

PROGRAM
Opieki nad zabytkami Gminy Kuryłówka ma lata 2010 – 2014

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP

II. PODSTAWA PRAWNA i CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

IV. 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

IV.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V. 1 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

V.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Kuryłówka

V.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

V.4. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

VII.1. Priorytet: Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich

VII.2 Priorytet: Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy

VII.3 Priorytet: Opieka nad zabytkami ruchomymi

VII.4. Priorytet: Opieka nad zabytkami archeologicznymi

VII.5 Priorytet: Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach

VII.6 Priorytet: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne itp.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI I ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA

X. WYBRANA LITERATURA

XI. ANEKS Y

XLI ANEKS 1: PROPOZYCJA WERYFIKACJI OBIEKTÓW GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

XI.2 ANEKS 2 Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na obszarze gminy Kuryłówka na podstawie AZP

XII. FOTOGRAFIE

I. WSTĘP

Przedmiotem Programu jest gmina Kuryłówka jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji objętych programem zabytków, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego.

Główną ideą Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Istotnym jest, aby poprawa ta dokonywała się przy współudziale społeczności lokalnej, w różnych formach swojej życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych), zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

W działaniach samorządów (gminnych, powiatowych i wojewódzkich), podobnie jak w polityce państwa ogromnie ważne jest powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną. Sprawny i skuteczny system finansowania ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale zarówno samorządów lokalnych jak i właścicieli i użytkowników zabytków.

Program opieki nad zabytkami pomóc powinien w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe. Wskazane w programie działania ukierunkowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów pozwolą na zwiększenie atrakcyjności regionu, podniesienie konkurencyjności oferowanych produktów turystycznych, a także szersze od dotychczasowego wykorzystanie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym. Niezwykle istotnym obszarem działań samorządu jest także edukacja lokalnej społeczności, właścicieli i użytkowników zabytków oraz dokumentowanie i ewidencjonowanie zabytków.

Gminny program opieki poprzez wskazania dotyczące potrzeb należytego utrzymywania zabytków, konieczności ich konserwacji i rewitalizacji budzić też może w lokalnej społeczności świadomość istniejącej wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych umacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. „małą ojczyzną”, wzmacnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej minimalizując niektóre negatywne skutki tendencji do uniwersalizacji.

Program służyć powinien podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania badań, prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd. Program służyć też może jednostkom samorządu terytorialnego, środowiskom naukowym i badawczym, właścicielom i posiadaczom obiektów zabytkowych, a także osobom zainteresowanym kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Należy pamiętać, że opracowanie i uchwalenie programu opieki nad zabytkami nie powinno być traktowane jedynie jako wykonanie przez gminę ustawowego obowiązku. Programy w swoich celach służyć mają bowiem rozwojowi gminy, mają stanowić ważny czynnik wspierający dążenie do: poprawy stanu zachowania zabytków (m.in. poprzez wzrost środków finansowych, pomoc właścicielom zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję), eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. Inne ważne cele programu wskazane przez ustawodawcę jak: określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe czy tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami sprawiają, że Program opieki nad zabytkami może stać się dla gminy niezwykle istotnym czynnikiem rozwoju i ważną potrzebą społeczną.

Program opieki nad zabytkami już z samej swej definicji określonej w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji, przy czym program opracowywany jako pierwszy, na pierwsze cztery lata, wydaje się kluczowy dla dalszych programów w tym zakresie, opierając się na szerokim rozpoznaniu złożonej problematyki i wyznaczając priorytetowe kierunki, będące istotnym punktem odniesienia dla programów konstruowanych na następne, kilkuletnie okresy. Modyfikacja programu w przyszłości winna uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Wskazane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami działania są zgodne z krajowymi, wojewódzkimi i gminnymi dokumentami programowymi. Równocześnie wskazane w Programie zadania do realizacji i proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom ochrony zabytków w Polsce.

Każdy gminny program opieki nad zabytkami opracowany dla gminy miejskiej lub gminy wiejskiej jest jednostkowym opracowaniem stanowiącym podstawowy element będący częścią szerszych strategii dotyczących ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, które zawarte być powinny w programach powiatowych, wojewódzkich czy wreszcie Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Nałożenie na gminy obowiązku sporządzania programów opieki nad zabytkami ma przede wszystkim pomóc w zachowaniu dziedzictwa kulturowego – poprzez działania powodujące zahamowanie procesów degradacji i poprawę stanu zachowania

zabytków. Uwarunkowania ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego powinny być uwzględniane łącznie z problematyką ochrony przyrody i równowagi ekologicznej. Ustawodawca szczególnie nacisk położył też na te cele programów, które stanowią o włączeniu problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy, powiatu, województwa i kraju. Zgodnie z Art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego poza ochroną: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych należy także uwzględniać ustalenia zawarte w programach opieki nad zabytkami. W ten sposób programy te wpisują się w szerszy kontekst wyznaczający uwarunkowania rozwoju gminy.

II. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania Programu opieki nad zabytkami stanowi Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 87 pkt 1. i 3-5 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzania i uchwalania Gminnego programu opieki nad zabytkami, który:

- winien być opracowywany na okres 4 lat;
- służy celom określonym w ustawie (wymienionym w podrozdziale I.5 niniejszego opracowania);
- przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Z realizacji programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Natomiast w Art. 87 pkt 2 Ustawy... zawarte są najważniejsze cele opracowania programu opieki nad zabytkami, tj:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przy sporządzaniu niniejszego Programu brane były pod uwagę następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 z dnia 17 września 2003 r., poz. 1568, z późn. zm. i rozporządzeniami);
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Nr 16, poz. 950, tekst jednolity z dnia 12.10.2001 r. (Dz. U. Nr 142, poz. 1591));
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (jednolity tekst ustawy: Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123)

W świetle **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (zwanej dalej ustawą): „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury” (art. 5).

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl teŹże ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

„1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej” (art. 6.1.).

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (art. 6.2.).

Ustawa określa także formy i sposób ochrony zabytków. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 7).

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22.p. 4);
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 18 i 19).
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zapisane są w ustawie w art.: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72).

Do najistotniejszych (i co ważne: jej tylko przypisanych) kompetencji gminy w zakresie ochrony zabytków należy możliwość utworzenia (na mocy uchwały rady gminy) parku kulturowego, stanowiącego jedną z form ochrony zabytków (art. 16 i 17).

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Wymienione w ustawie zadania obejmują także zagadnienia odnoszące się wprost bądź pośrednio do ochrony zabytków. Należą do nich w szczególności zadania, które obejmują kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej precyzuje, iż działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1, ust. 1); działalność kulturalna instytucji kultury nie stanowi przy tym działalności gospodarczej w rozumieniu odrębnych przepisów (art. 3, ust. 2). Mecenat nad nią sprawuje państwo oraz organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości; polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz na ochronie dziedzictwa kultury (art. 1, ust. 2 i 4).

Ustawa precyzuje, iż formami organizacyjnymi działalności kulturalnej są w szczególności: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki oraz ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury (art. 2). Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym, przy czym prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9). Organizator (w tym np. jednostka samorządu terytorialnego) zapewnia instytucji kultury środki niezbędne do rozpoczęcia i prowadzenia działalności kulturalnej oraz do utrzymania obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona (art. 12).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

IV.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- **Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami** zatwierdzone przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby;
- **Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2020**

Dokumentem o fundamentalnym znaczeniu dla kwestii ochrony zabytków w Polsce są **Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury. W dokumencie tym czytamy m.in.:

„Na dziedzictwo kulturowe człowieka składają się dobra kultury i dobra natury. Zabytki – dawne materialne i niematerialne dobra kultury są ważną częścią składową tego dziedzictwa. Ich ochrona zadeklarowana została jako

konstytucyjny obowiązek Państwa (art. 5 Konstytucji RP – Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Zabytki w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym, nad którym pieczę kodyfikuje artykuł 82 Konstytucji stanowiący: obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne.

„Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

„Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższych latach mechanizmów porządkujących tę sferę, dostosowujących ją do warunków gospodarki rynkowej zarówno poprzez niezbędne uzupełnienia i korekty legislacyjne, jak i poprzez zmiany organizacyjne obejmujące konieczne rozszerzenie zakresu działań istniejących instytucji, aż po zmiany w strategii i organizacji ochrony. Te niezbędne, wprowadzane na drodze ewolucyjnej, zmiany powinny z jednej strony nie dopuścić do utracenia dotychczasowego bezcennego dorobku Polski w dziedzinie ochrony, z drugiej umożliwić funkcjonowanie i rozwój tej dziedziny w Zjednoczonej Europie”.

„Opracowanie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury, zgodnie z zapisem Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program określa cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

„Celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Bardzo istotne jest przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich: „Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) zasady *primum non nocere*,
- 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji,
- 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) zasady odwracalności metod i materiałów,
- 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów-architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń”.

Do opracowania Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przyjęto następujące tezy:

- 1) Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomych, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych.
- 2) Działania o charakterze systemowym:
  - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzenia pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury.
  - wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- 3) System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- 4) Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania – ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- 5) Kształcenie i edukacja: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.

- 6) Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2020

Ogólne wytyczne do konstruowania programów opieki nad zabytkami zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013 (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania horyzontalne, realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą, których realizowane są wspomniane cele Strategii jest Narodowy Program Kultury **Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego** na lata 2004-2020, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele częściowe programu to:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą w ramach 2 priorytetów i 5 działań, z których istotne dla Programu opieki nad zabytkami gminy Kuryłówka są następujące wskazania:

Priorytet I Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczynić się do wzrostu dochodów, jak i zwiększać ilość miejsc pracy.

Priorytet II Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu podniesienie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków, jak również powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

Działanie realizowane będzie poprzez wdrożenie Programu „Absent Patrymonium” - sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych. Program wpisuje się w cele i założenia MF EOG Oprócz wytyczonych w NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” priorytetów i założonych działań, zadania wytyczone w dokumencie będą realizowane przez podprogramy m.in. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.

IV.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

- **Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020;**
- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego;**
- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013;**
- **Strategia rozwoju turystyki w województwie podkarpackim na lata 2007-2013;**

Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020 wyznacza kierunki polityki regionalnej dla różnych poziomów administracji samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Jak stwierdzono w części wstępnej „Nadrzędnym celem Strategii jest zapewnienie województwu podkarpackiemu partnerskiej i konkurencyjnej pozycji w Polsce i Europie, w oparciu o geograficzne położenie, potencjał demograficzny, tradycje przemysłowe, walory środowiskowe, historyczne i kulturowe”.

Ramy strategii wyznacza 8 głównych obszarów strategicznych, tj.:

- Gospodarka regionu
- Infrastruktura techniczna
- Obszary wiejskie i rolnictwo
- Ochrona środowiska
- Kapitał społeczny
- Współpraca międzynarodowa
- Ochrona zdrowia
- Zabezpieczenie społeczne.

W części I Strategii dotyczącej Diagnozy w rozdziale zatytułowanym „Diagnoza sektorowo-przestrzenna kształtowania się procesu rozwoju regionu” w podrozdziale dotyczącym Turystyki i rekreacji wskazano na znaczenie dziedzictwa kulturowego w rozwoju tej dziedziny gospodarki: „Województwo dysponuje krajobrazem kulturowym o wybitnych wartościach estetycznych, skupionym na niewielkiej, stosunkowo dobrze skomunikowanej wewnętrznie przestrzeni (...) Wyróżniającym województwo potencjałem jest wielowarstwowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne i zachowane, częstokroć, w unikalnej formie (np. architektura drewniana) oraz zasoby współczesnej kultury regionu: twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje, organizacje pozarządowe, etc.” Wymieniono także najważniejsze powstałe w ostatnich latach tematyczne szlaki turystyczne, liczne szlaki rowerowe, ścieżki przyrodniczo-edukacyjne.

W tej samej części Strategii w podrozdziale dotyczącym Kapitału społecznego dokonano oceny i analizy istniejących instytucji i placówek kulturalnych (w tym muzeów), ważnych cyklicznych wydarzeń artystycznych i kulturalnych odbywających się na terenie województwa.

W części II Strategii zatytułowanej: „Cele strategiczne, priorytety, kierunki działań i przedsięwzięcia” konkretne działania odnoszące się z znacznym stopniem do problematyki ochrony i opieki nad zabytkami znalazły się m.in.:

- w rozdziale dotyczącym **Gospodarki regionu:**
  - w **Priorytecie 3: Działania na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu dla rozwoju inwestycji**
    - w Kierunku działania 2: Tworzenie korzystnego klimatu dla inwestorów, gdzie wskazano, że „...rolą samorządu województwa jest optymalne wykorzystanie położenia geograficznego, środowiska naturalnego, **walorów kulturowych** regionu, kapitału ludzkiego itp. dla stworzenia konkurencyjnej oferty w celu przyciągnięcia inwestora...”
  - w **Priorytecie 4: Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa**
    - w Kierunku działania 1: Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego, gdzie stwierdzono, że „Niezbędna jest modernizacja szlaków turystycznych, dalsza rewaloryzacja zabytkowych, a często unikatowych, obiektów sakralnych i świeckich (w tym obiektów architektury pałacowo-zamkowej oraz budownictwa drewnianego)”
    - w Kierunku działania 3: Współpraca i współdziałanie podmiotów i instytucji związanych z turystyką, w tym rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego oraz służącego pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich i innych zewnętrznych źródeł wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój turystyki wskazano, że „Należy przyjąć ustalenie, że wojewódzkie programy obejmujące rozwój transportu, budowę zbiorników wodnych,

rewaloryzacji zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, rozwój terenów wiejskich i inne związane z podróżami i usługami świadczonymi odwiedzającym, będą opiniowane przez specjalistów z zakresu turystyki. Podstawa sukcesu w realizacji przedsięwzięć rozwijających turystykę będzie montaż środków finansowych współdziałających podmiotów oraz sięganie po fundusze zewnętrzne, zwłaszcza z Unii Europejskiej. W oparciu o przepisy prawne regulujące partnerstwo publiczno-prywatne przygotowywane będą projekty turystyczne, których efektem będą nowe miejsca pracy lub zwiększenie dochodów ludności regionu”.

- w rozdziale dotyczącym **Obszarów wiejskich i rolnictwa:**

- w **Priorytecie 2: Odnowa wsi oraz modernizacja przestrzeni wiejskiej**

- w Kierunku działania 2: Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego wskazano, że: „W ramach tego kierunku wspierane będą przedsięwzięcia służące właściwemu gospodarowaniu naturalnym dziedzictwem wsi. Powinny one być ukierunkowane na zachowanie walorów krajobrazu geograficznego i kulturowego, przejawiające się wykorzystaniem walorów przyrodniczych i zagospodarowania określonych terenów, tworzenie punktów kultywowania tradycji wiejskich w postaci skansenów, izb tradycji itp. Wspierane przedsięwzięcia powinny skupiać się również na upowszechnianiu regionalnego dziedzictwa kulturowego wsi poprzez kultywowanie tradycyjnych wartości, muzyki charakterystycznej dla danego regionu, tradycyjnych strojów, zawodów i potraw, eksponowania charakterystycznej architektury, miejsc historycznych i kulturowych. **Niezmiernie ważnym zagadnieniem jest wspomaganie przedsięwzięć z zakresu projektów architektonicznych, nawiązujących do charakteru budownictwa regionalnego”.**
- w rozdziale dotyczącym **Ochrony Środowiska** uznano, że celem strategicznym w tej dziedzinie jest poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych

- w **Priorytecie 4: Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej** zwrócono uwagę, że „Warunki przyrodnicze dają możliwość rozwoju rolnictwa (szczególnie ekologicznego), leśnictwa, turystyki (w tym agroturystyki), a także lecznictwa uzdrowiskowego. Stan środowiska przyrodniczego ma ogromne znaczenie dla turystyki, a dodatkowym, sprzyjającym rozwojowi tej dziedziny elementem jest zachowanie autentycznych zasobów kulturowych”.

- w rozdziale zatytułowanym **Kapitał społeczny:**

- w **Priorytecie 3: Rozwój kultury** uznano, że: Główną ideą polityki kulturalnej na lata 2007-2020 na poziomie regionu jest dążenie do uzyskania odczuwalnej społecznie poprawy w zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, a jej kluczowe cele to: - przeciwdziałanie nadmiernym, społecznie nieakceptowanym dysproporcjom w poziomie rozwoju i warunków uczestnictwa kulturalnego ludności w województwie (zwłaszcza między stolicą regionu a jej otoczeniem), - pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, w tym tożsamości narodowych i etnicznych, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej, - poprawa jakości środowiska kulturowego Podkarpacia.”

- w Kierunku działania 2: Kształtowanie kulturowej tożsamości regionalnej zawarto bardzo istotne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami wskazania i cele. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia ochronę dziedzictwa kulturowego i dostępu do wartości kulturowych, przy kierowaniu się zasadą równoważonego rozwoju społeczeństwa. Wymaga to: - ugruntowania zasady zrównoważonego rozwoju jako podstawy trwałej polityki społecznej, kulturalnej i przestrzennej Podkarpacia, - zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, a także rewaloryzacji i rewitalizacji kulturowo zdegradowanego środowiska. Wychodząc z tych założeń, jako jeden z głównych celów rozwoju kultury województwa podkarpackiego przyjęto kształtowanie jego kulturowej tożsamości. Oznacza to budowanie - wokół istniejącego tutaj dziedzictwa kulturowego i tradycji - podkarpackiej świadomości regionalnej. Dokonywać się ono powinno poprzez zachowanie i odbudowę dziedzictwa kulturowego, wspieranie twórczości artystycznej oraz ochronę krajobrazu kulturowo-przyrodniczego wsi i miast”.

Uznano też, że: wzmocnieniu regionalnych więzi kulturowo-społecznych mieszkańców województwa podkarpackiego będą służyć m.in:

- propagowanie wiedzy o regionie i „małych ojczyznach” - zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej (organizacja wycieczek turystyczno-krajoznawczych, wyznaczanie „szlaków kulturowo - historycznych”),
- promocja korzyści ze współpracy kulturalnej społeczności i władz w ramach regionu,
- ochrona dóbr kultury materialnej (w szczególności zabytków nieruchomych, tak architektury miejskiej jak i wiejskiej, oraz zabytków ruchomych - wytworów sztuki czy rzemiosła),
- zachowanie innych wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
- wspieranie twórczości artystycznej znaczeniu ogólnonarodowym, regionalnym i lokalnym, której źródła tkwią w dziedzictwie regionu,

- ochrona krajobrazu kulturowego wsi podkarpackiej i małych miast,
- w Kierunku działania 3: Poprawa jakości środowiska kulturowego „Dobry stan szeroko rozumianego środowiska kulturowego oznacza zapewnienie przyszłym pokoleniom życie w otoczeniu dóbr o wysokich standardach oraz zachowanie i pomnażanie dziedzictwa kulturowego. Zrównoważony rozwój Podkarpacia musi stawiać za nadrzędny cel zachowanie wartości środowiska kulturowego oraz poprawę jego jakości”.
- w rozdziale dotyczącym **Współpracy międzynarodowej** za cel strategiczny uznano wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę wartości przyrodniczo – krajobrazowych

- w **Priorytecie 2: Współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego** stwierdzono, że: „Współpraca międzynarodowa zorientowana na wzajemne poznawanie się, rozwijanie więzi społecznych i gospodarczych, to istotny czynnik rozwoju podróży między krajami (...) W rozwoju turystyki w regionie szczególną rolę powinno odgrywać dziedzictwo i życie kulturalne regionu, gdyż kultura w istotnym stopniu inspiruje rozwój turystyki, zaś ruch turystyczny wspiera i promuje dobra kultury. Należy podkreślić, iż dziedzictwo kulturowe Podkarpacia, oparte na wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii regionu, stanowi składową kultury europejskiej, godną różnorodnych działań promocyjnych, a także rozwoju wymiany kulturalnej. Korzystając z doświadczeń krajów o rozwiniętej gospodarce turystycznej oraz ze wsparcia europejskich i innych funduszy celowych, podejmować należy działania służące ochronie, jak i ekspozycji turystycznej dóbr kultury, tworzeniu nowych produktów turystycznych oraz podnoszeniu poziomu obsługi międzynarodowego ruchu turystycznego”.

- w Kierunku działania 1: Współpraca w zakresie informacji i promocji turystyczno – kulturalnej przyjęto, że: „Współpraca międzynarodowa województwa powinna obejmować działania w zakresie upowszechniania informacji turystycznej i kulturalnej, realizowane na poziomie międzynarodowym, międzyregionalnym i transgranicznym”.
- w Kierunku działania 2: Podejmowanie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego wskazano, że „Nieodzowne jest również podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez”, m.in.:
  - „inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe, w tym pogranicza polsko-słowacko-ukraińskiego (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy folklorystyczne, festyny archeologiczne itp.),
  - zagospodarowanie, popularyzację i promocje obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie,
  - realizację programu ochrony unikatowej drewnianej architektury sakralnej: rzymskokatolickiej, greckokatolickiej i prawosławnej jako obiektów będących dla regionu i pogranicza polsko-słowacko-ukraińskiego wyznacznikiem tożsamości kulturowej, specyficznym przykładem wielowiekowej linii rozwojowej tradycyjnych świątyń drewnianych, obiektów dokumentujących lokalną tożsamość religijno-kulturową, (...)
  - przygotowanie programu ochrony zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy wojskowych z okresu I wojny światowej oraz kirkutów jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego,
  - ochronę zabytkowego krajobrazu, głównie parków rezydencjonalnych w Polsce i na Ukrainie, (...)
  - publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo i krajobraz kulturowy.”
- w Kierunku działania 3: Podejmowanie działań na rzecz rozwoju turystyki wskazano m.in. na potrzebę – tworzenia transgranicznej infrastruktury turystycznej, a zwłaszcza szlaków turystycznych uwzględniających wspólne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne, a także przemysłowe.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego, a właściwie zawarta w nim koncepcja ochrony dziedzictwa kulturowego, były wstępnie opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to Kultura, turystyka i ochrona środowiska. W ramach tego pola za priorytet przyjęto Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w Planie zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,
- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wieloprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,
- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ograniczanie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W Planie zawarto też Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane Szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną. W Planie sformułowano także podstawowe cele i zasady realizacji oraz wyznaczono ogólnie obszar „Programu ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej”.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględniła także problemy dotyczące dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo-przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewitalizacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego) których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w Planie celów.

Problematyka opieki nad zabytkami znalazła także swe miejsce w **Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013** w celach szczegółowych:

- Poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych
- Wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochrona wartości przyrodniczo-krajobrazowych.

Stwierdzono, że jeden ze strategicznych kierunków rozwoju województwa powinna stanowić gospodarka turystyczna – istotny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, wynikający bezpośrednio z analizy potencjału zawartego w walorach turystycznych województwa, który należy w pełni wykorzystać w celu pobudzenia koniunktury gospodarczej w województwie. Zauważono, iż rozwój gospodarki turystycznej może bezpośrednio wspomagać działalność instytucji chroniących regionalne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.

Ochrona zabytków uwzględniona została w Priorytecie 2. Celów szczegółowych: Wzmocnienie i rozwój infrastruktury społecznej na poziomie regionalnym i lokalnym jako Działanie 2.3. Waloryzacja i rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego. W ramach tego działania wskazano na następujące cele: Ochrona i rewitalizacja zabytkowych obiektów oraz miejsc pamięci narodowej o wysokiej wartości historycznej, a także placówek kultury oraz cykliczne organizowanie kameralnych i masowych imprez z wykorzystaniem tychże obiektów, tak by na stałe zafunkcjonowały w świadomości mieszkańców regionu przy równoczesnym ciągłym i intensywnym promowaniu Podkarpacia z jego atrakcjami w kraju i za granicą. Ochrona dziedzictwa kulturowego ruchomego poprzez jego konserwację i digitalizację. Modernizacja instytucji kultury.

Kolejnym dokumentem wojewódzkim poruszającym problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest **Strategia rozwoju turystyki w województwie podkarpackim na lata 2007-2013**. Zawarto w nim między innymi następujące kwestie związane bezpośrednio lub pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego:

I. Stworzenie ciekawej i unikalnej oferty turystycznej w oparciu o istniejący potencjał województwa podkarpackiego.

- a) Rozwój istniejących produktów turystycznych oraz przekształcanie atrakcji w produkty turystyczne.
  - rozwój i komercjalizacja istniejących produktów turystycznych
  - dywersyfikacja usług turystycznych świadczonych przez podmioty i instytucje
  - promocja idei „od waloru poprzez atrakcję do produktu”
- b) Rozwój nowych produktów turystycznych.
  - wdrożenie „Koncepcji produktów turystycznych dla województwa podkarpackiego” (stanowiącej integralną część niniejszej Strategii)
  - opracowanie i wdrażanie Programu Kreacji i Wdrażania Produktów Turystycznych oraz wypracowanie mechanizmów stymulujących proces kreacji nowych produktów turystycznych
- c) - wsparcie budowy marki produktów
- d) - tworzenie i rozwój transgranicznych klastrów turystycznych
- e) - rozwój produktów niszowych i specjalistycznych

II. Przygotowanie wysokowykwalifikowanych kadr dla obsługi ruchu turystycznego, planowania oraz zarządzania rozwojem turystyki w regionie.

- a) Doskonalenie kadr operacyjnych w usługach turystycznych i okołoturystycznych oraz kształtowanie postaw proturystycznych mieszkańców.
  - wprowadzenie zintegrowanego systemu szkoleń zawodowych dla kadr obsługujących ruch turystyczny
  - realizacja programów szkoleniowych w sektorze usług okołoturystycznych
  - wprowadzenie systemu efektywnych staży zawodowych
  - wprowadzenie regionalnego systemu podnoszenia jakości
  - kształtowanie postaw proturystycznych wśród mieszkańców
- b) Kształtowanie nowych kadr dla obsługi ruchu turystycznego.
  - realizacja programów szkoleniowych dla bezrobotnych i wykluczonych społecznie
  - powstanie specjalistycznych centrów szkoleniowych
  - dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy w turystyce oraz specyfiki oferty województwa
- c) Rozwój badań na rzecz kształtowania profesjonalnych kadr dla turystyki.
  - prowadzenie badań rynku pracy w turystyce i dystrybucja ich wyników
  - prowadzenie badań potrzeb szkoleniowych wśród pracodawców i pracowników
  - monitorowanie efektywności programów szkoleniowych

III. Zrównoważony rozwój i zarządzanie przestrzenią turystyczną

- a) Poprawa dostępności komunikacyjnej regionu oraz dostępności atrakcji i produktów turystycznych.
  - rozbudowa lotniska w Jasionce oraz lotnisk lokalnych
  - ułatwienia w ruchu granicznym i zwiększenie ilości turystycznych przejść granicznych
  - zwiększenie dostępności kolejowej i drogowej regionu oraz atrakcji turystycznych
  - rozbudowa infrastruktury okołoturystycznej

- rozwój i równomierne rozmieszczenie infrastruktury usługowej
- b) Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.
  - prowadzenie spójnej polityki przestrzennej
  - równomierna rozbudowa infrastruktury noclegowej i gastronomicznej o zróżnicowanym standardzie
  - rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej, rozrywkowej i sportowej sprofilowanej na konkretnych odbiorców
  - rozwój, utrzymywanie i zagospodarowywanie szlaków turystycznych
  - rozbudowa infrastruktury turystycznej i paraturystycznej na obszarach chronionych i cennych przyrodniczo
  - regionalizacja infrastruktury
  - wykorzystanie walorów naturalnych i antropogenicznych województwa oraz ich zagospodarowanie
  - zwiększenie dostępności województwa dla niepełnosprawnych oraz osób starszych
- c) Ochrona środowiska naturalnego i krajobrazu kulturowego.
  - stałe prowadzenie edukacji ekologicznej
  - podnoszenie jakości środowiska naturalnego
  - estetyzacja krajobrazu
  - równomierne rozłożenie ruchu turystycznego w regionie
  - renowacja i zabezpieczenie obiektów o znacznej wartości kulturowej, rewitalizacja zabytkowych układów urbanistycznych

IV. Stworzenie zintegrowanego systemu marketingu i promocji województwa podkarpackiego w kraju i za granicą.

- a) Kreacja wizerunku.
  - opracowanie strategii marketingowej i promocyjnej dla województwa podkarpackiego
  - stosowanie logo województwa zgodnie z katalogiem identyfikacji wizualnej
- b) Rozwój regionalnego systemu informacji turystycznej.
  - stworzenie i wdrożenie regionalnego analogowego systemu IT
  - rozwijanie regionalnego cyfrowego systemu IT
  - efektywne regionalny zarządzanie systemem IT
- c) Rozwój badań marketingowych.
  - stworzenie systemu badań marketingowych, prowadzenie ich i udostępnianie wyników

V. Stworzenie silnego otoczenia instytucjonalnego wspierającego rozwój turystyki

- a) Wzmocnienie sektora samorządowego, pozarządowego i branży turystycznej.
  - wsparcie zasobów ludzkich
  - rozwijanie kontaktów międzynarodowych i międzyregionalnych
  - stymulowanie rozwoju sektora pozarządowego i branży turystycznej
  - wzmocnienie turystyki w strukturach jednostek samorządu terytorialnego
- b) Rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego.
  - realizacja projektów w formule PPP
  - stymulowanie rozwoju inwestycji turystycznych

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V.1 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

- **Strategia Rozwoju Lokalnego 2007-2015 Gmina Kuryłówka**
- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Rzeszów 2002, opr. pod kier. H. Król**

Strategia Rozwoju Lokalnego 2007-2015 Gmina Kuryłówka w rozdziale Misja Gminy Kuryłówka, jej wizja i proponowane kierunki rozwoju wyznacza zasadnicze cele strategiczne i operacyjne które w oparciu o wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych przyczynić się mają do dalszego rozwoju gminy.

W charakterystyce środowiska przyrodniczego Strategia wskazuje na cenne zasoby występujące na terenie gminy. „Dla ochrony zasobów środowiska przyrodniczego na terenie gminy ustanowiono:

- 1) Kuryłowski Obszar Chronionego Krajobrazu o powierzchni ok. 11,5 tys. ha ustanowiony Rozporządzeniem Wojewody Rzeszowskiego nr 35/92 poz. 74 z dnia 14.07.1992 r.
- 2) Rezerwat Przyrody „Brzyska Wola” o powierzchni 154,93 ha, ustanowiony decyzją Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25.07.1997 r. Rezerwat stanowi pozostałość dawnej puszczy Sandomierskiej. Część drzewostanu to starodrzewy dębowe przekraczające 100-130 lat.
- 3) Użytki ekologiczne śródleśne mokradła we wsi Kulno i Brzyska Wola, Rozporządzeniem Wojewody Rzeszowskiego nr 58/96 z dnia 6.12.1996 r.
- 4) Lasy ochronne - Uchwała WRN w Rzeszowie. Znaczne partie zalesione odznaczają się bardzo wartościowymi cechami m.in. wysokim stopniem naturalności, występowaniem w formie szeregu roślin chronionych, oraz pewnymi osobliwościami roślinnymi kwalifikującymi je do ujęcia jako pomniki przyrody.
- 5) Pomniki przyrody żywej: Brzyska Wola - lipa drobnolistna 1 szt., Dąbrowica - lipa drobnolistna 6 szt. Stan sanitarny drzew - pomników przyrody jest zróżnicowany i wymaga stałej opieki konserwatorskiej.
- 6) Za pomniki przyrody nieożywionej uznano gład narzutowy w miejscowości Brzyska Wola.”

W rozdziale Sport i Turystyka wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków, ale pominięto obiekty objęte Gminną Ewidencją Zabytków. Strategia wymienia szlaki turystyczne usytuowane na terenie gminy, w tym jeden szlak edukacyjny wiodący po najcenniejszych obiektach zabytkowych zlokalizowanych na obszarze gminy. Są to następujące szlaki:

- 1) „Edukacyjna trasa turystyczno-krajoznawcza „Ślady Przeszłości” o długości ok. 5 km: Dąbrowica, Podług, Słoboda, Dąbrowica
- 2) Pieszy szlak turystyczno-krajoznawczy: szlak niebieski (Leżajsk-Krzeszów)
- 3) Trasa przyrodniczo-rowerowa: Ożanna-Kuryłówka”

Wskazano też, że rozważane są propozycje nowych szlaków rowerowych na terenie gminy:

- „Szlak nr 1 - Trasa: Kuryłówka (Urząd Gminy)-Brzyska Wola-Słoboda przez Podług do Dąbrowicy-Ożanna-Tarnawiec-Kuryłówka – 18 km
- Szlak nr 2 - Kuryłówka (Urząd Gminy) – parking leśny – kaplica św. Huberta-Brzyska Wola – Dąbrowica (obok plantacji borówki amerykańskiej) – Ożanna Duża – zalew – Ożanna Duża – pomnik na Kalówce – Kuryłówka – 23 km”

W rozdziale **4.3 Cele strategiczne i operacyjne Gminy Kuryłówka** wśród wskazanych trzech celów strategicznych w rozwoju gminy jeden z nich dotyczy wprost ochrony dziedzictwa kulturowego i został on zdefiniowany jako

„Ochrona i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego oraz ochrona dziedzictwa kulturowego.(S3)” Równocześnie wskazano, że: „Działania objęte Strategią pozwalają na kompleksowe ujęcie zrównoważonego rozwoju gminy w dziedzinie infrastruktury technicznej i społecznej, gospodarki oraz środowiska przyrodniczego. Szansą na zrównoważony rozwój jest przede wszystkim realizacja **celów strategicznych**, wynikających z określonej na wstępie misji Gminy Kuryłówka”. W ramach tak określonego celu strategicznego wymieniono cztery cele operacyjne:

„S.3.1. Wykorzystanie i utrzymanie lokalnej różnorodności przyrodniczej;

S.3.2. Rewitalizacja i ochrona obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie do działań na rzecz rozwoju funkcji turystycznych Gminy Kuryłówka;

S.3.3. Integracja lokalnej społeczności, zachowanie lokalnych tradycji i budowa więzi obywatelskich poprzez działania ze sfery kultury;

S.3.4. Inwestycje infrastrukturalne ograniczające zużycie energii (termomodernizacje) oraz wykorzystujące odnawialne źródła energii (pompy ciepła) w budynkach użyteczności publicznej.”

W rozdziale **System monitorowania, wskaźniki i sposoby oceny Strategii Rozwoju Lokalnego** wskazano na następujące wskaźniki służące do monitorowania i oceny realizacji przyjętych celów operacyjnych

- ochrona i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (S3) monitorowana poprzez:
  - „Powierzchnia obszarów chronionych na terenie Gminy, (S.3.1.)
  - Liczba wyremontowanych obiektów zabytkowych, (S.3.2.)
  - Powierzchnia wyremontowanych obiektów zabytkowych, (S.3.2.)
  - Liczba imprez kulturalnych w Gminie, (S.3.3.)
  - Liczba osób biorących udział w imprezach kulturalnych w Gminie, (S.3.3.)
  - Liczba stowarzyszeń zarejestrowanych na terenie Gminy, (S.3.3.)
  - Liczba imprez sportowych, (S.3.3.)
  - Liczba uczestników imprez sportowych, (S.3.3.)
  - Liczba budynków poddanych termomodernizacji, (S.3.4.)
  - Kubatura budynków poddanych termomodernizacji, (S.3.4.)
  - Liczba budynków ogrzewanych z użyciem odnawialnych źródeł energii, (S.3.4.)”

Pomimo tak określonych wskaźników w rozdziale zatytułowanym Wieloletni plan inwestycyjny dla Gminy Kuryłówka na lata 2007-2013. Lista zadań i projektów na lata 2007-2013 nie wskazano żadnego zadania dotyczącego prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych czy też szerzej pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w części I Diagnoza stanu gminy i uwarunkowania rozwoju w rozdziale 4.3 wskazuje objekty i obszary chronione, w tym:

- obszary leśne (w tym lasy ochronne)
- Kryłowski Obszar Chronionego Krajobrazu – na obszarze którego należy nakazać zapewnienie szczególnej dbałości o rozwiązania architektoniczne, ich estetykę oraz wkomponowanie w otoczenie i krajobraz. Wskazano też, że należy ograniczyć rozpraszanie zabudowy.
- rezerwat przyrody „Brzyska Wola”
- pomniki przyrody, wśród których wymieniono 7 drzew: 1 lipę w Brzyskiej Woli i 6 lip w Dąbrowicy. Wskazano też, że drzewa te wymagają stałej opieki konserwatorskiej.

W rozdziale 5. Środowisko kulturowe omówiono skrótowo historyczny rozwój gminy, wskazano najważniejsze zasoby środowiska kulturowego, do których zaliczono:

Historyczne układy przestrzenne we wsiach:

- Kulno – w obrębie drogi w kierunku miejscowości Naklik (od szkoły w kierunku północnym);
- Kuryłówka – od centrum wsi w kierunku pn.-zach. przysiółka Ruski Koniec
- Ożanna (Mała) – po północnej stronie rzeki Złota w sąsiedztwie wsi Kuryłówka,
- Ożanna (Duża) – po obu stronach drogi Ożanna-Dąbrowica;
- Dąbrowica – po obu stronach drogi Dąbrowica-Kolonia Polska;
- Kolonia Polska – po obu stronach drogi Kolonia Polska-Cieplice;
- Brzyska Wola – w pd. części wsi – po obu stronach drogi;
- Jastrzębiec – od granicy lasu w kierunku wschodnim po południowej stronie drogi;

– Tarnawiec.

W Studium wskazano też zespoły zabytkowe, zabudowę zabytkową, cmentarze, kapliczki i krzyże oraz stanowiska archeologiczne. Wśród zasobów krajobrazu kulturowego wymieniono:

- kompleks stawów w Kolonii Polskiej
- obszar zespołu parkowo-folwarcznego w Dąbrowicy
- teren wsi Ożanna
- teren przysiółka Dąbrowicy Podług (z zabudową zagrodową)
- teren wsi Wólka Łamana

Wskazano też na ciągi, punkty i osie widokowe oraz ustalono strefy ochrony konserwatorskiej.

W części II Studium omówiono kierunki rozwoju przestrzennego gminy i zasady polityki przestrzennej. W rozdziale 2 zatytułowanym Główny kierunki działań (i polityka przestrzenna) omówiono m.in. kierunki ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz kierunki ochrony wartości i zasobów dziedzictwa kulturowego i kształtowania krajobrazu kulturowego, wskazując m.in. na kierunki działań w poszczególnych strefach konserwatorskich.

Wśród strategicznych celów rozwoju gminy wymieniono m.in. ochronę istniejących wartości zasobów i krajobrazów kulturowych.

Wskazano też zespoły i obiekty chronione, dla zabezpieczenia których ustalono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej

W strefach tych zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, które winny zmierzać do możliwie najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia, na warunkach określonych przez WKZ

Strefy „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych

W strefie tej obowiązuje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych

Strefy „E” - ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych

W strefie tej wszelkie działania inwestycyjne nie mogą zmniejszać ekspozycji zespołów zabytkowych

Strefy „K”- ochrony krajobrazu kulturowego

W strefie tej założono wykluczenie wszelkiej działalności degradującej istniejące walory krajobrazu

Strefy „W” – reliktyw archeologicznych

W Studium wskazano, że: "Ze względu na istniejące zainwestowanie terenu należy wyjątkowo dopuścić możliwość prowadzenia prac ziemnych przy istniejącej infrastrukturze (mającej na celu jej remont) pod warunkiem uzgodnienia ze służbą konserwatorską wszelkich działań na etapie koncepcji i przy uwzględnieniu przepisów szczególnych".

Strefy „OW” – obserwacji archeologicznej.

Dla strefy tej założono, że wszelkie prace inwestycyjne w tej strefie mogą być wykonywane pod nadzorem archeologiczno-konserwatorskim.

W dalszej części Studium uwarunkowań wymieniono konkretne obowiązujące strefy ochrony konserwatorskiej. Zaznaczono też, że punkty, osie i ciągi widokowe winny być utrzymane w stanie umożliwiającym wgląd na ekspanowane obiekty i zespoły zabytkowe.

V.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Kuryłówka

V.2.1. Zarys historii obszaru gminy

We wczesnym średniowieczu obszar gminy Kuryłówka stanowił pogranicze między ludami o różnym składzie etnicznym. O tym pogranicznym charakterze terenu wydadają się świadczyć umocnienia grodowe oraz nazewnictwo, wyraźnie wskazujące na funkcje obronne, występujące wzdłuż Sanu i Wiśłoka (Grodzisko, Dębno, Krzeszów).

Rolę naturalnej granicy pełnił również rozległy obszar Puszczy Sandomierskiej – osadnictwo koncentrowało się tu zapewne głównie w dolinach rzek i tędy też napływała ludność z terenów już zasiedlonych. Brak danych

źródłowych na temat osadnictwa na tym terenie niemal do końca XIV w. nie pozwala nawet na pobieżne omówienie tego zagadnienia. Można tylko przypuszczać, że osadnictwo na tym terenie było częścią składową wielkiego procesu kolonizacji Puszczy Sandomierskiej, jaki rozpoczął się po przyłączeniu tego obszaru do państwa polskiego przez Kazimierza Wielkiego w 1344 r. Wg Półćwiartka tereny leżajsczyzny po włączeniu do Polski były dobrami koronnymi, których centrum administracyjnie stanowił wówczas Krzeszów¹.

Być może najstarszą osadą, nie wliczając Krzeszowa, był tutaj dawny Leżajsk położony nad brzegiem Sanu, na obszarze dzisiejszej wsi Stare Miasto. Pierwsza znana wzmianka historyczna o wsi Leżajsk znajduje się w przywileju wydanym w 1354 r. przez Kazimierza Wielkiego, nadającym dobra Janowi Pakostawicowi ze Stróżysk². Kolejny dokument – przywilej lokacyjny miasta Leżajskiego z 28 lipca 1397 r. wystawiony przez króla Władysława Jagiełłę w Radomiu mówi o lokacji miasta po obu stronach Sanu³. Dokument mówi o nadaniu na rzecz miasta przestrzeni jednomyłowej po obu brzegach Sanu „a w szczególności mile gruntu między rzeką Ozaną (Złotą – przyp. B. P.), wpadającą do Sanu, a rzeką Kolną, pozwalając przestrzeń tę z lasów oczyścić i utworzyć 130 łanów”. Ten fragment dokumentu świadczy o silnym zalesieniu obszaru nadania, może nawet o lokacji miasta „na surowym korzeniu”, co zmusza do postawienia pytania gdzie była zlokalizowana wieś Leżajsk przed lokacją? W 1400 r. utworzona została parafia w Leżajsku, która swym zasięgiem obejmowała m. in. prawobrzeżny obszar Sanu leżący między rzeką Kolną a Złotą.

Okolo lat trzydziestych XV w. – lub nieco wcześniej – miasto Leżajsk i okoliczne wsie zostały wyodrębnione z tenuty krzeszowskiej jako osobna królewszczyzna i jeszcze przed 1434 r. były dzierżawione przez Spytka z Tarnowa i Jarosławia, starostę generalnego ruskiego i wojewodę sandomierskiego⁴. We władaniu rodu Tarnowskich dobra leżajskie pozostawały przez ponad 100 lat, a folwark w Tarnawcu spadkobiercy Tarnowskich (kolejno – Odrowążowie, Kostkowie, Sieniawscy i Lubomirscy) posiadali jeszcze w 1636 r.⁵

W 1444 r. pojawiła się w dokumentach nowa osada – Wywłoka⁶, powstała na obszarze miasta Leżajskiego, na prawym brzegu Sanu, jako jego północno-wschodnie przedmieście, związane zapewne z przeprawą na rzece. Tę nieistniejącą dzisiaj osadę lokalizuje się na obszarze dzisiejszej Kuryłówki. Po raz ostatni wzmianka o niej pojawiła się podczas lustracji starostwa z 1565 r. Lustratorzy zanotowali wówczas, że „Wywłoka, wieś ta, która aczkolwiek przy tej Kurilowcze osiadła w końcu, a wszakoż jest już osobna wieś [...]”⁷. Informacja powyższa jest dodatkowo interesująca, ponieważ sugeruje jakoby Kuryłówka była wsią starszą od Wywłoki, niewykluczone że powstała jeszcze w XIV w. Półćwiartek uważa, że jest to informacja niewiarygodna, bowiem w znanych mu dokumentach z XV w. nie ma żadnych wzmianek o Kuryłówce, a pierwsze źródłowe dane o tej miejscowości pochodzą dopiero z XVI w. Uważa, że lustratorzy uznali mniejszą wieś jaką była Wywłoka, położoną blisko dużej Kuryłówki za osadę młodszą. Należy w tym miejscu dodać, że istnieją niepotwierdzone źródłowo informacje, jakoby Kuryłówka była lokowana w II połowie XIV wieku na prawie wołoskim i pierwotnie nosiła nazwę Kurilowicze⁸. Przyjmuje się, że w latach 1565-1570 wieś Wywłoka została wchłonięta przez Kuryłówkę. Porównanie ilości łanów w Kuryłówce z lustracji z 1565 (8,5 łana) z rejestrem poborowym z 1589 r. (14 łanów) może świadczyć o wchłonięciu Wywłoki przez Kuryłówkę (tu należy jeszcze zaznaczyć, że lustracja podawała faktyczną liczbę łanów, rejestr poborowy zaś liczbę łanów, od których płacono podatki)⁹. Dla A. Jabłonowskiego Wywłoka była częścią Kuryłówki o czym świadczą jego określenia „Wywłoka kuryłowska”, „Kuryłówka jak i jej Wywłoka”¹⁰. W 1515 r. obie te wsie, jako jedyne w starostwie, świadczyły podwoły (czyli obowiązek stawienia się z zaprzęgiem i przewożenia towarów a także dostarczania koni wedle potrzeby).

Nie można ponadto wykluczyć, że nazwa tej osady została zmieniona i że przynajmniej jej część lokalizować trzeba na terenie dzisiejszego Tarnawca, a ściślej w okolicach kościoła parafialnego, gdzie jeszcze w XVIII w. znajdowała się siedziba dworska całego klucza zasańskiego królewszczyzny leżajskiej i gdzie znajduje się wielokulturowe, bogate w materiał stanowisko archeologiczne. Jak wspomniano wcześniej, tereny te dzierżawili (lub byli właścicielami) Tarnowscy, a po nich ich spadkobiercy. W Słowniku Geograficznym pod hasłem Kuryłówka znajduje się wzmianka, że w 1568 r. „Zofia że Sprowy Odrowążówna, wdowa po Janie Krzysztofie Tarnowskim, herbu Leliwa, kasztelan wojnickim i staroście sandomierskim, założyła odrębny przysiółek, nadając mu nazwę [Tarnawiec – B. P.] na cześć zmarłego męża”¹¹. Data ta mieści się w podanym przez Półćwiartka okresie czasowym 1565-1570 kiedy to zanikło używanie nazwy wsi Wywłoka. Powyższą hipotezę należy jednak potraktować bardzo ostrożnie i gruntownie przebadać materiały źródłowe pod kątem występowania w nich nazwy Tarnawiec. Może bowiem okazać się, że nazwa „folwark Tarnawiec” występująca w wielu dokumentach działów spadkowych dóbr jarosławskich pochodzących z XVI i XVII w. odnosi się do zupełnie innego miejsca. Jako przykład można tutaj podać informację zamieszczoną w komentarzach do Rejestru poborowego z 1628 r., że folwark Tarnawiec to zamiennie używana nazwa Garbarzy – zasańskiej dzielnicy Jarosławia¹². Problem jednak w tym, że przy działach spadkowych majątności jarosławskiej wymieniano oddzielnie folwark Tarnawiec i jednocześnie w tym samym dokumencie, w innym miejscu Zasanie i Garbarze. Z drugiej strony nasz Tarnawiec musiałby być zupełnie odrębną jednostką, nie powiązaną wspólnymi granicami z resztą dóbr jarosławskich. Pamiętajmy jednak, że w XV w. tereny te dzierżawili Tarnowscy. Niezwykle interesująca i jednocześnie bałamutna jest wzmianka zawarta w dziale spadkowym z 1594 r. pomiędzy Katarzyną Sieniawską a Anną Ostrogską, spadkobierczyniami dóbr jarosławskich gdzie mowa jest o „Tarnawcu pod zamkiem z puszkarnią”¹³. Informacja ta zapewne posłużyła do wysunięcia wniosku redaktorom wydania Rejestru poborowego z 1628 r., że Tarnawiec to zamiennie używana nazwa jarosławskiej dzielnicy Garbarze, położonej naprzeciw zamku (ulokowanego na brzegu Sanu), tyle że po drugiej stronie szerokiej w tym miejscu rzeki. Jednocześnie nie możemy wykluczyć, że i na wybitnie obronnym wzgórzu tarnawieckim znajdował się jakiś punkt obronny. W XVIII w. rozłożył się tutaj wielki kompleks pałacowy – pytanie co znajdowało się tu wcześniej. Niestety źródła pisane na ten temat milczą. Wg Półćwiartka znajdowała się tutaj dawna siedziba starościńska, która swe

znaczenie utraciła po przeniesieniu Leżajska w 1524 r. na nowe miejsce. Półwiartek uważa jednak, że jeszcze w poł. XVI w. istniał tu znaczny ośrodek myśliwski złożony z trzech wielkich łowisk: „jedno zowią Luchowem, drugie Sielatynem, trzecie Górkami, z pobudowanymi tam domkami myśliwskimi”¹⁴. Temat ten, dla pełnego wyjaśnienia naświetlonych tu spostrzeżeń, wymaga jednak pogłębionych, gruntownych badań historycznych i archeologicznych.

Podsumowując ten wątek, wydaje się oczywistym, że Wywłoka została wchłonięta przez Kuryłówkę, ponadto nazwa wsi mogła całkowicie zaniknąć po nadaniu jej nazwy Tarnawiec w 1568 r. (południowy fragment Kuryłówki na mapie katastralnej z poł. XIX w. nazywany jest „Polskim Końcem”, z kolei północny fragment określony jest jako „Ruski Koniec” a najbardziej wysunięty na południe fragment wsi nosi na wspomnianej mapie nazwę „Tarnawiec”).

Proces osadniczy terenów starostwa leżajskiego położonych po prawej stronie Sanu był stosunkowo powolny. Główną przyczyną takiego stanu było silne zalesienie tego obszaru oraz niezbyt urodzajne gleby. Pewną receptą na przyspieszenie procesów kolonizacyjnych mogło być zakładanie osad na prawie wołoskim. Osadnictwo wołoskie, stosowane głównie w rejonach górskich, wyspecjalizowane w uzyskiwaniu dochodów z terenów niezwykle trudnych do zagospodarowania dla osadnictwa typowo agrarnego, skoncentrowane głównie na hodowli, leśnych wypasach owiec i trzody, nadawało się idealnie do kolonizacji tych małowrodzajnych terenów Puszczy Sandomierskiej.

Miejscowością rządzącą się prawem wołoskim, istnienie którego jest pośrednio potwierdzone źródłowo, jest na omawianym terenie Ożanna. Jej nazwa pojawia się w dokumentach w 1454 r.¹⁵, a w lustracji starostwa z 1565 r. napisano: „Ożanna, wieś w której kmiecie wołoskim prawem siedzą, mają ról i sianożęci i pastwisk dosyć [...]”¹⁶.

Wg. Półwiarcka najstarsza część tej wsi, położona w okolicy nieistniejącej dzisiaj cerkwi grekokatolickiej, jeszcze w poł. XIX w. miała wyraźny kształt okolicy z dużym nawsiem w środku, a typ bardzo rzadko występującej okolicy posiadały wsie o charakterze obronnym¹⁷.

W królewskim dokumencie z 1464 r., potwierdzającym i rozszerzającym uprawnienia wójta leżajskiego Jakuba Morawy, pojawia się obok Wywłoki i Ożanny, kolejna miejscowość – Kulno (Kolna)¹⁸.

W początkach XVI w. (1515 r.) na terenie gminy Kuryłówka istniały na pewno cztery wsie: Kulno (Kolna) należące do starostwa krzeszowskiego oraz Kuryłówka (Curyłowka), Wywłoka (Wiwłoka) i Ożanna (Oszzowa) leżące w starostwie leżajskim. W tym czasie w Kulnie i Ożannie istniały już parochie¹⁹.

W 1578 r. pojawia się pierwsza informacja o Jastrzębcu²⁰ (w 1565 r. na wschód od Ożanny istniało tylko łowisko Luchów strzeżone przez służków z Ożannej²¹). Rejestr poborowy z 1589 r. wymienia kolejną nową wieś – Dąbrowicę (Dambrowicza), na 10,5 łanach, należącą do dóbr jarosławskich²², a w 1605 r. pojawiła się w dokumentach wieś Brzyska Wola z Wólką, zwaną później jako Wólka Łamana²³. Brzyska Wola była prawdopodobnie starą, służebną osadą myśliwską położoną na skraju wielkiego łowiska leśnego występującego w 1565 r. pod nazwą „Górki”²⁴. Świadczy o tym pokaźna wielkość nadziału, wg informacji podanej w 1605 r. wynosząca ponad 38 łanów (przy czym pół uprawnych było o wiele mniej – Rejestr poborowy z 1628 r. wymienia tylko 3 łany, z których płacono podatki). Wieś została lokowana przez Wawrzyńca Brzeskiego w końcu XVI w. i początkowo nosiła nazwę Brzeska Wola²⁵.

Wg Świąteckiego, autora monografii o Brzyskiej Woli, wieś trzykrotnie przenoszono na inne miejsce. Opisany przez Świąteckiego układ wsi, zachowane tradycje o osadnikach z Karpat oraz znane również z innych przekazów istnienie dwóch wójtów skłaniają do przypuszczenia, że wieś ta była lokowana przez osadników wołoskich²⁶.

Wólka Łamana oraz Tarnawiec jako nazwy wsi pojawiają się po raz pierwszy w 1649 r.²⁷. Należy tu jednak zaznaczyć, że w przypadku Tarnawca (o którym wspomniano już wyżej) w pocz. XVII i prawie przez cały wiek XVIII była to nazwa odnosząca się jedynie do folwarku starościńskiego położonego w południowym krańcu wsi Kuryłówki. Nazwa ta w powiązaniu ze starostwem leżajskim pojawia się dopiero w 1611 i 1635 r.²⁸. Określenie Tarnawiec lub folwark tarnawiecki, odnosiło się aż do lat 70. XVIII w. do folwarku oraz zabudowań służby folwarcznej, i używane było na przemian z nazwą folwark kuryłowski²⁹.

Należy jeszcze dodać, że w okresie staropolskim istniał tutaj pokaźnych rozmiarów dwór obronny, czy raczej pałac, będący letnią siedzibą starostów leżajskich. W 1788 roku obok dworu założono manufakturę sukieniczą, która przetrwała do połowy XIX wieku. W pobliżu dworu wzniesiona została w 1751 r. kaplica, przekształcona w pocz. XIX w. na kościół parafialny. Pozostałością po tym założeniu dworskim są dwa budynki oficyn, tworzące zespół plebański w Tarnawcu (obecnie Kuryłówka).

Od początku istnienia starostwa leżajskiego na jego terenie istniały obok siebie parafie rzymskokatolickie obrządku łacińskiego oraz prawosławne – później grekokatolickie. Do zakończenia II wojny światowej zdecydowanie lepiej rozwinięta była prawosławna (od XVII w. grekokatolicka) sieć parafialna. Rejestr poborowy z 1589 r. oprócz wspomnianych wcześniej starych parochii w Ożannie i Kulnie wymienia również parafię w Kuryłówce³⁰. Wobec braku danych trudno ustalić, czy była to nowa parochia. W 1614 r. pojawia się pierwsza informacja o cerkwi w Brzyskiej Woli, która początkowo była filią parafii kuryłowskiej³¹. W poł. XVIII w. Brzyska Wola była już odrębną parafią³². Ostatnią wsią, w której istniała parafia grekokatolicka była Dąbrowica. Informacje o parafii w Dąbrowicy pochodzą z poł. XVIII w. (1765 r.)³³. Grekokatolicy z Jastrzębca należeli do parochii w Tarnogrodzie a z Dąbrowicy, do czasu utworzenia parochii w Dąbrowicy, do Dybkowa.

Samodzielne parafie obrządku łacińskiego w miejscowościach gminy Kuryłówka nie występowały aż do pocz. XIX w. Do tego czasu część z omawianych wsi należała do parafii w Leżajsku (Kuryłówka i Ożanna), część do parafii w Tarnogrodzie (Jastrzębiec), część do parafii w Potoku (Brzyska Wola i Wólka Łamana – od 1616 r. oraz Kulno), część do parafii w Dybkowie, a po utworzeniu Sieniawy do parafii N.M.P. w Sieniawie (Dąbrowica, Słoboda i przysiółek Cieplic – Kolonia Polska). Dziesięciny z Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca przynależne były do kościoła leżajskiego³⁴.

Skutki ekonomiczne licznych napadów tatarskich, najazdu szwedzkiego, najazdu Rakoczego, ciągłych przemarszów i rekwizycji wojsk koronnych a także innych klęsk elementarnych musiały być dotkliwe dla całej ziemi leżajskiej i mocno zahamowały dotychczasowy rozwój osadnictwa. Podczas napadu tatarskiego z 1624 r. spalona została Kuryłówka³⁵. Najazd ten nie ominął także innych miejscowości z obszaru dzisiejszej gminy: Ożanny, Jastrzębca i Kulna³⁶. Ostatni większy napad tatarski, z 1672 r., spustoszył prawie wszystkie istniejące wsie położone na terenie dzisiejszej gminy Kuryłówka: Kuryłówkę, Brzyską Wolę, Ożannę i Jastrzębiec należące do starostwa leżajskiego oraz Kulno będące wówczas własnością Stanisława Koniecpolskiego i Dąbrowicę, którą dzierżyła Katarzyna Ostrowska Morsztynowa³⁷. W Kuryłówce zostało wówczas 20 domów, w Brzyskiej Woli 28, w Jastrzębcu 14³⁸. Z kolei lustracja starostwa z 1664 r. mówi o wielkim zniszczeniu Brzyskiej Woli³⁹. Brak dokładniejszych danych odnośnie zniszczeń w wyniku wojen szwedzkich oraz najazdu Rakoczego. Jako przykład może tu posłużyć zestawienie dokonane przez Półciwarka dotyczące zmian w ilości ziemi uprawnej przed wojnami oraz tuż po nich, w 1664 r. Dla wsi Kuryłówka było ono bardzo niekorzystne: 10 łanów uprawnych przed wojnami oraz 4,5 łana w 1664 r.⁴⁰

Ukształtowana do poł. XVII w. sieć osadnicza uległa w późniejszym okresie już tylko niewielkim modyfikacjom. W XVII w. ukształtowała i wykrystalizowała się również sytuacja własnościowa. W okresie staropolskim obszar gminy Kuryłówka związany był przez długi czas z potężnymi rodami – Tarnowskich, Opalińskich, Zamoyskich, Sieniawskich, Potockich i Czartoryskich. W swym zasadniczym zrębie należał do starostwa leżajskiego – królewskiej, którą jako dobra zastawne dzierżyli początkowo Tarnowscy, następnie Krzysztof Szydłowiecki i prawdopodobnie królowa Bona, a w późniejszym okresie Opalińscy i Potoccy. Kulno od 3 ćw. XVI w. aż do II wojny światowej było w rękach Zamoyskich, natomiast pozostały obszar, obejmujący grunty Dąbrowicy, Słobody i Kolonii Polskiej związany był od k. XVI w. aż do 1944 r. z Sieniawskimi a następnie ich spadkobiercami, Czartoryskimi, wchodząc w skład rozległego klucza sieniawskiego.

Po I rozbiorze Polski tereny dzisiejszej gminy znalazły się początkowo w całości w granicach monarchii habsburskiej mocą uniwersału z 28 stycznia 1773 r. Wraz ze zmianą władz nastąpiły zmiany w podziale administracyjnym kraju. Zniesiono województwa, urzędy wojewodów i kasztelanów a kraj podzielono początkowo na 6, a następnie na 18 cyrkułów. W wyniku tego podziału Leżajsk i okolice znalazły się w cyrkułe rzeszowski.

Jednym z celów polityki społecznej rządu austriackiego wobec Galicji było zwiększenie gęstości zaludnienia a tym samym wzmocnienie źródła siły wojskowej i podatkowej. Wraz z Galicją rząd austriacki otrzymał wielką ilość królewskiej (m.in. leżajską), które w monarchii funkcjonowały jako tzw. dobra kameralne. W celu zagospodarowania tych obszarów wprowadzono system kolonizacyjny obcym elementem tj. Niemcami, którzy wg władz znajdowali się na wyższym poziomie kulturalnym i agrarnym, i w związku z tym mogli zapewnić państwu większe korzyści z gospodarstw jakie otrzymają⁴¹.

Proces kolonizacyjny ruszył już w 1781 r. a kolonie lokowane w dobrach leżajskich objęły ziemię folwarków królewskich w trzech wsiach: Giedlarowej, Woli Żarczyckiej oraz Tarnawcu. Największa kolonia niemiecka powstała w 1786 r. na gruntach folwarku tarnawieckiego i otrzymała nazwę Dornbach. Początkowo przybyło tutaj 20 rodzin (76 osób) wyznania rzymskokatolickiego, ale już w 1820 r. w tej nowej miejscowości istniały 34 gospodarstwa niemieckich kolonistów⁴². Szczytowym momentem jest rok 1880 kiedy to zanotowano 210 kolonistów. W następnych latach liczba ta drastycznie spadała, do zaledwie trzech osób w 1921 r.⁴³ Kolonię Dornbach, jako jedną z większych, starannie rozplanowano. Otrzymała ona bardzo regularny i prosty kształt, z regularnym nadziałem pól uprawnych, doskonale widoczny na mapie katastralnej z poł. XIX w. a i jeszcze dzisiaj bardzo czytelny w terenie.

Najmłodszą osadą jaka powstała na terenie gminy Kuryłówka jest Kolonia Polska. Prawdopodobnie powstała ona w wyniku wyżej opisanej kolonizacji niemieckiej w k. XVIII lub w XIX w.⁴⁴ Na mapie Miega z 4 ćw. XVIII w. miejscowość jeszcze nie istnieje. Na późniejszych mapach określana jest jako Kolonia. W skorowidzu z 1904 r. figuruje jako przysiółek Cieplic⁴⁵. Wprawdzie parafia została tu utworzona w 1910 r. jednakże status wsi uzyskała Kolonia Polska dopiero po 1934 r.

W wyniku podziału administracyjnego z 1775 r. część wsi dzisiejszej gminy Kuryłówka znalazła się w cyrkułe zamojskim (Kulno), część w cyrkułe przemyskim (Dąbrowica, Słoboda i Kolonia). Pozostałą część włączono do cyrkułu rzeszowskiego. Ten ustalony wówczas podział miał swoje konsekwencje w przyszłości. Po wojnach napoleońskich i utworzeniu Królestwa Kongresowego w 1815 r. cały cyrkuł zamojski znalazł się w granicach rosyjskich, w konsekwencji czego Kulno, aż do odzyskania niepodległości w 1918 r. znalazło się „za kordonem”.

Leżajskie dobra kameralne, administrowane od 1772 r. przez urzędników austriackich, zostały w wyniku licytacji sprzedane w 1819 r. Wojciechowi Mierowi. Od Miera nabył je w 1831 r. Alfred Potocki. W rękach Potockich dobra te znajdowały się do 1944 r.⁴⁶

Po rozbiorach i utworzeniu granicy państwowej między Rosją i Austrią na Kolnej modyfikacjom uległa również sieć parafialna. Do utworzonej wówczas, w 1812 r., parafii łacińskiej w Tarnawcu włączono wsie Kuryłówka, Ożanna, Brzyska Wola, Wólka Łamana i Jastrzębiec. W 1910 r. utworzona została parafia w Kolonii Polskiej, w skład której weszły Dąbrowica, Kolonia Polska i Słoboda. Kolejny podział administracyjny miał miejsce w 1919 r. Wówczas Jastrzębiec przyłączono do parafii Luchów Górny. W 1958 r. erygowano parafię w Brzyskiej Woli wydzieloną z parafii tarnawieckiej. W jej skład weszły Brzyska Wola i Wólka Łamana.

Pierwsza połowa XX w. zapisała się w gminie Kuryłówka krwawymi wydarzeniami. Podczas działań wojennych z 1915 r., gdy linia frontu zatrzymała się na Sanie, zniszczeniu uległo wiele domów w Kuryłówce i Tarnawcu. Okolice Kuryłówki były również terenem walk oddziałów Armii „Kraków” z jednostkami Wehrmachtu we wrześniu 1939 r. W 1942 r. Niemcy wspólnie z policją ukraińską aresztowali kilkunastu mężczyzn. Aresztowania i egzekucje miały miejsce również w latach 1943-1944, a w 1943 r. spacyfikowano wieś Jastrzębiec. Pod koniec 1944 r. sytuacja na opanowanym przez Armię Czerwoną prawym brzegu Sanu była napięta, bowiem od jesieni tego roku oddziały OUN-UPA rozpoczęły akcję terrorystyczną wobec zamieszkałych tu Polaków. Ukraińców wspierały sowieckie oddziały NKWD likwidujące na tym terenie polskie podziemie. 19 marca w Kuryłówce doszło do starcia oddziałów NOW z oddziałem ukraińsko-sowieckim, który wkroczył do wsi, aby zniszczyć i spalić mienie pozostawione przez mieszkańców wysiedlonych na Ukrainę. Oddziały polskie wyparły przeciwników do Kulna, gdzie wywiązała się walka, w trakcie której wieś niemal doszczętnie spłonęła. Porażkę w Kulnie Sowietci powetowali sobie w sąsiedniej Brzyskiej Woli, którą spacyfikowali 24 i 25 marca 1945 r. 7 maja 1945 r. rozegrała się bitwa pomiędzy działającymi na tym terenie oddziałami NOW „Wotyniaka” i „Ojca Jana”, a oddziałem NKWD w czasie której sowieci ponieśli dotkliwe straty. Następnego dnia Sowietci zemścili się na mieszkańcach Kuryłówki mordując osiem osób i pałac zabudowania wsi.

V.2.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Kuryłówka położona jest na terenie makroregionu Kotliny Sandomierskiej, która dzieli się na jedenaście mniejszych jednostek - mezoregionów. Na obszarze dwóch z nich lokuje się przestrzeń gminy. Jej zachodnia część wchodzi w skład Doliny Dolnego Sanu, natomiast większa część, która obejmuje środkowo-wschodni teren gminy, leży w granicach dużego mezoregionu fizycznogeograficznego południowo-wschodniej Polski jakim jest Płaskowyż Tarnogrodzki. W tym krajobrazie pełnym niewysokich pofałdowań na stałe wpisała się przestrzenna działalność człowieka w postaci aranżacji otaczającej go przestrzeni do własnych potrzeb. W większości wsi na terenie gminy zachowały w większym lub mniejszym stopniu relikty a nawet całe układy historycznej zabudowy. Najbardziej jest to widoczne i skondensowane na obszarze d. koloni Dornbach, obecnego Tarnawca. Ta powstała w 1786 r. osada była wynikiem planowej akcji kolonizacyjnej monarchii. Zakładana od podstaw i dokładnie rozplanowana zachowała po dzień dzisiejszy swój charakterystyczny układ. Wśród innych wsi gminy, które zachowały swój ruralistyczny układ przestrzenny należy wymienić Kuryłówkę w jej części polskiej i ruskiej, Brzyską Wolę, Jastrzębiec, Kulno. Do mniejszych jednostek przestrzennych organizujących krajobraz tego terenu i wchodzących w skład krajobrazu kulturowego należą tereny: dawnego zespołu pałacowego w Tarnawcu (obecnie Kuryłówka) o cennych walorach w wielu wymiarach (archeologicznym, historycznym, widokowym) mających charakter ponadlokalny; zespół dworsko-parkowy w Dąbrowicy wraz z aleją dojazdową, lasem i stawami, tereny młyna i jego urządzeń wodnych w Ożannie, zespół leśniczówki w Brzyskiej Woli a także zespoły kościelne i cerkiewne w: Tarnawcu (obecnie Kuryłówka), Kolonii Polskiej, Kuryłówce, Dąbrowicy.

V.2.3. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o istotnej wartości i znaczeniu dla gminy

Do najcenniejszych obiektów i zespołów obiektów zabytkowych na terenie gminy Kuryłówka należą zespoły architektury sakralnej i zespoły dworsko-parkowe:

Architektura sakralna

Zabytkowa architektura sakralna gminy Kuryłówka to przede wszystkim cerkwie prawosławne i grekokatolickie oraz kościoły rzymskokatolickie, których powstanie datuje się w większości na XIX i pocz. XX w. Budownictwo sakralne na tym terenie posiada oczywiście wielowiekowe tradycje w postaci wcześniejszych świątyń prawosławnych i grekokatolickich istniejących w Brzyskiej Woli, Kulnie, Kuryłówce, Ożannie. Samodzielne parafie kościoła rzymskokatolickiego zaczęły tu powstawać dopiero w początkach XIX wieku.

Na terenie gminy Kuryłówka zachowały się dwie cerkwie w Dąbrowicy i Kuryłówce, których projektantem był Bazyli Nahirny – czołowy przedstawiciel charakterystycznego dla przełomu wieków XIX i XX nurtu poszukiwań stylu narodowego w architekturze cerkiewnej, stylu, który często upatrywano w neobizantyzmie. Architekt ten zaprojektował ponad 200 cerkwi, których rozwiązania powielali inni projektanci także w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Wśród istniejących budowli sakralnych wyróżniają się następujące świątynie:

Dawna **cerkiew par. gr.-kat. pw. św. Paraskewy, ob. kościół fil. pw. św. Michała w Kuryłówce** (fot. 1) wzniesiona została w l. 1896-1903 wg projektu Wasyla Nahirnego. Po 1945 r. świątynia została opuszczona i przeznaczona na magazyn. W 1981 r. obiekt przekazano katolikom i po wykonanym w roku następnym remoncie zaadaptowano na kościół. Jest to świątynia murowana z cegły, otynkowana, założona na rzucie krzyża greckiego z sanktuarium zamkniętym półkolistą apsydą i przedsionkiem na rzucie prostokąta. Na skrzyżowaniu transeptu i nawy

duża kopuła na ośmiobocznym bębnie zwieńczona latarnią. Elewacje zamknięte są trójkątnymi szczytami i zaakcentowane w narożach ośmiobocznymi wieżyczkami zwieńczonymi kopułkami. Otwory okienne zamknięte zostały łukiem półkolistym. W elewacji frontowej portal ujęty w profilowane obramienie zamknięte łukiem półkolistym; nad nim data „1896”. Bęben kopuły przepruty dużymi oknami zamkniętymi półkoliście, ujętymi w arkadowe profilowane obramienia rozdzielone pilastrami. Nawa i transept nakryte sklepieniami kolebkowymi, apsyda – płaskim stropem. We wnętrzu drewniany chór muzyczny z prostym parapetem ozdobionym dekoracją snycerską. Ściany i sklepienia we wnętrzu ozdobione polichromią autorstwa Pawła Zaporozkiego. Obok cerkwi murowana trójarkadowa dzwonnica zaakcentowana pośrodku wyższą i szerszą arkadą zamkniętą trójkątnym niewielkim szczytem z datą „1912”.

Obecnie istniejący kościół parafialny w Kuryłówce znajduje się na terenie pozostałości dawnego założenia pałacowego w Tarnawcu. W XVII i XVIII wieku wzmiankowany był w Kuryłówce dwór starościński. W jego miejscu Stanisław Potocki, starosta leżański wybudował murowaną okazałą siedzibę, opisaną w inwentarzu z 1759 r. Nieistniejący dziś gmach flankowany był oficynami (prostopadłymi do pałacu), kaplica stała oddzielnie. Zabudowania te otoczone były drewniano-ziemnymi umocnieniami. Około 1786 r. pałac został przebudowany przez Józefa Potockiego, w 1832 r. budynek rozebrano. Do dnia dzisiejszego z dawnego założenia pałacowego zachowały się: kaplica (obecnie kościół), oficyna (obecnie plebania), druga oficyna (przebudowana następnie na lamus plebański – obecnie budynek gospodarczy). Obecny **kościół par. pw. św. Józefa w Kuryłówce** (fot. 2) wzniesiony został w połowie XVIII w. (w latach 1749-1751) z przeznaczeniem na kaplicę dworską, którą obsługiwali Bożogrobcy z Leżańska. Świątynię rozbudowano w 1841 r. przedłużając nawę o dwa przęsła oraz w 1903 r., kiedy to dostawiono kruchtę od południa i kaplice od pn. i pd. Kościół murowany, otynkowany, jednonawowy z prezbiterium od zachodu zamkniętym półkoliście, do którego przylegają po bokach zakrystia i skarbczyk. Nawa główna na rzucie prostokąta czteroprzęsłowa z przylegającymi doń po bokach kaplicami na planie prostokątów, co tworzy w rzucie plan krzyża. Elewacja wschodnia frontowa dwukondygnacyjna, jednoosiowa, podzielona wertykalnie lizenami, z otworem wejściowym pośrodku ponad którym gzyms i półkolistą wnęką z napisem: GLORIA IN EXCELSIS DEO 1841”. We wnętrzu kaplice otwarte do nawy półkolistymi arkadami. Nawa i prezbiterium sklepiona kolebkowo z lunetami, zakrystia, skarbczyk i kaplice sklepieniami krzyżowymi. Łuk tęczyowy zamknięty półkoliście, ujęty kompozytowymi pilastrami. Chór muzyczny wsparty na trzech arkadach posiada wybrzuszony parapet dekorowany płycinami i lambrekinem. Ściany wnętrza obiega wydatny, profilowany gzyms wieńczący. Polichromia z 2 poł. XIX w. ornamentalno-figuralna, w dobudowanych przęsłach nawy imituje istniejącą dekorację architektoniczną starszej części kościoła. Posadzki prezbiterium, zakrystii i kaplic z wzorzystych płytek ceramicznych z warsztatu Stanisława Cetnarskiego z Łańcuta. Przy kościele znajduje się murowana trójarkadowa dzwonnica wzniesiona w 1903 r.

W skład zespołu kościelnego w Kuryłówce wchodzi także budynek plebani pochodzący zapewne z 2 poł. XVIII w. (przebudowany ok. poł. XIX w. i w 1912 r.), będący niegdyś oficyną dworską oraz budynek dawnej organistówki pochodzący z końca XIX w. (obecnie wikarówka). W terenie czytelne są także pozostałości dawnych fortyfikacji ziemnych. Budynek plebani jest murowany, parterowy, o prostej bryle, nakryty czterospadowym dachem. Założony został na rzucie prostokąta, z kolumnowym skromnym portykiem na osi elewacji frontowej. Elewacje zdobi skromny detal architektoniczny: profilowane obramienia okienne z uszakami, profilowany gzyms wieńczący i boniowane naroża elewacji. Budynek dawnej wikarówki to bardzo skromny obiekt, pozbawiony cech stylowych i wystroju architektonicznego. Jest parterowy, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem.

Dawna **cerkiew greckokatolicka, następnie prawosławna pw. Archanioła Michała w Kulnie** (fot. 3), obecnie użytkowana przez dwie parafie jako cerkiew filialna pw. Św. Michała Archanioła parafii prawosławnej w Tarnogrodzie oraz kościół filialny pw. św. Maksymiliana Kolbe parafii rzym.-kat. w Bystrem. Cerkiew wybudowana została w latach 1869-1872 r. (data umieszczona na elewacji frontowej) prawdopodobnie wg projektu Aleksandra Puringa, chełmskiego architekta diecezjalnego. Wiadomo, że nie była to pierwotna cerkiew w Kulnie, lecz brak jest pewnych informacji, kiedy zbudowano pierwszą świątynię. Prace budowlane przy nowej świątyni rozpoczęto w 1869 r., ale już wcześniej – w 1868 r. mieszkaniec Lublina żydowskiego pochodzenia Josif Erlich wszedł w porozumienie z rządem gubernialnym w Lublinie i złożył gotowość budowy cerkwi. Rząd Gubernialny wspierał budowę cerkwi, gdyż zależało mu, by stała się ona ośrodkiem prawosławia. Tak się też wkrótce stało, gdyż w 1875 r. dekretem biskupa grekokatolickiego Popiela z siedzibą w Chełmie Lubelskim wszystkie parafie unickie dostały polecenie przejścia na prawosławie, a ukaz carski usankcjonował prawnie likwidację unityzmu w Królestwie Polskim. W 1956 r. zrujnowana cerkiew (zniszczony dach, zawalony strop, powybijane okna, rozebrane kamienne ogrodzenia) została odzyskana przez parafię prawosławną, w Tarnogrodzie, a od 1972 na mocy porozumienia użytkowana jest także przez kościół rzymskokatolicki. W 1997 r. budynek poddany został gruntownym pracom remontowym.

Jest to świątynia orientowana, murowana z cegły, otynkowana, na planie krzyża, czterodzielna z wyraźnym wyodrębnionym wydłużonym masywem zachodnim z wieżą-dzwonnica od frontu. Do dużej kwadratowej nawy przylegają po bokach prostokątne w rzucie aneksy. Sanktuarium i babiniec na planie prostokąta, wieża na rzucie ośmioboku. W bryle cerkwi dominuje masywna wieża i duży korpus nawowy. Nawa nakryta dachem namiotowym, wieżę nakrywa duży ostrosłupowy hełm. Dachy nawy i wieży wieńczą ślepe latarnie zakończone baniami. Elewacje świątyni o podziale płycinowo-ramowym zwieńczone są arkadkowym gzymsem. Do cerkwi prowadziły trzy ozdobnie opracowane portale (pd. zamurowany): portal główny w elewacji zachodniej wieży – w formie arkady wspartej na dwu kolumnach i dwa portale prowadzące od pd. i pn. do aneksów nawy, wzorowane na portalu głównym, z półkolumnami. Otwory okienne zamknięte są półkoliście. We wnętrzu łuk tęczyowy o wykroju koszowym, aneksy boczne i babiniec otwarte do nawy arkadami. Nawa nakryta została pozornym sklepieniem klasztornym, pozostałe

pomieszczenia – stropami płaskimi. Forma architektoniczna cerkwi w Kulnie jest przykładem inspiracji architekturą cerkwi rosyjskich.

Kolejnym obiektem sakralnym będącym świadectwem różnorodności kulturowej i wyznaniowej tych ziem jest dawna **cerkiew grekokatolicka pw. św. Mikołaja, obecnie kościół filialny pw. św. Michała Archanioła w Dąbrowicy** (fot. 4). Jest to kolejna cerkiew z terenu gminy wzniesiona wg projektu Wasyla Nahirnego. Wybudowana w 1906 r. od 1948 r. użytkowana jest przez kościół rzymskokatolicki. Murowana z cegły otynkowana, założona na rzucie krzyża greckiego z sanktuarium zamkniętym apsydą i kolumnowym portykiem w fasadzie. Do sanktuarium przylegają po bokach zakrystia i składzik na rzucie kwadratów. W bryle świątyni wyróżnia się usytuowana na skrzyżowaniu naw masywna kopuła na bębnie zwieńczona ażurową latarnią. Elewacje o klasycystycznej dekoracji rozdzielone zostały pilastrami i zwieńczone fryzem z pseudotryglifów i gzymsem. Portyk fasady i ramiona transeptu zwieńczone są trójkątnymi szczytami wyodrębnionymi profilowanym obramieniem, w szczycie portyku data „1906” i napis w języku ukraińskim „Bóg z nami”. Otwory okienne zamknięte półkoliście umieszczone w arkadowych profilowanych obramieniach. Nawa, sanktuarium i przedsionek sklepienie są kolebkowo, a zakrystia i składzik przekryte stropem płaskim. Wewnątrz ściany obiega fryz wypełniony meandrem, bęben kopuły ozdobiono fryzem kostkowym. Obok cerkwi w linii ogrodzenia usytuowana jest pochodząca z tego samego czasu co cerkiew murowana dzwonnica – trójarkadowa ze środkową arkadą wyższą i szerszą zwieńczoną szczytem z małą arkadką. Neoklasycystyczne cechy stylowe świątyni zastosowane w budowlu są znakomitym przykładem przenikania do tradycji wschodnich architektonicznych rozwiązań charakterystycznych dla sztuki sakralnej zachodu.

Z lat 1914-1918 pochodzi **kościół w Kolonii Polskiej** wzniesiony z fundacji Adama Ludwika Czartoryskiego (konsekrowany dopiero w 1926 r.). Wiele zasług w dziele budowy kościoła wniósł pełnomocnik generalny ordynacji Czartoryskich – Jan Podczaski. Kościół wybudowany został wg projektu autorstwa architekta warszawskiego Czesława Domaniewskiego przez budowniczego z Sieniawy Franciszka Michalskiego. W latach 90. XX w. przeprowadzono gruntowne prace remontowo-konserwatorskie.

Jest to murowana, otynkowana świątynia jednonawowa na planie prostokąta z węższym prezbiterium od zachodu, przy którym zakrystia od południa, skarbczyk od północy. W bryle kościoła wyróżnia się czworoboczna wieża „wtopiona” w fasadę wschodnią wyrastająca dwoma kondygnacjami ponad dach korpusu nawowego. Budowla nakryta dachami dwuspadowymi, wieża strzelistym hełmem. Pokrycie dachów stanowi blachodachówka. W elewacjach bocznych poszczególne osie wydzielono szkarpami.

W skład zespołu kościelnego wchodzi też murowane budynki plebani i stajni plebańskiej wybudowane w tym samym czasie co kościół. Plebania jest skromnym, parterowym budynkiem wybudowanym na rzucie prostokąta poprzedzonym od frontu wejściowym ryzalitem umieszczonym na osi elewacji frontowej. Budynek nakryty jest czterospadowym dachem o charakterystycznych, załamanych połaciach; ryzalit dachem dwuspadowym. Elewacje pozbawione detalu architektonicznego. Otwory okienne są prostokątne, jedynie w szczycie ryzalitu okienko w kształcie półkola w prostej opasce. Stolarka okienna i drzwiowa współczesna. Dachy kryte są blachą.

Usytuowany nieopodal plebani budynek gospodarczy to obiekt wybudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Elewacje dłuższe budynku podzielone są lizenami i ozdobione skromnym detalem architektonicznym w postaci obramień otworów okiennych (proste opaski z kluczem pośrodku). Otwory okienne w elewacji frontowej niewielkie, w kształcie leżącego prostokąta (niektóre zamknięte łukiem odcinkowym), w elewacji bocznej okulusy po bokach prostokątnego otworu.

Zespół kościelno-plebański w Kolonii Polskiej stanowi niezwykle charakterystyczny i malowniczy element zabudowy miejscowości i jest jednym z nielicznych zachowanych na tym terenie kompletnych zespołów tego typu.

Poza omówionymi powyżej przykładami murowanej architektury sakralnej na terenie gminy Kuryłówka zachowały się trzy XIX-wieczne drewniane kaplice: w Brzyskiej Woli, Dąbrowicy i Jastrzębcu.

Kaplica w Brzyskiej Woli (fot. 5) wzniesiona ok. poł. XIX w., rozbudowana przed 1900 r. to niewielki budynek wzniesiony w konstrukcji zrębowej, na rzucie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, do którego przylega niewielka zakrystia. Posiada zwartą, nierozczłonkowaną bryłę z dwuspadowym dachem, w którego kalenicy skromna czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę nakryta namiotowym daszkiem.

Kaplica w Dąbrowicy (fot. 6) zbudowana została w 4 ćw. XIX w. z fundacji Czartoryskich jako kościół filialny parafii rzym.-kat. w Sieniawie. Kaplica jest orientowana, wzniesiona w konstrukcji zrębowej, na rzucie prostokąta zamkniętego od wschodu trójbocznie, przy ścianie pn. - zakrystia. Ściany kaplicy oszalowane są pionowo deskami. W kalenicy dwuspadowego dachu umieszczona wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną cebulastym, krytym blachą hełmem. Dach kaplicy dwuspadowy kryty jest dachówką ceramiczną.

Kolejna **kaplica** zachowana na terenie gminy zlokalizowana w **Jastrzębcu** wzniesiona została zapewne ok. 1885 r. Podobnie jak dwie pozostałe wybudowana została w konstrukcji zrębowej, posiada prosty rzut i bryłę jako budowla jednonawowa z zamkniętym trójbocznie prezbiterium i przedsionkiem od zachodu. Jej ściany wzmocnione liscami oszalowane są pionowo deskami z listwowaniem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z ażurową latarnią. We wnętrzu ściany i strop kaplicy ozdobione są iluzjonistyczną polichromią, a wokół okien neorokokowe malowidła ornamentalne imitujące snycerkę.

Kaplica w Kolonii Polskiej wybudowana została na parceli, na której stał dom, w którym urodził się ks. Stanisław Szpetnar. Był on inicjatorem i współfundatorem budowy kaplicy. Kaplica poświęcona została Matce Bożej z Lourdes – stąd wewnątrz zamiast ołtarza grotta z kopią figurki Matki Bożej z Lourdes. Projekt budowli wykonał inż. Marian Osiński, profesor Politechniki Lwowskiej. Kaplicę wybudowano w latach 1939-1944 pod kierunkiem budowniczego z Jarosławia – Kazimierza Błotnickiego. W 1952 r. w krypcie kaplicy pochowano ks. St. Szpetnara. Kaplica jest murowana z cegły, w większości nieotynkowana. Wejście poprzedzone pseudoportykiem. Nad drzwiami napis „AVE MARIA”. W kalenicy dwuspadowego dachu wieżyczka na sygnaturkę z wysmukłą latarnią nakrytą stożkowym hełmem.

Z dawnego zespołu cerkiewnego w **Ożannie** do dziś zachowała się jedynie murowana **dzwonnica** (fot. 7). W 1946 lub w 1947 r. rozebrana została drewniana pochodząca z połowy XVIII w. cerkiew filialna pw. Św. Paraskewy. Zachowana trójarkadowa dzwonnica wraz z cerkwiskiem i starodrzewiem położona jest malowniczo na wyniesieniu nad ożańskim zalewem. Otoczenie dzwonnicy i cerkwiska zostało bardzo niekorzystnie zagospodarowane – w bliskim sąsiedztwie dzwonnicy usytuowano dwa duże letniskowe domy.

Na terenie gminy Kuryłówka znajdują się także zabytkowe kapliczki: w Dąbrowicy-Podług (1925 r.), Jastrzębcu (4 ćw. XIX w.), Kulnie (XIX w.), Kuryłówce - niedaleko kościoła (1898 r.), - przy drodze do Tarnawca (przed 1851 r.), Ożannie Małej (1949 r.), Tarnawcu (fot. 8) - ciekawa na planie ośmioboku (3 ćw. XIX w.).

Zespoły dworsko-parkowe

Zasób architektury dworskiej i pałacowej na terenie gminy Kuryłówka reprezentowany jest przez dwa obiekty: zespół dawnej rządówki (później leśniczówki) w Brzyskiej Woli i zespół dworsko-parkowy w Dąbrowicy.

Rządówka w Brzyskiej Woli należała w XIX w. do dóbr Ordynacji Potockich z Łańcuta. Budynek wybudowany został w latach 1837-1839 wg projektu Ludwika Bogochwalskiego z inicjatywy pierwszego ordynata Alfreda Potockiego z przeznaczeniem na kancelarię i mieszkanie administratora miejscowego folwarku. W otoczeniu budynku urządzony został park – widoczny już na mapie katastralnej z połowy XIX wieku. W 1866 roku drugi ordynat Alfred Potocki przekazał grunty folwarku w dzierżawę miejscowym chłopom, budynek kancelarii i mieszkanie administratora został wyremontowany i przeznaczony na leśniczówkę. Po II wojnie światowej zespół ten został przejęty na własność skarbu państwa i użytkowany był przez spółdzielnię produkcyjną. W latach 60. XX w. budynek poddany został kapitalnemu remontowi (nastąpiło też wówczas przekształcenie wnętrza z pierwotnego dwutraktowego na trzytraktowy), a znajdującą się w zespole murowaną stajnię z pocz. XX w. rozbudowano. Na pn.-wsch. od rządówki znajduje się budynek dawnej stajni. Obiekty przez długi czas nieużytkowane w bardzo złym stanie zostały w ostatnich latach zakupione przez osoby prywatne. Dawne stajnie po remoncie użytkowane są jako pracownia i galeria malarstwa i rzeźby oraz mieszkanie, natomiast dawna rządówka jest od kilku lat w trakcie remontu..

Budynek rządówki reprezentuje styl neoklasycystyczny. Jest to parterowy drewniano-murowany obiekt na planie prostokąta z portykiem i gankiem na osi dłuższych elewacji: frontowej i ogrodowej. Budynek jest niepodpiwniczony, wzniesiony na fundamentach z cegły; część drewniana wzniesiona w konstrukcji zrębowej, część murowana (dwa pomieszczenia od pn.-wsch.) z cegły. Budynek nakrywa czterospadowy dach, portyk od frontu dach dwuspadowy, a ganek tylny daszek wielospadowy. Elewacja frontowa jest symetryczna z umieszczonym pośrodku portykiem wspartym na sześciu murowanych kolumnach. W elewacji tylnej wejście ogrodowe poprzedzone otwartym gankiem, wspartym na murowanych filarach z pełną balustradą.

Zachowany do dnia dzisiejszego **dwór w Dąbrowicy** wybudowany został około 1919 roku na terenie istniejącego wcześniej folwarku. Majątek przez wiele lat pozostawał w rękach Czartoryskich. Po upadku powstania listopadowego ówczesni właściciele dóbr – Adam Jerzy Czartoryski i księżna Anna Sapieżanka wyjechali z kraju i zamieszkali w Paryżu. Folwark w Dąbrowicy został oddany w dzierżawę, a oficjalną właścicielką była wówczas księżna Anna. Na mapie katastralnej z 1853 r. widoczny jest duży folwark z murowanym budynkiem dworu i drewnianymi zabudowaniami gospodarczymi. Na wschód od dworu i na północ od zabudowy gospodarczej rozciągał się park; na północ od parku znajdował się staw.

W końcu XIX wieku właścicielem majątku był Adam Ludwik Czartoryski. W 1897 roku uzyskał on zgodę na dworze cesarskim w Wiedniu na utworzenie „Ordynacji Sieniawskiej książąt Czartoryskich”. W skład ordynacji wchodził też majątek w Dąbrowicy. Podobnie jak poprzednicy Adam Ludwik majątek w Dąbrowicy oddawał w dzierżawę. Pierwszym znanym dzierżawcą folwarku – od ok. 1850 r.- był Masłowski – weteran powstania styczniowego, fundator drewnianej kapliczki przy drodze do Kolonii Polskiej. Po nim majątek dzierżawił niejaki Iwanowski, eksolicer carskiej armii. To właśnie ten administrator wybudował ok. 1919 r. obecny dwór, a następnie murowane budynki gospodarcze. Prawdopodobnie w związku z tą inwestycją książę zrezygnował z czynszu za dzierżawę, jak również podarował cegłę na budowę nowej siedziby dworskiej. Jak pisze V. Błotko autorka Skróconego studium historyczno-architektonicznego dworu w Dąbrowicy „W 1927 roku Iwanowski uzyskał kredyt na budowę stawów rybnych. Kryzys gospodarczy (na przełomie lat 20. i 30-tych) uniemożliwił spłatę długu i obciążony majątek wystawiono na licytację, którą wygrał Jan Podczaski, pełnomocnik Czartoryskich.” Majątek ponownie oddano w dzierżawę. Nowy administrator – Karol Czyż został zobowiązany (w uznaniu zasług dla byłego dzierżawcy) do udostępnienia Iwanowskiemu mieszkania. Gdy w 1939 r. K. Czyż opuścił Dąbrowicę majątek przejęli Niemcy i do 1944 r. administrował nim volksdeutsch Szymański. Przed opuszczeniem dworu wywiózł on cenniejsze wyposażenie. W 1945 r. folwark został znacznie zdewastowany – m.in. na dworze i na stodole rozebrane zostały przez chłopów z Kuryłówki dachy budynków. W 1946 r. został przejęty przez Skarb Państwa i przez wiele lat pozostawał w

użytkowaniu PGR. W latach 1948-1949 dwór został poddany remontowi z adaptacją na biura, mieszkania pracownicze oraz przedszkole. W 1985 r. budynek dworu przejęty został przez Przedsiębiorstwo Igloopol z Dębicy. Przystąpiono wówczas do remontu kapitalnego i przebudowy budynku wg proj. J. Chałupskiego. Prace zostały wstrzymane w 1989 r., a dwór i zabudowania gospodarcze przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. W 1997 r. dwór został zakupiony przez osobę prywatną, nie wykonano jednak koniecznego remontu, obiekt pozostaje opuszczony, jest zdewastowany i wymaga podjęcia natychmiastowych prac remontowo-konserwatorskich.

Dwór usytuowany jest w zabytkowym parku pochodzącym z 1 poł. XIX w. Park podobnie jak dwór wymaga podjęcia pilnych prac konserwatorskich. Układ dróg w parku jest nieczytelny, teren porasta nie tylko drzewostan zabytkowy, ale też liczne samosiewy. Od strony zachodniej parku biegnie droga, przy niej zlokalizowane są dawne zabudowania folwarczne: spichlerz i stajnia. Na północ od parku zlokalizowane są stawy.

Zabytkowy dwór w Dąbrowicy jest budynkiem murowanym z cegły, podpiwniczonym, parterowym z użytkowym poddaszem (wieża jest trzykondygnacyjna). Posiada rozczłonkowaną bryłę: korpus główny wzniesiony został na rzucie prostokąta z portykiem kolumnowym na osi elewacji głównej (zachodniej), z kwadratową w rzucie wieżą wtopioną w bryłę korpusu od strony północno-wschodniej. Dodatkowo bryła urozmaicona jest ryzalitem pośrodku elewacji wschodniej i wejściowym gankiem dobudowanym do elewacji południowej. Do północnej elewacji korpusu i wieży przylega skrzydło boczne na rzucie prostokąta. Wejścia do budynku – od strony zachodniej i południowej. Portyk zachodni, ryzalit wschodni i ganek wejściowy poprzedzone są szerokimi schodami. Bryłę budynku urozmaicają dodatkowo dachy: nad korpusem dwuspadowy łamany z naczółkami, nad portykiem i ryzalitem – dwuspadowe z naczółkami. Wieża nakryta jest dachem namiotowym z niewielkimi lukarnami w połaciach. Elewacje dekorowane są skromnym detalem architektonicznym w postaci opasek wokół otworów okiennych, gzymsu kordonowego wydzielającego ściankę kolankową, pseudofryzem arkadkowym wydzielającym górną kondygnację wieży, pseudookulusami w opaskach w elewacji południowej. Wnętrze posiada osiowy, symetryczny układ wnętrz (wtórnie częściowo przekształconym). Forma architektoniczna dworu określona została w monograficznym opracowaniu obiektu jako tzw. „styl dworski”, aczkolwiek zauważono pewną dwoistość stylistyczną: nawiązanie do form charakterystycznych dla dworu polskiego w zastosowanych rozwiązaniach budynku od strony zachodniej i południowej i odmienny charakter budynku w widoku od strony wschodniej i północnej z monumentalną wieżą o elementach zaczerpniętych z neogotyku.

Pozostałości skromnego zespołu folwarcznego zachowały się także w Kolonii Polskiej. Są to: budynek dawnej rządówki zapewne z pocz. XX w. (parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem z gankiem na osi elewacji frontowej), murowany z cegły, nieotynkowany budynek spichlerza (obecny zapewne wybudowany w latach 50. XX w.) i staw.

W Jastrzębcu zlokalizowana jest dawna leśniczówka. Obecnie własność Lasów Państwowych. Wybudowana została w 1933 roku i stanowiła własność Potockich. Jest to budynek drewniany, parterowy, wzniesiony na rzucie litery L. Nakryty jest dachami dwuspadowymi o kalenicach prostopadłych do siebie. Pokrycie dachu stanowi dachówka ceramiczna. Ściany budynku szalowane są deskami w układzie poziomym, zaś szczyty bocznych elewacji – w układzie pionowym. Jest skromnym, pozbawionym cech stylowych obiektem.

Budynki użyteczności publicznej

Zasób obiektów użyteczności publicznej zlokalizowanych na terenie gminy Kuryłówka przedstawia się stosunkowo skromnie. Do tego typu obiektów należą m.in. szkoły.

Szkoła w Brzyskiej Woli wybudowana w 1925 r., rozbudowana w 1986 r. Jest to piętrowy budynek na rzucie prostokąta, nakryty wysokim czterospadowym dachem. Elewacja frontowa zaakcentowana została wejściem poprzedzonym dwoma filarami wspierającymi balkon usytuowany w II kondygnacji i dużą wystawką umieszczoną pośrodku połaci dachowej nad wejściem. Otwory okienne są prostokątne, w partii parteru zaakcentowane prostokątnymi blendami. Elewacje wieńczy profilowany gzyms. Pokrycie dachu stanowi dachówka ceramiczna. Współcześnie rozbudowana o dużą kubaturę dostawioną do obiektu - do elewacji tylnej.

Kolejna **szkoła** zachowała się w **Dąbrowicy** (obecnie przebudowana na budynek mieszkalny). Wybudowana zapewne na pocz. XX w. Jest to murowany z cegły, parterowy budynek wzniesiony na rzucie prostokąta o prostej nierozczłonkowanej bryle, jedynie w elewacja frontowa posiada na osi szeroki ryzalit nakryty dachem dwuspadowy. Pierwotnie ryzalit ten miał formę dużego ganku o drewnianych ścianach, obecnie - po ostatnim remoncie przekształcony.

Szkoła w Kuryłówce (ob. Przedszkole) wybudowana w latach 1923-1925, po ostatnio przeprowadzonym remoncie w zasadzie utraciła cechy zabytkowe (zachowana została jedynie bryła budynku z czterospadowym dachem).

Szkoła w Tarnawcu wybudowana ok. 1920 r., jest murowanym parterowym budynkiem nakrytym dachem czterospadowym. Powyżej I kondygnacji ścianka kolankowa z niewielkimi okienkami oświetlającymi partię strychową. Elewacja frontowa jest symetryczna z wejściem usytuowanym w osi środkowej. Elewacje wieńczy profilowany gzyms.

Do zasobu zabytkowych obiektów zlokalizowanych na terenie gminy należą też trzy młyny: w Brzyskiej Woli, Kuryłówce i Ożannie. Młyn w Brzyskiej Woli pochodzi z lat 30. XX w., obecnie pozostaje nieużytkowany. Jest to budynek murowany z cegły, nieotynkowany, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, założony na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem.

Zespół zagrody młynarskiej zachował się do dnia dzisiejszego w Kuryłówce; w jej skład wchodzi: drewniany młyn (fot. 9), dom młynarza oraz relikty stawów i groble ziemne. Młyn wybudowany został w 1928 roku, dom młynarza ok. 1930 r.

Młyn jest budynkiem trzykondygnacyjnym posadowionym na betonowych filarach, nakryty dwuspadowym dachem krytym blachą. Ściany oszalowane są pionowo deskami z listwowaniem. Wewnątrz zachowane jest wyposażenie. Obecnie młyn jest nieużytkowany, dom młynarza zamieszkuje rodzina ostatniego młynarza.

W 1936 roku wybudowany został młyn w Ożannie (fot. 10). Projekt budynku i jego wykonanie powierzone zostało budowniczemu z Łańcuta o nieznanym nazwisku. Jest to trzykondygnacyjny budynek murowano-drewniany, wzniesiony w konstrukcji szachulcowej o wypełnieniu z cegły. Nakryty jest dwuspadowym dachem krytym blachą. Wewnątrz zachowało się pierwotne wyposażenie. Obecnie młyn jest nieużytkowany. Przy młynie zachowana jest grobla i pozostałości stawu.

Budownictwo drewniane

Zasób budownictwa ludowego gminy Kuryłówka na tle innych regionów województwa podkarpackiego jest jeszcze ciągle pokaźny, chociaż z roku na rok ulega uszczupleniu, bądź przez rozbiórki starych budynków bądź przez ich całkowite przekształcenie w czasie remontów. Dotyczy to głównie budynków najstarszych, najbardziej dotkniętych zębem czasu. Jest to jednak proces nieuchronny i nieunikniony, wobec którego stajemy bezradni i praktycznie jedyną szansą na przetrwanie pamięci o lokalnych, ludowych tradycjach budowlanych jest dokumentacja tego zasobu w postaci kart ewidencyjnych czy nawet w najprostszej formie dokumentowania – fotografii. Należy w tym miejscu nadmienić, że dokumentacja budownictwa ludowego z terenu gminy Kuryłówka jest stosunkowo bogata, bowiem w zasobie archiwalnym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatury w Rzeszowie istnieje kilkadziesiąt kart ewidencyjnych budynków mieszkalnych i gospodarczych, które dają ogólny obraz tego budownictwa.

Poniższą charakterystykę zasobu budownictwa ludowego należy rozpocząć od stwierdzenia, że chałupy wzniesionych w XIX w., lub o cechach, które mogłyby wskazywać na XIX-wieczny rodowód praktycznie już nie ma. Te które jeszcze istnieją (np. Kulno nr 41, Brzyska Wola dom naprzeciw nr 47) są w złym bądź bardzo złym stanie technicznym i ich los jest właściwie przesądzony. Chałupa w Kulnie jest zamieniona na budynek gospodarczy a chałupa w Brzyskiej Woli jest nieużytkowana. Reliktowo występują także budynki pod strzechą. Podobnie jak w innych rejonach budynki takie, jeśli już występują, są na ogół nieużytkowane, w bardzo złym stanie technicznym lub w stanie ruiny. Całą opisaną powyżej „gagę” stanu zachowania można zobaczyć w interesującej zagrodzie nr 21 w Kuryłówce (cała zagroda, zapewne z pocz. XX w., złożona jest z chałupy, stajni i stodoły).

Głębokie, niekorzystne zmiany dotyczą także formy i wielkości dachów. Powszechne kiedyś wysokie dachy czterospadowe, nadające budynkom szczególnych proporcji, zostały przy remontach zastąpione prostymi konstrukcjami dwuspadowymi. Należy tu jednak zaznaczyć, że znaczna część istniejących do dzisiaj budynków, głównie tych wzniesionych w okresie międzywojennym, nigdy dachów czterospadowych nie posiadała. Podczas wizji terenowych nie stwierdzono już dachów czterospadowych (z wyjątkiem chałupy nr 21 w Kuryłówce). Często zmiana formy dachu jest następstwem niechęci wykonawców robót do bardziej skomplikowanych prac budowlanych. Przykładem takiego niekorzystnego upraszczania form, mającego niekorzystny wpływ na estetykę budynku, może być tutaj ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków dom nr 290 w Brzyskiej Woli, w którym dwuspadowy daszek nad niewielkim gankiem zastąpiono prostym dachem pulpitem a trójkątną przestrzeń powstałą w wyniku różnicy wysokości dachu nad gankiem do dachu budynku zamaskowano szalunkiem.

Analizując usytuowanie obiektów na terenie siedliska można stwierdzić, że zdecydowana większość domów mieszkalnych (historycznych) zwrócona jest do drogi ścianą szczytową. Tylko nieliczne domy sytuowane są do drogi kalenicowo. Wszystkie budynki mieszkalne i mieszkalno-gospodarcze, do których udało się dotrzeć, są szerokofrontowe (istnieją jednakże budynki, które od strony zaplecza gospodarczego posiadają wejście w ścianie szczytowej (Tarnawiec, dom nr 6). Dążono do takiego usytuowania chałup, aby przynajmniej jedno okno izby było skierowane w kierunku południowym i (lub przynajmniej) aby można było z izby obserwować drogę i podwórze zagrody. Powszechną regułą było sytuowanie budynków, tak mieszkalnych jak i inwentarsko-gospodarczych, w pobliżu granicy działki siedliskowej, jednak nie na linii granicznej siedliska, (przynajmniej pół metra od ogrodzenia). W jednym przypadku tylna ściana chałupy pokrywa się z linią graniczną (Tarnawiec, dom nr 6). Stodoły są sytuowane w pewnym oddaleniu od domów mieszkalnych, najczęściej w tylnej części siedliska, kalenicą równoległą do drogi – poprzecznie do osi wzdłużnej siedliska.

Inne budynki gospodarcze oraz najmniej liczna grupa obiektów – budynki inwentarskie (stajnie, obory, chlewy, kurniki, wozownie, komory) najczęściej sytuowane są w jednej linii za budynkami mieszkalnymi. Nie odnotowano przypadku budynków tworzących zagrodę jednobudynkową, pod wspólnym dachem.

Ściany domów wykonane są najczęściej z tartego drewna sosnowego. Tylko nieliczne z zachowanych jeszcze budynków wzniesione zostały z plennic, tj. półokrągłaków rozdzielanych toporami lub przecieranych piłami a następnie z trzech stron obrabianych. Ta stara, pracochłonna metoda "uzyskiwania budulca" z dwóch zasadniczych przyczyn nie odeszła całkowicie w zapomnienie wraz z rozwojem tartaków i dostępnością budulca gotowego już do wznoszenia ścian. Pierwsza to oszczędność, druga - obawa przed podmianą drewna na gorsze. Takie budynki wzniesione z plennic (przynajmniej w części) zachowały się jeszcze w Kulnie (nr 41) z II poł. XIX w. oraz w Brzyskiej Woli (dom naprzeciw nr 47) wzniesiony zapewne w k. XIX w. Obydwa są już nieużytkowane.

Zdecydowanie dominującą konstrukcją jest w budownictwie omawianego terenu konstrukcja wieńcowa (zrębowa). Konstrukcja ta jest niejednokrotnie wspomagana systemem sumikowo-łatkowym, głównie do łączenia zbyt krótkich belek ścian wzdłużnych (np. Dąbrowica, dom nr 40). Istnieje też stosunkowo liczna grupa budynków mieszkalnych wzniesiona niemalże w konstrukcji sumikowo-łatkowej, gdzie konstrukcję wieńcową stosuje się jedynie w węglach budynku. Dotyczy to głównie domów późniejszych, wznoszonych w latach 20-30. XX w. Przy sporych rozmiarach domów wydaje się to nawet zrozumiałe, jednak tutaj rozmiary domów nie mają znaczenia – nawet ściany szczytowych małych chałup nie wznoszono z jednorodnych belek biegnących przez całą szerokość budynku. Słupy-łatki stosuje się głównie przy kształtowaniu otworów okiennych i drzwiowych, ale nie jest to regułą (np. łączenie zbyt krótkich belek). Rolę łątek powszechnie pełnią na tym terenie wpuszczone w podwalinę ościeżnice drzwi. W omawianym przypadku wysokość ościeżnic drzwi równa jest wysokości zrębu ścian. W taki sam sposób montowano ościeżnice okien - ich rolę pełniły słupy osadzone w podwalinie, biegnące przez całą wysokość budynku aż do oczepu. Odcinki słupów poniżej i powyżej okien pazowano i wpuszczano w nie krótkie, zaciosane lub zacięte w pióra belki zrębu. Istnieje szereg wariantów tego typu rozwiązań (domy w Brzyskiej Woli nr 289, 80, Kuryłówce nr 110, 289, 451). Na omawianym obszarze nie brak również przypadków stosowania słupów w węglach budynku (np. Kulno dom nr 30). Przy czym najczęściej słupy te stawiano w punktach, można tak rzec, „rozwojowych”, tzn. w miejscach które pozwalały na przedłużenie budynku. Przy bardzo skromnym materiale jaki się zachował trudno powiedzieć, czy istniejące słupy były stawiane wraz z budynkiem, czy też są wynikiem gruntownej przebudowy obiektu, w związku z jego wydłużeniem. Nie odnotowano istnienia słupów-łątek w węglach chałup ustawionych szczytowo, od strony drogi. O budynkach wznoszonych w takim systemie, stosunkowo powszechnym na terenach zamieszkałych przez ludność ukraińską, mawiano, że są stawiane na „ruską modę”. Być może wznosząc budynki takim systemem, manifestowano w ten sposób swą przynależność narodową.

Konstrukcja ramowa (szkieletowa) występuje tutaj sporadycznie, zasadniczo jedynie przy wznoszeniu dodatkowych przybudówek takich jak drewniane ganki usytuowane przeważnie w centralnej części budynku, osłaniając główne wejście. Ganki zyskały większą popularność dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym i po II wojnie światowej. Ich ramową konstrukcję szalowano deskami a same ganki traktowano mniej lub bardziej dekoracyjnie. Zachował się jeden ganek, którego szkieletu konstrukcyjnego nie obudowano (Kuryłówka, dom nr 288).

Zdecydowana większość drewnianych budynków mieszkalnych i gospodarczych to budynki powstałe w latach dwudziestych XX w. i później. Ich program przestrzenny jest bardzo zróżnicowany – od klasycznego jednotraktu (izba-sień-komora) poprzez domy półtraktowe (izba-sień i kuchnia-komora) po obiekty bardziej rozbudowane, dwutraktowe. Te ostatnie posiadają niekiedy bardzo rozbudowany program przestrzenny. Przykładem takiego obiektu jest dom nr 6 w Tarnawcu z czterema izbami, kuchnią, dwoma pomieszczeniami alkierzowymi oraz stajnią (obecnie komorą) do której, oprócz wejścia z budynku również istnieje wejście z zewnątrz w ścianie szczytowej. Charakterystyczny dla tego budynku jest brak sieni – z zewnątrz wchodzi się wprost do kuchni. Czasem program przestrzenny tych domów jest poszerzony o dodatkowe pomieszczenie gospodarcze (np. wozownia) lub inwentarskie.

Dekoracja domów jest dość uboga. Sprowadza się zasadniczo do ozdabiania dolnych końcówek desek drugiego rzędu szalunku szczytów wyrzynaną koronką (Brzyska Wola nr 97, Kulno nr 41, Dąbrowica nr 19, 38) lub zakopiańskim motywem promienistego zachodzącego słońca tzw. słońceka (Brzyska Wola nr 179, 290, Tarnawiec nr 79). Powszechnie zdobiono również ostatki tragarzy wysunięte przed zręb oraz ostatki krokwi, najczęściej poprzez łukowate wycięcie i zaokrąglenie na końcach. Niektóre budynki zachowały ozdobnie ukształtowane „opaski” okienne (Kulno nr 7). Bogatsze w dekorację są ganki z dużymi płaszczyznami okien o bogatych podziałach wewnętrznych, z odcinkowo kształtowanymi szczeblinami i dekoracyjnymi szczytami.

Jako element dekoracji należy również traktować malowanie ścian chałup. Domy na omawianym terenie w większości nie posiadają szalunku. Widoczny zręb ścian jest tutaj powszechnie malowany w dwukolorowe, silnie kontrastujące ze sobą pasy (belka zrębu jeden kolor, spoina – drugi). Najczęściej stosowane kolory to brązowy, czarny, biały i jasnoniebieski.

Starsze, pochodzące z 1 poł. XX w. budownictwo gospodarcze reprezentują dzisiaj głównie stodoły. Mniej licznie zachowały się budynki inwentarskie (stajnie, obory) czy magazynowe – komory (spichlerze). W wymienionych typów obiektów jedynym systemem konstrukcyjnym jaki tu występuje jest konstrukcja zrębowa. Materiały dokumentacyjne mówią wprawdzie o istnieniu również innych systemów – ryglowych i sumikowo-łatkowych, jednakże takich nie udało się odnotować w terenie.

Występujące na tym terenie stodoły to obiekty szerokofrontowe, z przejezdnym boiskiem usytuowanym w środkowej części budynku oraz dwoma sąsiekami (lub sąsiekiem i komorą). Charakterystyczną cechą dachów tych stodół jest uniesienie ich centralnej partii nad wrotami. Budynki gospodarcze w zagrodach wznoszonych już w XX w. – sądząc po zachowanym zasobie – stały (poza nielicznymi przypadkami) oddzielnie.

Cmentarze i sztuka sepulkralna

Na terenie gminy Kuryłówka znajdują się historyczne nekropolie ludności polskiej, ukraińskiej. W przeważającej większości są to cmentarze Ukraińców, wśród których wymienimy w Brzyskiej Woli, Ożannie, Dąbrowicy, Kulnie. Zabytkowa nekropolia ludności wyznania rzymsko-katolickiego znajduje się w Kuryłówce.

Cmentarz w Brzyskiej Woli jest już uwidoczniiony na mapie katastralnej z 1853 r. Zlokalizowany w miejscu obecnego cmentarza, na którym jednak nie zachowały się interesujące pod względem artystycznym nagrobki.

W Ożannie cmentarz pierwotnie był zlokalizowany wokół cerkwi (został zaznaczony na mapie katastralnej z 1853 r.), po której obecnie pozostało cerkwisko z murowaną dzwonnica; nagrobki nie zachowały się. Obecny cmentarz usytuowany na północ od drogi z Kuryłówki do Ożanny, mógł powstać zapewne na pocz. XX w. Zachowały się na nim nieliczne kamienne nagrobki, w większości przypadków o prostych formach, pochodzące z l. 20. i 30. XX w. Głównie występują w formie postumentu o skromnym detalu, zwieńczonego krucyfiksem; wśród nich zachowały się także dwa w formie postumentu segmentowego z wnęką na figurę pierwotnie zwieńczonego krzyżem. Drugim typem nagrobka, który znajdujemy na terenie cmentarza w Ożannie, jest nagrobek gdzie na niewysokim postumencie umieszczano dekoracyjny, żeliwny krucyfixs. Na tle wymienionych wyróżnia się nagrobek Tomasza i Marii Szymulów (?) (zapewne l. 20 XX w.) w formie segmentowego wysokiego postumentu z ostrołukową płyciną z inskrypcją, pierwotnie zwieńczony krzyżem, który ułamany leży na ziemi. Skromny detal architektoniczny fachowo wykonany wskazuje na pochodzenie nagrobka z profesjonalnego warsztatu kamieniarskiego. Wszystkie zabytkowe nagrobki znajdują się w różnym stopniu zniszczenia.

Natomiast w Dąbrowicy Dużej cmentarz istniał już w 1853 r., co interesujące jego granice nie zmieniły się od czasu sporządzenia katastru po dzień dzisiejszy. Niestety zachowały się na nim tylko nieliczne nagrobki.

W Kuryłówce cmentarz ludności grekokatolickiej jest zlokalizowany wokół i na południe od cerkwi. Powstał prawdopodobnie w 2 poł. XIX w. Zachowane pomniki to w większości nagrobki w formie postumentów zwieńczonych krzyżem lub krucyfiksem. Odnajdujemy także szereg nagrobków w formie żeliwnych krucyfixsów na postumentach, niestety wiele spośród nich to destrukty. Występuje również rzeźba sepulkralna – nagrobek Marianny Uchacz zm. 1913 r. – na postumencie, w niszy stoi figura Marii w grocie. Wśród rozpoznanych nagrobków większość pochodzi z 1 poł. XX w.

Na nekropolii greko-katolickiej a następnie prawosławnej w Kulnie zachował się najliczniejszy na terenie gminy zasób zabytkowych nagrobków ludności ukraińskiej. Po dzień dzisiejszy istnieje kilkadziesiąt nagrobków pochodzących sprzed II wojny światowej. Fakt ich istnienia oraz stosunkowo dobrego zachowania należy łączyć z czynną miejscową cerkwią. Cmentarz nie posiada regularnego rozplanowania, ale jest niezwykle atrakcyjnie położony krajobrazowo. Został zlokalizowany w lesie, na północny-wschód od zabudowań wioski, na rozległej delikatnie pagórkowatej polanie.

Zachowało się kilkadziesiąt nagrobków w formie stell zwieńczonych krzyżem prawosławnym lub krucyfiksem (jeden ze starszych z l. 90. XIX w., większość z l. 20-30. XX w.), krzyżem o trójlistnych zakończeniach ramion z umieszczonym na nim krzyżem prawosławnym, dekorowanym sercami; postumentów o podobnym zwieńczeniu, w formie pseudokamiennego postumentu, na którym banderola z inskrypcją; w szczycie krzyż prawosławny utrzymany w stylistyce drzewa życia (Iwan Antonow †1905 r.). Jednym z wyróżniającym się jest nagrobek o segmentowym postumencie zwieńczonym krucyfiksem, u którego podstawy widnieje tondo z płaskorzeźbionym portretem Marii (†1916 r.).

Na cmentarzu w Kulnie występuje także ciekawy i rzadko spotykany przykład metalowego nagrobka. Na postumencie, z oddzielnie mocowaną tablicą inskrypcyjną ustawiono wysoki, ażurowy, bogato dekorowany krzyż o trójlistnie zakończonych ramionach. Na przecięciu ramion umieszczono płaskorzeźbę anioła. Nagrobek otoczony kutą ornamentalną balustradą. Został w ten sposób ozdobiony pochówek ppłk Piotra Pawłowicza Sokołowskiego, żołnierza carskiej straży granicznej.

Cmentarz rzymskokatolicki w Kuryłówce powstał przed 1853 r. Tak jak obecnie graniczył od południa z placem kościelnym i zajmował mniejszą powierzchnię niż obecnie. Świadczy o tym kataster z 1853 r. oraz nagromadzenie najstarszych nagrobków w południowej części nekropolii. Z czasem, zapewne z powodu małej ilości miejsca na pochówki został poszerzony w kierunku północnym tworząc prostokąt.

Zasób zabytkowych pomników nagrobnych tarnowieckiej nekropolii tworzą głównie nagrobki powstałe w 1 ćw. XX w. W przeważającej części występują one w formie segmentowych postumentów, zwieńczonych krzyżami, krucyfixsami. Znajduje się tu także parę przykładów żeliwnych krucyfixsów na postumentach. Jednym ze starszych zachowanych nagrobków jest pomnik zapewne miejscowego kolonisty z Tarnawca o nazwisku Huber z 4 ćw. XIX w. (tablica inskrypcyjna do pilnej renowacji). Z tego samego okresu pochodzi sygnowany nagrobek niemieckiego kolonisty, podpisany: F. SCHAFERNA / MELNIK IN BÖHMEN. Do ciekawszych przykładów sztuki sepulkralnej należy klasycystyczny nagrobek Marianny Maszalec (?) z ok. 1909 r. w formie stylizowanej greckiej kaplicy. Wśród nielicznych przykładów pomników z figurami należą nagrobki: Błażeja Jurczak z rzeźbą NMP Niepokalanie Poczętej (l. 20 XX w. ?), Wandy Junoszy Szaniawskiej (l. 20 XX w.) z rzeźbą NMP Serce Bolesci na postumencie. Na szczególną uwagę zasługuje późny, bo z l. 70 XX w. (?) nagrobek Marii Krupa z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego dłuta współczesnego artysty rzeźbiarza Andrzeja Pityńskiego. Na największej w gminie nekropolii możemy znaleźć przykład

nagrobka pochodzącego z jednego z czołowych warsztatów kamieniarskich 3 ćw. XIX w. i pocz. XX w. na terenie diecezji przemyskiej – Ferdynanda Majerskiego z Przemyśla. Jest to nagrobek ks. Franciszka Staruszkiewicza (zm. 1898), wieloletniego proboszcza miejscowej parafii. Znajdujemy także kilka przykładów kamieniarki bruśnieńskiej.

V.2.4. Zabytki ruchome

Kuryłówka - kościół parafialny

Wyjątkowe miejsce wśród zabytków ruchomych znajdujących się na terenie gminy Kuryłówka posiada wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Józefa. Jego najcenniejsze elementy powstały w ok. poł. XVIII w. jako wyposażenie nowo wybudowanej kaplicy przypałacowej. Jest to głównie wysokiej klasy późnobarokowy ołtarz główny (ok. poł. XVIII w.) fundowany przez Józefa Potockiego z obrazem Matki Bożej z Dzieciątkiem (pocz. XVIII w.). Pozostała część zabytków ruchomych powstała po kolejnych przebudowach świątyni. Datowane na XIX w. są m.in. – utrzymana w stylistyce późnobarokowej koszowa ambona, konfesjonały, prospekt organowy oraz polichromia utrzymana w duchu iluzjonistycznego malarstwa barokowego. Natomiast następstwem rozbudowy kościoła o kaplice boczne, było wykonanie do nich wyposażenia w postaci neobarokowych ołtarzy bocznych. Zostały one wykonane w 1903 r. przez łańcuckiego artystę rzeźbiarza Walentego Gembarowicza (1859-1925), który m.in. pracował dla ordynatów Potockich. Dodatkowym elementem wystroju kaplic jest ceramiczna posadzka pochodząca z prężnie działającego przedsiębiorstwa budowlanego Stanisława Cetnarskiego (1859-1947) z Łańcuta. Wyposażenie kościoła parafialnego jest świadectwem mecenasu rodziny Potockich z Łańcuta – kolatorów świątyni.

Kolonia Polska - kościół parafialny

Ciekawy i wartościowy pod względem artystycznym jest także wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Biskupa w Koloni Polskiej. Na zabytkowe wyposażenie tej świątyni składają się głównie: trzy ołtarze, ambona, chrzcielnica, stalle, konfesjonały, chór i prospekt organowy, stacje drogi krzyżowej, zespół witraży w prezbiterium, stolarka drzwiowa oraz kominek.

Eklektyczny ołtarz główny p.w. św. Stanisława Biskupa został wykonany (ok. 1929 r.) według projektu Piotra Kędzierskiego z Krosna przez miejscowego artystę Edwarda Totha z Dąbrowicy. Natomiast użyta w konstrukcji ołtarza kamienna mensa pochodzi z katedry wawelskiej z kaplicy Czartoryskich i datowana jest na koniec XIX w. W polu głównym znajduje się obraz zgodny z wzewaniem świątyni - „Św. Stanisław wskrzeszający Piotrawina”, który jest zasuwą dla obrazu Matki Bożej Różańcowej. W polach bocznych nastawy ołtarzowej widzimy obrazy św. Kazimierza i Jana Ewangelisty. Obrazy powstały w 1930 r. i są dziełem malarza Jana Narcyza Korybuta Daszkiewicza - michality z Miejsca Piastowego.

W usytuowanej w pobliskiej Dąbrowicy pracowni Edwarda Totha powstały również oba ołtarze boczne, tym razem według projektu Andrzeja Lenika z Krosna. Projekt ołtarza p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa jest datowany na 1926 r. (jego powtórzeniem jest drugi ołtarz Matki Bożej z Lourdes), natomiast wykonanie struktur ołtarzowych nastąpiło po 1930 r. Autorem rzeźby Matki Bożej z Lourdes był Franciszek Lorenc z Miejsca Piastowego, natomiast figura Najświętszego Serca Pana Jezusa powstała w firmie z Piekar Śląskich (zapewnie w prężnie działającej w tym mieście i znanej w Polsce firmie Zakład Sztuki Kościelnej Kazimierz Schaefer).

Należy także zwrócić uwagę na rzadki na terenie województwa podkarpackiego przykład francuskiego importu witraży do świątyni w Koloni Polskiej. Ufundowane przez rodzinę kolatorów – Czartoryskich pochodzą z pałacu Lambert w Paryżu; datowane na k. XIX. Dekorują trzy okna w prezbiterium.

Wśród przykładów zabytkowej stolarki zgromadzonej w świątyni należy wyróżnić bogato dekorowane stalle, a przede wszystkim oryginalną secesyjną stolarkę drzwiową, do której stylistycznie nawiązuje ceramiczny kominek w skarbczyku. W momencie powstania tych elementów wystroju kościoła, które należy datować na czas budowy świątyni, nurt secesyjny należał już do przeszłości i takie dzieła mogły powstawać na prowincji, co jednak nie deprecjonuje ich znaczenia. Fakt zachowania tak oryginalnej stolarki drzwiowej po dzień dzisiejszy; gdzie przez wiele dziesięcioleci secesja była traktowana jako bezguście oraz bardzo rzadkie stosowanie tej stylistyki na taką skalę we wnętrzu świątyni predestynuje do jej szczególnej ochrony. Na godny wymienienia zabytkowy wystrój świątyni składają się również powstałe w jednym warsztacie stalle i dwa konfesjonały.

Kolejnym krośnianinem, którego prace znajdujemy w kolońskiej świątyni jest Seweryn Bieszczad, którego stacje drogi krzyżowej w ramach wykonanych przez Antoniego Rarogiewicza z Przeworska zdobią wnętrza kościoła.

Wewnątrz świątyni znajdują się także organy zbudowane w 1920 r. przez firmę Braci Rieger z Jägerndorf, Opus 2373.

Interesujące jest nagromadzenie w kościele w Koloni Polskiej dzieł wielu czołowych w ówczesnym czasie artystów z Krosna i okolic, biorąc pod uwagę peryferyjne położenie młodej parafii a także istnienie bliższych ośrodków artystycznych (np. snycerze - Antoni Rarogiewicz z Przeworska czy też Dąbrowski z Żołyni). Należy to rozpatrywać pod kątem świadomego mecenatu artystycznego ks. Stanisława Szpetnara. Ten wybitny kapłan i społecznik pochodzący z Koloni po święceniach kapłańskich został wikarym w krośnieńskiej farze i z tym miastem związał się przez większość swojego życia. Był jednym z „ojców założycieli” kolońskiej parafii a także przyczynił się do budowy

i wyposażenia kościoła. Jego to rozeznaniu w kręgach artystycznych Krosna można przypisywać, że do Koloni trafiały projekty lub dzieła takich jak twórców jak wymienieni: Antoni Lenik, Seweryn Bieszczad czy Piotr Kędziński.

Pomimo, że poszczególne elementy wyposażenia powstawały w różnym czasie, według różnych projektów oraz wychodziły z warsztatów wielu artystów łączy je występujący w większości przypadków motyw czwórliścia. Zostały one najprawdopodobniej zaczerpnięte z najstarszych elementów wyposażenia - witraży i mensy. Dzięki temu zabiegowi widać wśród artystów chęć stworzenia w miarę spójnego wyposażenia wnętrza co jest interesującym, rzadko spotykanym zabiegiem.

Dąbrowica - d. cerkiew, obecnie kościół filialny

Interesującym przykładem wystroju wnętrza sakralnego – świątyni grekokatolickiej – jest cerkiew w Dąbrowicy. W większości jednorodne stylowo, wykonane przez warsztat jednego artysty Edwarda Totha specjalnie w tym celu sprowadzonego z Krakowa przez rodzinę Czartoryskich, właścicieli miejscowego dworu. Godne zauważenia jest, że zachowała się większość wyposażenia cerkiewnego a także to, że jako jedno z niewielu na tym terenie zachowało się in situ. Wśród zabytkowych elementów należ wymienić rozbudowany neobarokowy ikonostas z 1906 r. (częściowo wtórnie rozlokowany z powodu przystosowania cerkwi dla celów liturgii kościoła rzymskokatolickiego) bogato dekorowany przez obrazy w tym umieszczone w łuku monumentalne przedstawienie „Chrystus Król adorowany przez świętych”. Dwa eklektyczne ołtarze boczne p.w. Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej oraz p.w. św. Mikołaja, w formie aedicul o rozbudowanej mensie, ambonę w formie łodzi, konfesjonały i chór.

Kulno – cerkiew filialna i kościół filialny

Kolejną cerkwią, której wyposażenie ze względu na swoją wartość zostało wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego jest świątynia w Kulnie. Niestety w wyniku migracji rdzennej ludności tej miejscowości po II wojnie światowej, która wywiozła ze sobą część sprzętów oraz wieloletniego braku użytkownika pierwotny wystrój cerkwi uległ zdekompletowaniu. Wśród zachowanych elementów zabytkowego znajdują się barokowe XVIII wieczne carskie wrota, ikony Hodegerti oraz Pantokratora pochodzące z XVII/XVIII w., późniejsza, bo XVIII wieczna ikona św. Onufry. Natomiast na XVIII w. i 2 poł. XIX w. datuje się ołtarz z sanktuarium, w którym znajduje się współczesny mu obraz św. Michała Archaniola. Należy również wymienić polichromię ścienną znajdującą się wokół łuku tęczowego, która powstała w l. 40. XX w.

Zabytki ruchome nie objęte wpisem do rejestru zabytków

Nielicznymi zabytkami nie wpisanymi do rejestru zabytków są obiekty z dawnej cerkwi w Kuryłówce oraz kaplicy w Jastrzębcu.

W cerkwi w Kuryłówce, obecnie kościele filialnym p.w. św. Michała parafii w Tarnawcu zachowała się XX-wieczna polichromia Pawła Zaporozkiego oraz chór muzyczny.

Na zabytkowe wyposażenie kaplicy pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Jastrzębcu (1885 r.) składa się - pochodzący z dobrego warsztatu ołtarz główny datowany na 4 ćw. XIX w. (neobarokowy, w polu głównym figura Najświętszego Serca Pana Jezusa, w szczycie obraz „Św. Rodzina”) oraz skromna iluzjonistyczna polichromia o cechach neobarokowych.

Do zabytków ruchomych nie objętych wpisem do rejestru zabytków należą też obiekty: krzyże na postumentach w Brzyskiej Woli – przed wsią (4 ćw. XIX w.), obok domu nr 290 (1931 r.), Jastrzębcu w typie kamieniarki bruśnieńskiej (l. 20. XX w.), Ożannie Dużej (4 ćw. XIX w.), krzyż w Dąbrowicy; kapliczka słupowa z wnęką w Kulnie (2 poł. XIX w.); kapliczka w formie postumentu, na którym ustawiono rzeźbę Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej (ok. 1920 r.) w Tarnawcu; pomnik w Kuryłówce wzniesiony ku pamięci poległych w Legionach (1924 r.).

V.2.5. Zabytki archeologiczne

Informacje, jakimi dysponujemy do rekonstrukcji pradziejów dla terenu gminy Kuryłówka zawdzięczamy przede wszystkim badaniom powierzchniowym Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) oraz nielicznym badaniom wykopaliskowym.

Obszar, którego dotyczy niniejsze opracowanie, obejmuje 9 niepełnych „arkuszy” AZP⁴⁷ (obszary: 98-80 oraz 98-82 są całkowicie pozbawione stanowisk archeologicznych). Cały ten teren był penetrowany podczas badań powierzchniowo-poszukiwawczych w latach 80. oraz 90. XX w. Zlokalizowano tutaj łącznie 123 stanowiska archeologiczne (Tabela 1). Numery porządkowe w tabeli odpowiadają numerom stanowisk na mapie. Z kolei numery stanowisk zamieszczone w tekście odpowiadają numerom porządkowym w tabeli. Numeracja w obrębie miejscowości a także w obrębie arkuszy AZP jest podawana zgodnie z dokumentacją konserwatorską (karty KESA).

Zarejestrowane stanowiska są bardzo zróżnicowane pod względem wartości poznawczej. Wiele z nich daje się bliżej datować dzięki występowaniu charakterystycznej ceramiki lub narzędzi krzemiennych. Są jednak i takie, które ogólnie możemy dziś odnosić do pradziejów (w tabeli w rubryce chronologia, posiadają adnotację: pradziejowa nieokreślona). Te pierwsze pozwalają podzielić archeologię interesującego nas obszaru na poszczególne okresy chronologiczne.

Najstarszy odcinek dziejów człowieka stanowi epoka kamienia. Z obszaru gminy Kuryłówka znane są ślady działalności człowieka datowane na IX tys. p.n.e. Ten okres czasu w podziale chronologicznym nazywany jest paleolitem schyłkowym. Nastąpiło wówczas ochłodzenie klimatu, co spowodowało rozwój roślinnych zbiorowisk tundrowych. Wynikiem tego było również pojawienie się renifera. Życie ludności związane było głównie z polowaniem na tą zwierzynę. Z tego właśnie czasu pochodzą pierwsze znaleziska z interesującego nas obszaru. Są to: odlupki, wióry a także narzędzia krzemienne jak np. liściaki trzoneczkowate (Brzyska Wola stan. 11 – l.p. 11; Ożanna stan. 2 – l.p. 78; Tarnawiec stan. 3 – l.p. 109). Stanowiska te ze względu na występowanie charakterystycznych form narzędzi można łączyć z kulturą świderską. Kultura ta preferowała piaszczyste wydmy położone blisko wody, głównie rzek i jezior.

Wraz z końcem epoki lodowej (IX/VIII tysiąclecie) nastąpiła znaczna zmiana klimatu. Wskutek ocieplenia na miejscu roślinności tundrowej pojawiły się lasy. Ludzie zajmowali się wtedy głównie zbieractwem, myślistwem oraz łowiectwem. Ten okres czasu nazywany jest mezolitem. Na terenie gminy Kuryłówka odkryto jedno stanowisko związane z okresem mezolitu należące do tzw. kultury janisławickiej (Słoboda stan. 13 – l.p. 105). Odkryto tam charakterystyczne narzędzia tzw. zbrojniki janisławickie. Poza tym ślady osadnictwa z tego czasu zarejestrowano także w następujących miejscowościach: Kuryłówka (stan. 13 – l.p. 69) oraz Słoboda (stan. 14 – l.p. 106), jednak w tym przypadku można je tylko bardzo ogólnie wiązać z okresem mezolitu.

W najmłodszej fazie epoki kamienia, czyli neolicie (VI tys. lat temu), doszło do zasiedlenia interesującego nas obszaru, przez ludność osiadłą. Dokonał się wtedy ogromny skok cywilizacyjny określany niekiedy mianem „rewolucji neolitycznej”. Wiązał się on głównie z tym, iż ludność opanowała umiejętność uprawy roli a także hodowli zwierząt. Na dużą skalę zastosowano także ekstensywne rolnictwo wypaleniskowe. Wtedy też po raz pierwszy zaczęto wykonywać naczynia z gliny, które wypalano w ogniskach.

Z obszaru gminy Kuryłówka znanych jest 18 stanowisk datowanych na okres neolitu. Jedynie dla 5 z nich ustalona została ściślejsza chronologia. Cztery stanowiska wiązane są z kulturą pucharów lejkowatych (Brzyska Wola stan. 13 – l.p. 13; Dąbrowica stan. 2 – l.p. 16; Kuryłówka stan. 1 – l.p. 57; Wólka Łamana stan. 1 – l.p. 122). Natomiast jedno stanowisko z miejscowości Jastrzębiec stan. 7 – l.p. 36 przypisywane jest kulturze ceramiki sznurowej.

Kultura pucharów lejkowatych wykształciła się ok. V tys. p. n. e. i trwała do początku III tys. p. n. e. Jest kulturą, która w pewnym sensie kończyła proces neolityzacji na terenie Europy Środkowej. Charakterystyczne dla niej były naczynia w formie pucharów oraz amfor o wysokim poziomie technologicznym. Na terenie gminy Kuryłówka znaleziono typowe dla jej inwentarzy zabytki takie jak wióry krzemienne czy narzędzia (tzw. drapacze). Z kolei kultura ceramiki sznurowej jest ostatnią, w sensie chronologicznym, kulturą okresu neolitu na terenie Polski. Datowana jest od przełomu IV/III tys. p. n. e. do ok. 2300 lat p. n. e. Jej nazwa pochodzi od specyficznego sposobu zdobienia ceramiki za pomocą odcisków sznura. Bardzo charakterystyczne są dla niej również topory kamienne.

Podkreślić również należy, że z obszaru gminy Kuryłówka znanych jest 7 stanowisk (Brzyska Wola stan. 8 – l.p. 8; Brzyska Wola stan. 10 – l.p. 10; Dąbrowica stan. 3 – l.p. 17; Kulno stan. 5 – l.p. 46; Kuryłówka stan. 20 – l.p. 76; Słoboda stan. 12 – l.p. 104; Tarnawiec stan. 14 – l.p. 120), które tylko ogólnie przypisać można epoce kamienia. Ze względu na mało charakterystyczne znaleziska nie jest jasne z jakim okresem tej epoki należy wiązać odkryte na tych stanowiskach zabytki.

W epoce brązu nastąpił kolejny ważny moment w dziejach ludzkości. Pojawiły się wówczas a także upowszechniły przedmioty wykonywane z brązu. Natomiast w ogólnym zakresie kultury i życia codziennego kontynuowano osiągnięcia neolitu, szczególnie w zakresie produkcji żywności. Z przełomem epoki kamienia oraz wczesną epoką brązu możemy identyfikować szereg stanowisk z terenu gminy Kuryłówka. Są to stanowiska zlokalizowane w następujących miejscowościach: Brzyska Wola (stan. 4 – l.p. 4; stan. 9 – l.p. 9; stan. 12 – l.p. 12; stan. 14 – l.p. 14), Słoboda (stan. 5 – l.p. 97; stan. 7 – l.p. 99; stan. 8 – l.p. 100; stan/ 9 – l.p. 101; stan. 11 – l.p. 103). Również znaczna ilość stanowisk łączona jest bardzo ogólnie z epoką brązu lub wczesną epoką brązu (Dąbrowica stan. 9 – l.p. 23; Jastrzębiec stan. 2 – l.p. 31; Jastrzębiec stan. 9 – l.p. 38; Jastrzębiec stan. 11 – l.p. 40; Kulno stan. 13 – l.p. 54; Kuryłówka stan. 6 – l.p. 62; Kuryłówka stan. 16 – l.p. 72; Kuryłówka stan. 20 – l.p. 76; Ożanna stan. 11 – l.p. 87; Słoboda stan. 10 – l.p. 102; Tarnawiec stan. 151 – l.p. 121). Dysponujemy również stanowiskami, które można powiązać z konkretną kulturą w ramach epoki brązu a mianowicie z kulturą trzciniecką.

Kultura trzciniecka rozwijała się w starszej epoce brązu i datowana jest od XVI w. p. n. e. do XIV/XIII w. p. n. e. Jej model osadniczy znacznie różnił się od tego znanego z wczesnej epoki brązu. Ludność tej kultury prowadziła wielokierunkową gospodarkę co wiązało się m.in. z wykorzystaniem terenów uprzednio niepreferowanych. Z kulturą trzciniecką możemy identyfikować 7 stanowisk, które zlokalizowane są na terenie następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 13 – l.p. 13), Dąbrowica (stan. 12 – l.p. 26; stan. 14 – l.p. 28), Jastrzębiec (stan. 3 – l.p. 32), Kulno (stan. 12 – l.p. 53), Słoboda (stan. 1 – l.p. 94) oraz Wólka Łamana (stan. 1 – l.p. 121).

Wraz z wykształceniem się kultury łużyckiej w epoce brązu widoczna jest wyraźna intensyfikacja osadnictwa na terenie Polski. Swoje odbicie ma to również na obszarze gminy Kuryłówka. W młodszej i późnej epoce brązu oraz we wczesnej epoce żelaza Polskę południowo-wschodnią zamieszkiwała ludność określana mianem grupy tarnobrzeskiej (wchodzi ona w skład Kultury Łużyckiej). Okres jej istnienia przypadał zarówno na okres epoki brązu jak i na wczesną epokę żelaza (od XIII/XII w. p. n.e. do IV/III w. p. n. e.). Charakterystyczne było dla niej grzebanie swoich zmarłych na dużych, płaskich cmentarzyskach po wcześniejszym skremowaniu zwłok. Z terenu gminy

Kuryłówka znanych jest 28 stanowisk wiązanych z grupą tarnobrzeską zlokalizowanych w następujących miejscowościach: Dąbrowica (stan. 1 – l.p. 15; stan. 5 – l.p. 19; stan. 7 – l.p. 21; stan. 11 – l.p. 25), Kulno (stan. 9 – l.p. 50; stan. 14 – l.p. 55; stan. 15 – l.p. 56), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 3 – l.p. 59; stan. 4-8 – l.p. 60-64; stan. 15 – l.p. 71; stan. 18-19 – l.p. 74-75), Ożanna (stan. 1 – l.p. 77; stan. 5 – l.p. 81; stan. 7-10 – l.p. 8-86; stan. 12 – l.p. 88; stan. 14-16 – l.p. 90-92) oraz Tarnawiec (stan. 4 – l.p. 110). Spośród nich 2 stanowiska można pewnie wiązać z III fazą rozwojową grupy tarnobrzeskiej (Kuryłówka stan. 4 – l.p. 60 oraz Ożanna stan. 14 – l.p. 90). Natomiast również 2 stanowiska, mogły prawdopodobnie pierwotnie pełnić funkcję cmentarzysk (Dąbrowica stan. 1 – l.p. 15 oraz Ożanna stan. 1 – l.p. 77).

Znane są także 2 stanowiska z przełomu epoki brązu i epoki żelaza (Epoka brązu/Epoka żelaza) zlokalizowane na terenie następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 13 – l.p. 13) oraz Dąbrowica (stan. 14 – l.p. 28).

Z terenu gminy Kuryłówka nie znane są stanowiska, które można by wiązać z okresem lateralskim (ostatnie wieki p. n. e.).

Kolejna fala osadnictwa, jaka widoczna jest na obszarze interesującej nas gminy związana jest z okresem wpływów rzymskich. W ciągu czterech pierwszych wieków n.e. rozwijała się na terenie Polski kultura przeworska. To właśnie z nią identyfikuje się szereg stanowisk z obszaru gminy Kuryłówka. Stanowiska te (w liczbie 15) zlokalizowane są na terenie następujących miejscowości: Dąbrowica (stan. 5 – l.p. 19), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 4-5 – l.p. 60-61; stan. 7-8 – l.p. 63-64; stan. 10-11 – l.p. 66-67; stan. 20 – l.p. 76), Ożanna (stan. 2 – l.p. 78; stan. 10 – l.p. 80) oraz Tarnawiec (stan. 4-6 – l.p. 110-112; stan. 13 – l.p. 119). Podkreślić również należy, że jedno stanowisko zlokalizowane w obrębie miejscowości Kuryłówka (stan. 10 – l.p. 66) ze względu na występowanie na jego powierzchni charakterystycznego materiału zabytkowego (ceramiki tocznej na kole garncarskim) może być ściślej datowane na późny okres rzymski (od 2 poł. II w. n. e. do poł. IV w. n. e.). Na szczególną uwagę zasługuje stanowisko z Tarnawca (stan. 1 – l.p. 107), na powierzchni którego odkryto srebrne monety Antonina Piusa (138-161 r. n.e.). Stanowisko to jest domniemanym cmentarzyskiem z okresu rzymskiego co ze względu na bardzo rzadkie występowanie tego typu cmentarzysk na obszarze województwa podkarpackiego zasługuje na wyjątkową uwagę.

W okresie od 2 poł. IV w. n. e. do końca wieku V miały miejsce znaczne ruchy ludnościowe, określane jako tzw. wędrówki ludów. Na skutek tych przemieszczeń ludności napłynęła ze wschodu na ziemie Polski ludność słowiańska. Miało to miejsce na początku VI w. Na ten czas datuje się początek wczesnego średniowiecza, który trwał do połowy wieku XIII. Z obszaru gminy Kuryłówka znanych jest 16 stanowisk, które można wiązać z okresem wczesnego średniowiecza. Stanowiska te zlokalizowane są na terenie następujących miejscowości: Dąbrowica (stan. 10 – l.p. 24), Jastrzębiec (stan. 9 – l.p. 38), Kulno (stan. 9 – l.p. 50), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 4 – l.p. 60; stan. 7-8 – l.p. 63-64; stan. 14 – l.p. 70; stan. 16 – l.p. 72; stan. 20 – l.p. 76), Ożanna (stan. 16 – l.p. 92), Słoboda (stan. 1 – l.p. 94; stan. 6 – l.p. 98), Tarnawiec (stan. 7 – l.p. 113; sta. 14 – l.p. 119) oraz Wolka Łamana (stan. 2 – l.p. 123).

Z okresu późnego średniowiecza (XIV-XV w.) z terenu gminy Kuryłówka znane są jedynie 2 stanowiska archeologiczne. Zlokalizowane są one na obszarze następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 2 – l.p. 2) oraz Dąbrowica (stan. 6 – l.p. 20).

Na okres nowożytny określono materiały pochodzące z 3 stanowisk bez dokładniejszego przyporządkowania chronologicznego (Brzyska Wola stan. 3 – l.p. 3; Jastrzębiec stan. 4 – l.p. 33; Jastrzębiec stan. 8 – l.p. 37). Na XVIII w. określono część materiałów ze stanowiska nr 1 w Kuryłówce (l.p. 57). Jest to jedyne stanowisko z obszaru gminy Kuryłówka, które było badane wykopaliskowo. Badania archeologiczne przeprowadziła tam w 1978 roku A. Gruszczyńska z Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Wykopy zlokalizowano m.in. w miejscach, gdzie rysowały się na powierzchni gruntu korony murów. Odkryto wówczas dwa narożniki budowli oraz mur. Zdaniem autorki badań były to pozostałości XVIII-wiecznych zabudowań pałacowych, których relikty mają stanowić dzisiejsza plebania oraz stodoła. W źródłach historycznych można znaleźć wzmianki o istnieniu na tym miejscu w XVI w. zamku rodziny Tarnowskich. Badania archeologiczne nie ujawniły jednak jego pozostałości. Autorka badań nie wykluczała jednak jego istnienia ze względu na liczne występowanie na całym badanym wzgórzu śladów budowli oraz murów kamienno-ceglanych. Materiał zabytkowy pozyskany podczas wykopalisk stanowiły głównie fragmenty naczyń, kafli, płytek posadzkowych oraz niewielkich naczyń szklanych. Należy podkreślić, że podczas tych prac odkryto również pozostałości osady z okresu rzymskiego, która została zniszczona częściowo poprzez nowożytną zabudowę.

Stanowiska znane z informacji jakie znaleźć można w literaturze lub w zbiorach archiwalnych placówek archeologicznych są to stanowiska odkryte podczas penetracji terenu przeprowadzonych przed właściwą akcją Archeologicznego Zdjęcia Polski. Część z tych stanowisk nie została pozytywnie zweryfikowana podczas AZP lub nie posiada dokładnej lokalizacji. Bez dokładnej lokalizacji pozostają stanowiska w następujących miejscowościach: Brzyska Wola (stan. 1 – l.p. 1), Dąbrowica (stan. 1 – l.p. 15), Jastrzębiec (stan. 1 – l.p. 30), Tarnawiec (stan. 1 – l.p. 107). Stanowiska znane z literatury bez pozytywnej weryfikacji znajdują się w następujących miejscowościach: Ożanna (stan. 2-5 – l.p. 78-81), Słoboda (stan. 1-2 – l.p. 94-95).

V.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

V.3.1. Zabytki nieruchomości objęte prawnymi formami ochrony

Przed przystąpieniem do omówienia podstawowych form ochrony obiektów zabytkowych należy także zaznaczyć, iż na terenie gminy Kuryłówka nie występują obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, nie ma też zabytków, które byłyby uznane za Pomnik Historii.

Park kulturowy

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy (lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin). Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Do chwili obecnej na terenie gminy Kuryłówka nie został utworzony żaden park kulturowy.

Rejestr zabytków

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Dla województwa podkarpackiego jest nim Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków, mający swą siedzibę w Przemyślu, dysponujący delegaturami w Krośnie, Rzeszowie i Tarnobrzegu. Odpowiednim terytorialnie dla gminy Kuryłówka jest Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków – Delegatura w Rzeszowie. Wpis do rejestru odbywa się na mocy decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub posiadacza wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być też wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Wedle stanu obecnego na terenie gminy Kuryłówka znajdują się następujące obiekty i zespoły obiektów wpisane do rejestru zabytków (datacja obiektów wg decyzji):

Brzyska Wola

- kaplica, drewn., poł. XIX w., nr rej. A-1170 z 13.05.1987 r.
- leśniczówka, drewn.- mur., k. XIX w. wraz z pozostałościami parku, nr rej. A-1073 z 28.01.1981

Dąbrowica

- kaplica, drewn., k. XIX w., nr rej. A-84 z 27.02.2004 r.
- zespół cerkwi gr.-kat., obecnie kościół rzym.-kat., nr rej. A-78 z 22.10.2003 r. złożony z: cerkwi pw. św. Mikołaja, ob. kościół fil. pw. św. Michała Archanioła, mur. z 1906 r.; dzwonnicy mur. z 1906 r. i kamienno ceglanego muru
- park podworski z 1 poł. XIX w., nr rej. A-1169 z 13.05.1987 r.

Jastrzębiec

- kaplica, drewn., ok. 1885 r., nr rej. A-1141 z 07.11.1983 r.

Kulno

- cerkiew, obecnie cerkiew prawosławna, fil. pw. św. Michała Archanioła i kościół fil. rzym.-kat. pw. św. Maksymiliana Kolbe, mur. 1872, nr rej. A-147 z 27.09.2004 r.

Kuryłówka

- zespół d. cerkwi greckokatolickiej pw. św. Paraskewy, ob. Kościół fil. Rzym.-kat. pw. św. Mikołaja, nr rej. A-148 z 28.02.2006 r. złożony z cerkwi - mur., 1896 i dzwonnicy mur. z 1912 r.
- zespół kościoła par. pw. św. Józefa, nr rej. A-147 z 28.02.2006 r. złożony z kościoła – mur. 1749-1751, 1841, 1903 i dzwonnicy mur. z 1912 r.

Ochrona ustalona w planach zagospodarowania przestrzennego

Według stanu obecnego obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Kuryłówka obejmują części wsi Kuryłówki, Tarnawca i Ożanny. Analiza dotychczas uchwalonego mpzp oraz wskazania dotyczące terenów ważnych z punktu widzenia ochrony środowiska kulturowego, dla których postuluje się sporządzenie i uchwalenie mpzp zawarte zostały w rozdziale 7.1. niniejszego Programu.

V.3.2. Zabytki ruchome objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki ruchome na terenie gminy Kuryłówka wpisane do rejestru zabytków

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela zabytku. W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia, lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę wojewódzki konserwator zabytków może wpisać zabytek ruchomy do rejestru zabytków z urzędu. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Na terenie gminy Kuryłówka większość wyposażenia kościołów, cerkwi jest wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego. Są to wpisy pochodzące z ostatnich lat (2005-2007) co pozytywnie świadczy o zarządcach świątyń oraz o coraz większej świadomości rangi ochrony naszego wielowiekowego dziedzictwa. Według stanu na koniec maja 2009 r. na terenie gminy w rejestrze zabytków ruchomych województwa podkarpackiego znajdują się:

- a) Dąbrowica – wyposażenie d. cerkwi greko-katolickiej, obecnie kościoła filialnego p.w. św. Michała Archanioła parafii w Koloni Polskiej; decyzja B-91 z dn. 20.01.2004 r. obejmująca 21 obiektów.
- b) Kolonia Polska – wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Biskupa; decyzja B-187 z dn. 23.10.2007 r. obejmująca 14 obiektów.
- c) Kulno – wyposażenie cerkwi prawosławnej filialnej p.w. św. Michała Archanioła parafii p.w. św. Trójcy w Tarnogrodzie i jednocześnie kościoła filialnego p.w. św. Maksymiliana Kolbe parafii p.w. św. Andrzeja Boboli w Bystrem; decyzja B-132 z dn. 06.12.2005 r. obejmująca 21 obiektów.
- d) Kuryłówka – wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Józefa w Kuryłówce (d. Tarnawcu), decyzja B-151 z dn. 29.03.2006 r. obejmująca 13 obiektów.

V.4. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków należy do obowiązków gminy. Ewidencję tę prowadzi się w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (Art. 22.p.4 Ustawy o ochronie zabytków). Wpis zabytków nieruchomych do gminnej ewidencji zabytków jest podstawą do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w MPZP. Ewidencja zabytków jest też podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami, a ustalenia tego programu uwzględnia się zarówno w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, jak i w mozp. Gminna Ewidencja Zabytków gminy Kuryłówka została opracowana przez gminę w 2006 r. Wykaz obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji zabytków dołączony został do niniejszego Programu w formie załącznika (Aneks nr 1). Równocześnie postuluje się aktualizację GEZ w oparciu o wskazania zawarte w Programie: uwzględnienie w zaktualizowanej ewidencji wskazanych obiektów i stanowisk archeologicznych oraz usunięcie obiektów w znacznym stopniu przekształconych, które utraciły większość wartości zabytkowych. W rozdziale 7.2. zawarto wykaz obiektów proponowanych do objęcia gminną ewidencją zabytków oraz obiekty proponowane do usunięcia z GEZ na terenie gminy Kuryłówka.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Mocne strony:

- istnienie obiektów i zespołów obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych, artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych;
- istnienie zabytków będących świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości oraz położenie w obszarze o dużych walorach środowiska kulturowego, „na pograniczu kultur”;
- zachowane zabytkowe budownictwo drewniane;
- ciekawy zasób ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych, stanowiących zbiory będące świadectwem wielu kultur i narodów;
- korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i bardzo atrakcyjne tereny krajobrazowe;
- możliwość współpracy transgranicznej z Ukrainą i Słowacją w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego;
- zachowane poczucie tożsamości kulturowej społeczności lokalnych;
- występowanie zróżnicowanego, ciekawego krajobrazu naturalnego;
- bogaty i zróżnicowany regionalny krajobraz kulturowy;
- chronione środowisko przyrodnicze (obszary chronione, pomniki przyrody);

- różnorodność biologiczna (unikalna fauna i flora);

Słabe strony:

- zły stan zachowania części obiektów zabytkowych – dotyczy zwłaszcza zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych, zabytkowych cmentarzy, budownictwa drewnianego;
- przekształcone zespoły zabudowy tradycyjnej wsi – elementy nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami;
- brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego – brak opracowań studialnych, w oparciu o które realizowane byłyby miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- istnienie nieużytkowanych, dewastowanych i niszczących obiektów zabytkowych stanowiących pozostałość dawnych zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych;
- brak wystarczających nakładów na ochronę zabytków przy równoczesnym nieuregulowanym statusie prawnym części obiektów zabytkowych, prowadzące do postępującego zaniedbania, rujnacji, a nawet utraty obiektu;
- brak skutecznych sposobów egzekwowania właściwej ochrony i konserwacji zabytkowych obiektów od ich właścicieli;
- niewystarczający nadzór nad nowymi inwestycjami w strefach ochrony konserwatorskiej;
- brak systemów zabezpieczeń obiektów zabytkowych (ochrony przeciwpożarowej, antywłamaniowych);
- zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz stosowania tradycyjnych materiałów,
- niedostateczna obecność problematyki ochrony zabytków w powszechnej świadomości mieszkańców gminy;
- słaba promocja walorów kulturowych i turystycznych gminy;
- słabe wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki.

Szanse – czynniki pozytywnego oddziaływania na środowisko kulturowe:

- uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju gminy i ich realizacja;
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- możliwość włączenia problematyki ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego przez samorząd gminny;
- możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.;
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego;
- korzyści wynikające z walorów atrakcyjnego ukształtowania krajobrazu naturalnego;
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Zagrożenia – czynniki negatywnego oddziaływania na środowisko kulturowe:

- kryzys finansów publicznych i niedostateczne finansowanie działalności w zakresie ochrony środowiska kulturowego;
- niekontrolowany rozwój inwestycyjny na obszarach wsi ingerujący w historyczne układy ruralistyczne;
- brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na braki w aktualnych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obszarów o znaczących wartościach kulturowych;
- tendencje do wypierania tradycyjnego drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną;
- liberalizacja przepisów prawa budowlanego, dopuszczającego w przypadku nowych inwestycji odstępstwa od zatwierdzonych projektów budowlanych, czego częstym skutkiem jest ewidentne naruszenie wymogów konserwatorskich (np. zmiana kubatury);
- niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków;

- silna konkurencja obszarów sąsiednich – np. Leżajska;
- braki w edukacji kulturowej i niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych oraz możliwości ich wykorzystania;
- pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany brakiem użytkowników lub niewłaściwym użytkowaniem;

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Wymienione w tym punkcie zadania są działaniami, których realizacja przewidziana jest na okres wieloletni. Możliwość ich realizacji zależy od możliwości i środków wygosodarowanych przez Gminę.

VII.1. Priorytet: Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich

Istniejące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kuryłówka uchwalone w 2002 r. opracowane zostało bez rozpoznania wartości kulturowych, które powinny być zawarte w opracowanym wcześniej studium wartości kulturowych, którego gmina nie posiada. Po przeanalizowaniu zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kuryłówka zapisów dotyczących stref ochrony konserwatorskiej oraz ich granic zaznaczonych na planszach Studium stwierdza się liczne braki i nieścisłości. W związku z powyższym postuluje się:

- opracowanie Studium wartości kulturowych gminy Kuryłówka
- aktualizację Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kuryłówka, które uwzględni zapisy zawarte w Studium wartości kulturowych,

VII.1.1 Sporządzenie i uchwalenie MPZP dla obszarów, które takich planów nie posiadają. W pierwszej kolejności dla terenów o stosunkowo dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi lub istotnymi dla ochrony dziedzictwa kulturowego ze względu na sąsiedztwo ważnych części układu przestrzennego. Są to m.in. następujące obszary:

w pierwszej kolejności

- otoczenie d. zespołu folwarcznego (następnie leśniczówki) w Brzyskiej Woli
- teren zespołu dworsko-parkowego oraz folwarcznego wraz z otoczeniem w Dąbrowicy
- tereny zespołów młyńskich (wraz z groblami i relikdami stawów) w Ożannie i Kuryłówce
- otoczenie cerkwi w Dąbrowicy

a następnie

- zachowane częściowo lub w całości układy przestrzenne wsi: Brzyska Wola, Jastrzębiec, Kuryłówka, Ożanna,

Plany te winny uwzględniać wymogi związane z ochroną znajdujących się na tych obszarach obiektów zabytkowych, w szczególności tych wpisanych do rejestru zabytków, ale także tych uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Zaleca się wprowadzenie w stosunku do obiektów z obu tych grup bardziej precyzyjnych, zindywidualizowanych zapisów, uwzględniających specyfikę ich bryły, form architektonicznych i kontekstu przestrzennego.

VII.1.2 W miarę możliwości Gminy zweryfikowanie i zaktualizowanie uchwalonego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w części wsi Kuryłówka, Tarnawiec i Ożanna (uchwała Nr XV/92/07 Rady Gminy Kuryłówka z dnia 21 grudnia 2007 r.) po opracowaniu Studium wartości kulturowych gminy Kuryłówka.

VII.1.3 Uwzględnianie w planowaniu przestrzennym i działalności inwestycyjnej na terenie gminy zasad ochrony historycznych układów planistycznych miejscowości oraz zasad ochrony krajobrazu kulturowego a przede wszystkim ochrony konserwatorskiej elementów charakterystycznych dla zespołów zabudowy wsi i związanych z nimi elementów krajobrazu naturalnego:

- układów ruralistycznych i planistycznych, tj. pozostałości dawnego rozplanowania wsi;
- zabytkowych zespołów kościelnych;
- zabytkowych zespołów dworsko-parkowych;
- stanowisk archeologicznych;
- krajobrazu kulturowego, [ogólny charakter zabudowy, sposób zagospodarowania i użytkowania terenu, elementy dopełniające (m.in. kapliczki, figury i krzyże, pomniki, cmentarze) oraz powiązanie zabudowy z

formami terenowymi, elementami krajobrazu naturalnego (cieki wodne, naturalna zieleń, rzeźba terenu) oraz charakterystycznymi formami zagospodarowania terenu: zieleń użytkowa, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты, użytki ekologiczne, pomniki przyrody, rowy, skarpy, stawy itp.]

- historycznych panoram, osi widokowych, form terenu, zabytkowych kompozycji zieleni, cmentarzy itp.

VII.1.4 Nawiązywanie w nowych realizacjach do lokalnych tradycji kształtowania zabudowy i stosowanych materiałów – poszanowanie i kultywowanie we współczesnych realizacjach lokalnych tradycji budowlanych.

VII.1.5. W zakresie ustalania kierunków rozwoju zabudowy mieszkaniowej położonej na terenie układów ruralistycznych dążyć należy do utrzymania historycznych układów działek.

VII.2 Priorytet: Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy

VII.2.1. Podjęcie inicjatywy zmierzającej do wpisania do rejestru zabytków obiektów posiadających wartości architektoniczne, historyczne lub artystyczne, które dotychczas nie figurują w rejestrze. Dotyczy to przede wszystkim następujących obiektów:

- zespół kościelno-plebański w Kolonii Polskiej, złożony z kościoła, plebani oraz stajni
- zespół plebański w Kuryłówce usytuowany na terenie d. zespołu pałacowego; ochroną należy objąć m.in. budynki d. oficyn pałacowych obecnie plebanii i budynku gospodarczego oraz pozostałości fortyfikacji ziemnych,
- dwór w Dąbrowicy
- cmentarze: gr.-kat./prawosławny w Kulnie, gr.-kat. w Kuryłówce, rzym.-kat. w Kuryłówce-Tarnawcu

VII.2.2 Działania władz samorządowych związane z wpisaniem do rejestru zabytków ważnych dla dziedzictwa kulturowego gminy obiektów powinny polegać na:

- a) zebraniu stosownej dokumentacji, opracowaniu karty ewidencyjnej obiektu i złożeniu wniosku do WKZ (osobno dla każdego obiektu; sukcesywnie, poczynając od obiektów najbardziej zagrożonych z uwagi na stan zachowania lub zamierzenia inwestycyjne) – w przypadku obiektów stanowiących własność gminy;
- b) prowadzeniu działań zachęcających właścicieli do występowania do WKZ o dokonanie wpisu do rejestru zabytków, np. sfinansowanie kosztów uzyskania wypisów i wyrysów z ewidencji gruntów niezbędnych przy składaniu wniosków o dokonanie wpisu, podjęcie decyzji o finansowym wspieraniu remontów obiektów wpisanych do rejestru zabytków (np. poprzez system ulg podatkowych w odatkach lokalnych czy refundowanie określonej procentowo części kosztów remontu, jeśli sposób jego przeprowadzenia zyskał akceptację WKZ) itp. – w przypadku obiektów znajdujących się w posiadaniu innych niż gmina podmiotów (w tym osób prywatnych);
- c) w obu ww. przypadkach gmina może również we własnym zakresie objąć ochroną wytypowane objekty, wprowadzając precyzyjne, szczegółowe zapisy w mpzp zgodnie z wytycznymi WKZ.

VII.2.3. Rozważenie możliwości utworzenia Gminnego Funduszu Odnowy Zabytków, który dofinansowywałby prace konserwatorskie podejmowane przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy. Sugeruje się dofinansowywanie (refundowanie) kosztów tylko tych prac, które zyskają akceptację WKZ, względnie specjalnie powołanego do tego celu ciała, złożonego z fachowców w zakresie ochrony i konserwacji zabytków.

VII.2.4. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami m.in. poprzez podejmowanie działań zmierzających do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych

VII.2.5. Ustalenie kanonu zasad i zakresu dopuszczalnych działań przy prowadzeniu wszelkich prac remontowych i budowlanych przy obiektach zabytkowych:

- a) wpisanych do rejestru zabytków;
- b) znajdujących się w GEZ;

w tym m.in.: wymóg uzgadniania z WKZ remontów i ewentualnych zmian, poszanowanie dla wszelkiej substancji zabytkowej obiektu, stosowania metod odwracalnych, stosowania materiałów naturalnych względnie identycznych z zastosowanymi pierwotnie (zwłaszcza w odniesieniu do cokołów, ścian zewnętrznych, detalu architektonicznego, pokryć dachowych, elementów dekoracyjnych na zewnątrz i wewnątrz budynku), zachowania pierwotnych (lub zbliżonych do pierwotnych) gabarytów i bryły, zachowanie (lub powrót do) historycznego otoczenia budynku.

VII.2.6. Przeprowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach nie będących własnością gminy. Należy jednocześnie zaznaczyć, że to na właścicielu zabytku spoczywa główny obowiązek dbania o jego stan, natomiast Gmina może jedynie partycypować w pracach konserwatorskich.

W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie i/lub rewaloryzację obiektów znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne. Należą do nich następujące obiekty:

- dzwonnica cerkiewna w Ożannie
- drewniana kaplica w Dąbrowicy
- kaplica p.w. NMP w Koloni Polskiej
- d. kancelaria i mieszkanie administratora folwarku oraz park w zespole folwarcznym w Brzyskiej Woli
- zespół dworsko-parkowy w Dąbrowicy

VII.2.7 Wykonanie prac w celu prawidłowego zagospodarowania otoczenia zabytkowych obiektów. Wszelkie prace w otoczeniu obiektów zabytkowych należy wykonać w porozumieniu z WUOZ Delegatura w Rzeszowie.

- cerkwisko w Ożannie - postuluje się zmianę obecnego zagospodarowania terenu poprzez: uczytelnienie cerkwiska oraz przeniesienie dwóch domków letniskowych (usytuowanych w bezpośrednim sąsiedztwie dzwonnicy) i drewnianego pawilonu
- kaplica w Dąbrowicy – wykonanie nowego, drewnianego ogrodzenia dostosowanego stylistycznie do kaplicy, w miarę możliwości uczytelnić ekspozycję obiektu od strony zachodniej i wschodniej poprzez częściową wycinkę drzewostanu.
- kaplica w Koloni Polskiej - uporządkowanie otoczenia

VII.2.8. Opracowanie i wdrożenie programu ochrony i konserwacji zabytkowych nekropoli – cmentarzy różnych wyznań jako charakterystycznych elementów wielonarodowej przeszłości gminy Kuryłówka. Postuluje się współorganizowanie i współfinansowanie wymienionych poniżej prac konserwatorskich po uprzednim wpisaniu cmentarzy oraz nagrobków do rejestru zabytków (Kulno, Kuryłówka-Tarnawiec, Kuryłówka). Prace należy wykonać w konsultacji z WUOZ Delegatura w Rzeszowie, w pierwszym rzędzie wybierając nagrobki najcenniejsze i najbardziej zagrożone.

- Kulno. Wykonanie prac porządkowych na zabytkowym cmentarzu gr.- kat./prawosławnym. Postuluje się wykonanie niezbędnych prac konserwatorskich przy ocalałych nagrobkach. Nagrobki zdewastowane powinny być zabezpieczone przed dalszą dewastacją i przeniesione w jedno wydzielone w tym celu miejsce cmentarza i eksponowane w formie lapidarium. Docelowo proponuje się usunięcie obecnego szpecącego ogrodzenia wykonanego w betonowych przęsłach.
- Kuryłówka. Cmentarz parafialny rzym.-kat. – wykonanie konserwacji najcenniejszych nagrobków, stworzenie lapidarium z destruktyw,
- Kuryłówka. Cmentarz gr.-kat. pilne zabezpieczenie zagrożonych nagrobków - zlokalizowanych na stoku, w zachodniej części cmentarza; przeprowadzenie konserwacji zabytkowych nagrobków, stworzenie lapidarium z destruktyw, ogrodzenie cmentarza,
- Ożanna. Cmentarz gr.-kat. - przeprowadzenie prac porządkowych przy nagrobkach; ze względu na niewielką liczbę nagrobków można zgromadzić je w jednym miejscu tworząc lapidarium, uporządkować teren, przygotować wydzielone miejsce na kontener (najlepiej w narożu działki)
- Dąbrowica. Zagospodarowanie terenu cmentarza gr.- kat., stworzenie małego lapidarium, przeprowadzenie prac porządkowych przy zachowanych nagrobkach; przebadanie terenu cmentarza pod kątem ewentualnego istnienia obecnie nieczytelnych nagrobków (zniszczonych, poprzewracanych i zarośniętych lub przysypanych ziemią).

VII.2.9. We współpracy z właścicielami próba ratowania i zagospodarowania nieużytkowanych młynów w Ożannie i/lub Kuryłówce np. przez ich adaptację na cele turystyczne.

VII.2.10. Starania o zachowanie i ochronę drewnianego i murowanego budownictwa; zachowanie nielicznych już „enklaw” tego budownictwa – dotyczy to przede wszystkim zabudowy drewnianej w Kuryłówce (nr 288-292) oraz Tarnawcu (obiekty w GEZ)

VII.2.11. Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.

VII.2.12. Zwracanie uwagi w trakcie wykonywania remontów zabytkowych kapliczek na zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp. – wykorzystywanie do tych celów materiałów archiwalnych. Remontowanie kapliczek zgodnie z zasadami konserwatorskimi, z wykorzystaniem historycznej ikonografii (archiwów fotograficznych).

VII.2.13. Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń i zniszczeń.

VII.2.14. Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.

VII.2.15. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków:

- zweryfikowanie opracowanej gminnej ewidencji zabytków (wykaz obiektów objętych GEZ załączony do niniejszego Programu jako Aneks nr 1) w następujący sposób:

- ująć w GEZ niżej wymienione obiekty:

Brzyska Wola – domy nr 97, 179, 289, 346, 357

Dąbrowica – dom nr 19, 43

Kolonia Polska – dom nr 19

Kulno - cmentarz gr.-kat./prawosławny, domy nr 41, 162

Ożanna - cmentarz gr.-kat.

Wólka Łamana - domy nr 15, 45

układy przestrzenne – Brzyska Wola, Kuryłówka, Ożanna, Tarnawiec

- usunąć z GEZ:

Dąbrowica – budynek nr 7 – szkoła

Ożanna - stajnia nr 34

- dla dodanych obiektów należy opracować karty GEZ i wprowadzić dane do bazy danych GEZ.

- GEZ należy ponadto uzupełnić o karty stanowisk archeologicznych, które zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków.... też są zabytkowymi obiektami nieruchomymi i należy je uwzględniać w Gminnej Ewidencji Zabytków. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w AZP dołączony został do Programu jako Aneks nr 2

- monitoring dotyczący stanu zachowania obiektów zabytkowych, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich oraz bieżące wprowadzanie danych do komputerowej bazy ewidencji gminnej;
- wypracowanie zasad wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków pomiędzy Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Rzeszowie a Urzędem Gminy w Kuryłówce

VII.2.16. Stymulowanie zasad partnerstwa i współodpowiedzialności mieszkańców za zachowanie dziedzictwa kulturowego w gminie – wdrożenie programu informacyjnego we współdziałaniu ze środowiskami lokalnymi, promowanie prawidłowych postaw wobec zabytków.

VII.3 Priorytet: Opieka nad zabytkami ruchomymi.

VII.3.1. Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną polegającą na wpisie do rejestru zabytków ruchomych następujących obiektów:

- zabytkowe nagrobki w Kulnie na cmentarzu gr.-kat./prawosławnym, Kuryłówce na cmentarzach gr.-kat. i rzym.kat.

VII.3.2. Uzupełnienie wpisu do rejestru zabytków ruchomych wyposażenia kościoła w Kolonii Polskiej stolarki drzwiowej oraz kominka.

VII.3.3. Wspieranie prac konserwatorskich w świątyniach w miarę potrzeb (w większości obiektów sakralnych prace konserwatorskie były prowadzone w ostatnich latach i w większości na dzień dzisiejszy nie wymagają pilnych działań konserwatorskich). W pierwszej kolejności należy wspomóc konserwację zabytkowej polichromii w nawie kościoła parafialnego w Kuryłówce.

VII.3.4. Współdziałanie z właścicielami cmentarzy mające na celu przeprowadzenie prac konserwatorskich i zabezpieczających przy zniszczonych zabytkowych nagrobkach; patrz pkt 7.2.8.,

VII.3.5. Kontynuowanie prac konserwatorskich przy zabytkowych kapliczkach przydrożnych, patrz pkt 7.2.12.

VII.3.6. Podjęcie działań edukacyjnych lokalnej społeczności z uwrażliwieniem na ochronę spuścizny kulturowej gminy; organizacja w szkołach tzw. adopcji zabytków.

VII.3.7. Współpraca przy tworzeniu planów opieki i konserwacji zabytków ruchomych z terenu gminy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków Delegatura Rzeszów, ul. Mickiewicza 7 oraz Regionalnym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Rzeszowie, ul. Hetmańska 15.

VII.4. Priorytet: Opieka nad zabytkami archeologicznymi.

Obszar gminy Kuryłówka charakteryzuje się występowaniem bardzo interesujących stanowisk archeologicznych. Oprócz stan. 1 w Kuryłówce (l.p. 57) żadne z nich nie zostało przebadane wykopaliskowo. Takie prace powinny zostać przeprowadzone również na innych stanowiskach, które z całą pewnością dostarczą bardzo ważnych i ciekawych materiałów zabytkowych. Dzięki takim działaniom możliwa będzie m.in. pełniejsza charakterystyka pradziejów i wczesnego średniowiecza obszaru gminy Kuryłówka, w tym także tak interesujących zagadnień jak kwestie stosunków gospodarczych, wierzeń i obrządku pogrzebowego, obcych oddziaływań oraz infiltracji kulturowych.

Na terenie gminy Kuryłówka zewidencjonowane są 123 stanowiska archeologiczne. W związku z intensywną uprawą gruntów wszystkie są narażone na potencjalne zniszczenia. Jednak ze względu na różny stopień zagrożeń i wartość poznawczą stanowisk należałoby je rozróżnić i odpowiednio z nimi postępować.

W przypadku pojedynczych śladów osadnictwa, w momencie prowadzenia w ich rejonie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nadzór archeologiczny nad tymi pracami. W przypadku stanowisk rozległych, z bardzo licznym materiałem powierzchniowym (co świadczy o postępującej jego degradacji) służba konserwatorska, powinna wpisywać je do rejestru zabytków. W przypadku stanowisk zagrożonych czynnikami naturalnymi (erozja, głęboka orka) należy typować je w pierwszej kolejności do badań wykopaliskowych. Szczególną jednak ochronę konserwatorską należy zastosować do stanowisk narażonych na zniszczenie przez inwestycyjną działalność człowieka. W tych przypadkach, już na etapie wykonywania projektów, odpowiednie służby i inwestorzy powinny zwrócić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie opinii. Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać zmianę lokalizacji, wcześniejsze przeprowadzenie badań wykopaliskowych lub tylko nadzór archeologiczny w trakcie trwania prac ziemnych. Podkreślić należy, że koszty tych badań pokrywają poszczególni inwestorzy.

Na szczególną uwagę zasługują stanowiska charakteryzujące się dużą oceną wartości poznawczej. Należą do nich przede wszystkim stanowiska na terenie następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 13 – l.p. 13), Dąbrowica (stan. 5 – l.p. 19; stan. 14 – l.p. 28), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 4-8 – l.p. 60-64; stan. 20 – l.p. 76), Ożanna (stan. 2 – l.p. 78; stan. 10-11 – l.p. 86-87), Słoboda (stan. 1 – l.p. 94), Tarnawiec (stan. 4 – l.p. 110; stan. 13 – l.p. 119) oraz Wólka Łamana (stan. 1 – l.p. 122).

Plan zagospodarowania przestrzennego powinien zwrócić uwagę właścicielom terenów, na których znajdują się stanowiska archeologiczne i przyszłym inwestorom na obowiązki wynikające z ustawowej ochrony zabytków archeologicznych oraz konieczność uzyskania zezwoleń na przeprowadzenie prac w strefie obserwacji archeologicznej i w rejonie oznaczonych stanowisk archeologicznych. W razie potwierdzenia w wyniku badań archeologicznych w miejscu prowadzonej inwestycji cennych obiektów archeologicznych, może zaistnieć konieczność przemianowania tej strefy w części lub w całości w strefę ścisłej ochrony relikwów archeologicznych, co może w konsekwencji pociągnąć za sobą na części tego obszaru zakaz wszelkiej działalności budowlanej. Biorąc powyższe pod uwagę proponuje się minimum inwestowania na tym terenie. Z tego też względu postuluje się nadzór archeologiczny wszelkich prac ziemnych prowadzonych na wymienionych wyżej obszarach a o planowanych tego typu działaniach należy powiadomić Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Rzeszowie.

Problem rozwoju historycznego interesującej nas gminy nie został dotychczas kompleksowo opracowany. Podjęte zostały wprawdzie próby określenia sposobów ochrony wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej, które ujęte zostały w studium opracowanym przez zespół: H. Koś, B. Kasprzycka-Lejda, B. Guniewska, E. Dobrowolska, A. Kochanowicz-Szozda („Gmina Kuryłówka. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. I – Diagnoza stanu gminy i uwarunkowania rozwoju”, „Gmina Kuryłówka. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. II – Kierunki rozwoju przestrzennego gminy i zasady polityki przestrzennej”, Kuryłówka 2002 r.). Podkreślić jednak należy, że były to prace traktujące tematykę archeologiczną bardzo ogólnikowo. Wymagają one zatem szczegółowej weryfikacji i znacznych zmian przede wszystkim w zakresie wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej. Niezbędne jest zatem wykonanie aktualnego studium wartości kulturowych i ochrony krajobrazu wraz z wytycznymi konserwatorskimi dla gminy Kuryłówka.

Ze względu na niewątpliwą obecność starszego osadnictwa postuluje się ścisły nadzór archeologiczno-konserwatorski następujących obszarów:

- stanowiska nr 1 Kuryłówce (l.p. 57), ze względu na obecność reliktyw osad począwszy od okresu neolitu, epokę brązu oraz okres rzymski aż po okres nowożytny z pozostałościami domniemanego zamku Tarnowskich z XVI w. jak również zabudowaniami pałacowymi oraz folwarcznymi z XVIII w. (stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków);
- stanowisk wpisanych do rejestru zabytków: Ożanna (stan. 1-4 – l.p. 77-80);
- miejscowości: Brzyska Wola, Dąbrowica, Jastrzębiec, Kulno, Kuryłówka, Ożanna, Słoboda oraz Tarnawiec, gdzie znajdują się skupienia stanowisk.

Dodatkowo ścisłą obserwacją archeologiczną, połączoną z zakazem działalności budowlanej (nie dotyczy to rewaloryzacji zabytkowych reliktyw) odnieść należy przede wszystkim do:

- terenu obejmującego stan. 1 w Kuryłówce (l.p. 57);
- terenu domniemanej lokalizacji cerkwi w Kulnie.

Prace ziemne na wszystkich wymienionych wyżej obszarach powinny być prowadzone bezwzględnie pod nadzorem archeologicznym. W razie odkrycia reliktyw starszego osadnictwa prace te powinny zostać bezzwłocznie przerwane a teren należy poddać gruntownym badaniom archeologicznym. Wynik tych badań zadecyduje o dalszych możliwościach inwestycyjnych tego terenu.

Tego rodzaju ochrona z pewnością przyczyni się do powiększenia bazy źródłowej, a co za tym idzie stanu wiedzy na temat historycznego rozwoju gminy. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że niepowtarzalną okazją do badań archeologicznych są każde prace związane z modernizacją czy przebudową (budowa domów, małych żwirowni, prace melioracyjne, a szczególnie wielkie inwestycje – drogi, zbiorniki wodne i budowa zakładów przemysłowych).

VII.5 Priorytet: Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach.

VII.5.1. Zlecenie przez Gminę opracowania Studium wartości kulturowych gminy Kuryłówka.

VII.5.2. Prowadzenie stałego monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w GEZ, najlepiej w oparciu o komputerową bazę danych.

VII.5.3. Wspieranie inicjatyw zmierzających do upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy np. w postaci publikacji przewodnikowych, popularno-naukowych i albumowych, zapisów na stronie internetowej gminy;

VII.5.4. Stymulowanie zasad partnerstwa publiczno-prywatnego – finansowanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych w zagrożonych obiektach zabytkowych – ważnych dla dziedzictwa kulturowego gminy (w tym także dokumentacji zasobu budownictwa ludowego)

VII.5.5. Umieszczenie listy obiektów znajdujących się w GEZ na stronie internetowej Urzędu Gminy.

VII.5.6. Udostępnienie danych o archeologicznych zabytkach gminy na stronie internetowej gminy wraz z mapkami oraz podstawowymi informacjami dla inwestorów planujących inwestycje na obszarach stanowisk archeologicznych.

VII.5.7. Przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących konkretnych zabytków:

- podjęcie weryfikacji istnienia osadnictwa pradziejowego na terenie gminy Kuryłówka zarówno poprzez prace wykopaliskowe jak i ponowne badania powierzchniowe (mające na celu m.in. określenie stopnia zniszczenia stanowisk odkrytych podczas wcześniejszych penetracji terenowych jak również odkrycie ewentualnych nowych stanowisk
- podjęcie ponownych badań wykopaliskowych w celu wyjaśnienia lokalizacji zamku Tarnowskich w miejscowości Kuryłówka na stan. 1 (l.p. 57)
- podjęcie ponownych działań w celu ustalenia lokalizacji stanowisk nr 1-4 w Ożannie (l.p. 77-80), które są wpisane do rejestru zabytków i podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej
- podjęcie ustalenia lokalizacji domniemanego cmentarzyska z okresu rzymskiego w Tarnawcu (stan. 1 – l.p. 107)
- podjęcie próby ponownej weryfikacji obecności 7 mogił tatarskich na obszarze miejscowości Brzyska Wola (stan. 1 – l.p. 1)

VII.5.8. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych stanowisk archeologicznych:

- prowadzenie na bieżąco monitoringu a także weryfikacji stanowisk archeologicznych uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków

- finansowanie badań wykopaliskowych najcenniejszych stanowisk archeologicznych

VII.5.9. Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych – przysiółków, historycznych nazw itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.

VII.6 Priorytet: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne itp.

VII.6.1. Kontynuacja działań edukacyjnych i promocyjnych związanych z opracowaniem i realizacją tras turystyczno-krajoznawczych, szlaków dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Należy także w tych działaniach podjąć współpracę z gminami ościennymi aby trasy nie zamykały się w obrębie samej gminy Kuryłówka, lecz prezentowały wartości kulturowe gminy w kontekście dziedzictwa tego regionu np. w ramach działania gminy w strukturze Stowarzyszenia Kraina Sanu.

VII.6.2. Nawiązanie aktywnej współpracy z nowopowstałym Muzeum Ziemi Leżajskiej, które dokumentuje zabytki, historię i zwyczaje tego regionu. Przybliżenie mieszkańcom gminy realizowanego przez Muzeum działania polegającego na pozyskaniu i zabezpieczeniu eksponatów (dokumenty, fotografie archiwalne, sprzęty gospodarstwa domowego itp.) związanych także z przeszłością gminy Kuryłówka.

VII.6.3. We współpracy z właścicielami próba zagospodarowania nieużytkowanych młynów w Ożannie i/lub Kuryłówce pod kątem tematycznej – związanej z młynarstwem turystyki agroturystycznej – próba wypromowania związanych z tym produktów lokalnych.

VII.6.4. Nawiązanie aktywnej współpracy z Centrum Informacji Turystycznej w Leżajsku w celu promocji walorów kulturowych i przyrodniczych gminy.

VII.6.5. Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.

VII.6.6. Utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów i świadectw wielokulturowości o istotnym znaczeniu dla historii, np. dawnego zespołu pałacowego w Kuryłówce-Tarnawcu, cerkwiska w Ożannie, niemieckiej kolonii Dornbach.

VII.6.7. Wspieranie inicjatyw nawiązujących w sposób przemyślany do dawnych tradycji regionu, mających na celu ich wskrzeszenie lub przypomnienie poprzez tworzenie lub udział w tworzeniu związanych z tym tematycznych szlaków turystycznych, wystaw, konkursów i różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym;

VII.6.8. Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej.

VII.6.9. Utrzymanie i bieżąca konserwacja kapliczek i pomników połączone z kultywowaniem, dokumentowaniem i upowszechnianiem tradycji związanej z tymi obiektami.

VII.6.10. Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp. poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości i kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.

VII.6.11. Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).

VII.6.12. Wspieranie inicjatyw wydawniczych i przedsięwzięć o charakterze etnograficznym zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji starych pieśni, przyspiewek, podań i legend związanych z regionem i jego okolicami.

VII.6.13. Współpraca i wpieranie działalności Galerii Sztuki Zadworek jako jednego z ważniejszych wyróżników gminy. Galeria prowadzona przez Kazimierę Myk-Magdziak prezentuje prace artystki oraz artysty Stanisława Magdzika.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI I ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zakłada się, że zadania określone w Programie będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz samorządowych z WKZ oraz z: właścicielami i posiadaczami obiektów, diecezjami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi;

2. Działania własne władz samorządowych:

- a) prawne – np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powoływanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które winny być objęte ochroną;
- b) finansowe – należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- c) programowe – realizacja projektów i programów regionalnych,
- d) inne – działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy. Postuluje się, by sprawozdania te przekazywane były do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatury w Rzeszowie oraz do Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Rzeszowie.

IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA.

Ponieważ Program jest zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz samorządowych, źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. Zakłada się zatem, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w Programie, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

- środki własne budżetowe Gminy Kuryłówka na realizację zadań własnych;
- dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd gminy;
- środki znajdujące się w gestii WKZ;
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- dochody własne instytucji kultury;
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
- zaciągane przez gminę kredyty bankowe na realizację określonych celów i inwestycji;
- zyski z działalności statutowej i gospodarczej;
- odsetki z kont i rachunków bankowych;
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- składki i zbiórki publiczne i finansowe ze środków ludności;
- fundusze krajowe i zagraniczne Unii Europejskiej;
- inne środki przewidziane prawem.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i posiadaczy zabytków obowiązek dbania o stan zabytków. Znaczącym wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są także inne źródła dofinansowania, wśród których istotną rolę pełnią środki z budżetu państwa. Są to zarówno środki Generalnego Konserwatora Zabytków, jak i środki Wojewody Podkarpackiego (będące w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków).

Odnosnie obiektów sakralnych finansowanie prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi pokrywane jest w znacznym stopniu ze środków własnych parafii. W przypadku obiektów sakralnych stosowane jest także dofinansowanie ze środków budżetu państwa. Dodatkową możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych daje Fundusz Kościelny (funkcjonujący w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji). Jednym z celów funduszu jest dofinansowywanie remontów i konserwacji obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, w tym podstawowe prace zabezpieczające obiekt, a w szczególności remonty stropów, dachów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej. Fundusz nie finansuje konserwacji ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to m.in. dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Ponadto istnieją także możliwości zdobywania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.

Najważniejszym źródłem finansowania projektów kulturalnych jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego. Program podzielony jest na 8 osi priorytetowych:

1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka;
2. Infrastruktura techniczna;
3. Społeczeństwo informacyjne;
4. Ochrona środowiska i zapobieganie zagrożeniom;
5. Infrastruktura publiczna;
6. Turystyka i kultura;
7. Spójność wewnątrzregionalna;
8. Pomoc techniczna;

Możliwość pozyskania środków na projekty kulturalne została zagwarantowana w działaniu 3. Zachowanie oraz ochrona bioróżnorodności biologicznej i krajobrazowej w osi priorytetowej 4. Ochrona środowiska i zapobieganie zagrożeniom.

Wsparcie w tym zakresie jest uzupełnieniem działań dotyczących infrastruktury ochrony środowiska, gospodarki wodnej oraz infrastruktury przeciwpowodziowej przewidzianych w niniejszej osi priorytetowej i wspomogą racjonalne wykorzystanie zasobów zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Realizowane będą przedsięwzięcia m.in. w zakresie zachowania różnorodności gatunkowej i ochrony siedlisk. Polegać one będą na wsparciu dla ośrodków rehabilitacji zwierząt chronionych, a także pielęgnacji i konserwacji pomników przyrody. Wspierane będą także przedsięwzięcia dotyczące renaturyzacji zniszczonych ekosystemów i siedlisk przyrodniczych.

Realizowane projekty dotyczyć będą m.in.:

- zachowania różnorodności gatunkowej, ekosystemowej i krajobrazowej;
- inwentaryzacji przyrodniczej (optymalnie na poziomie gmin);
- opracowania planów ochrony przyrody dla obszarów NATURA 2000, parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody;

Beneficjentami wszystkich ww. działań mogą być jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia.

Możliwość wykorzystania środków na cele kulturalne daje również oś priorytetowa:

6. Turystyka i kultura, poprzez realizację projektów, które dotyczą m.in.:

- architektury zdrojowej, parków zdrojowych pijalni wód, domów zdrojowych oraz promocji produktu uzdrowiskowego;
- rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, restauracji oraz zachowania obiektów dziedzictwa kulturowego wraz z otoczeniem, a także ich adaptacji na cele kulturalne i turystyczne;
- konserwacji zabytkowych muzealiów, starodruków, zabytkowych archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych;
- infrastruktury służącej udostępnianiu obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym ciągów komunikacyjnych, parkingów, itp.;
- instytucji kultury wraz z otoczeniem, w tym teatrów, bibliotek, ognisk artystycznych, muzeów, domów kultury, galerii sztuki;
- monitoringu i zabezpieczenia obiektów infrastruktury turystycznej, dziedzictwa kulturowego, oraz instytucji kultury wraz z otoczeniem na wypadek zagrożeń;

- tworzenia systemów informacji kulturalnej, informacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju i modernizacji publicznej infrastruktury informacyjnej (np. centra i punkty informacji kulturalnej);
- wyposażenia służącego prowadzeniu działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu);
- organizacji imprez kulturalnych o znaczeniu regionalnym np. festiwali, targów (wyłącznie jako element przedsięwzięć infrastrukturalnych);
- przygotowania i realizacji programów rozwoju i promocji lokalnych lub regionalnych produktów turystyki kulturowej i przyrodniczej (wyłącznie jako element przedsięwzięć infrastrukturalnych);
- przystosowania obiektów turystycznych i dziedzictwa kulturowego oraz instytucji kultury do potrzeb osób niepełnosprawnych (jako element większego projektu);
- tworzenia i rozwoju systemów oznakowania obszarów i obiektów atrakcyjnych kulturowo (tylko jako element większego projektu);
- cyfrowej archiwizacji zasobów instytucji kultury;

Beneficjentami wszystkich ww. działań mogą być jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia.

Środki na cele kulturalne zapewnia także oś priorytetowa:

7. Spójność wewnątrzregionalna w następującym działaniu:

7.2 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych;

W przedstawionym zakresie realizowane będą przedsięwzięcia służące adaptacji do nowych funkcji obszarów i/lub przemysłowych, popegeerowskich, powojennych oraz takich, które są wynikiem zaniechania rozpoczętych inwestycji. Celem projektów rewitalizacyjnych będzie ożywienie społeczne i gospodarcze poprzez dostosowanie objętych nimi obszarów i obiektów do potrzeb gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, kulturowych, turystycznych oraz mieszkalnych.

Realizowane projekty będą dotyczyć m.in.:

- przedsięwzięć na obszarach i w obiektach rewitalizowanych służących ich adaptacji do wskazanych potrzeb
- rekultywacji terenów zdegradowanych
- przedsięwzięć służących wypromowaniu obszarów i obiektów rewitalizowanych
- renowacji części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych na terenach popegeerowskich oraz renowacji i adaptacji na cele mieszkaniowe budynków istniejących stanowiących własność władz publicznych lub własność podmiotów działających w celach niezarobkowych.

Beneficjentami wymienionych działań mogą być jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia.

Działania umożliwiające realizację projektów z zakresu kultury zagwarantowane zostały także w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich. W projektach realizowanych w ramach tego programu koszt maksymalny jest znacznie niższy niż w RPO, a ich zakres i tematyka wydaje się być bardzo istotna z punktu widzenia realizacji zadań wyszczególnionych w niniejszym Programie. W ramach ww. Programu Rozwoju przewiduje się następujące działania:

Oś priorytetowa 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, Działanie: Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej.

Celem działania jest różnicowanie działalności rolniczej w kierunku podejmowania lub rozwijania przez rolników, domowników i małżonków rolników, działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem, co wpłynie na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów, promocję zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach wiejskich.

Projekty dotyczą inwestycji realizowanych w związku z uruchomieniem bądź rozwojem m.in.: usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem, edukacji przyrodniczej oraz promocji tradycji i dziedzictwa kulturowego wsi, rzemiosła i rękodzieła.

Beneficjenci to przede wszystkim właściciele lub posiadacze gospodarstw oraz osoby prawne, których celem statutowym jest działanie w rolnictwie, a w przypadku realizacji projektu dotyczącego wprowadzenia rękodzielnictwa i rzemiosła także domownicy rolnika.

Oś priorytetowa 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, Działanie: Odnowa i rozwój wsi.

Działanie będzie wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, a także służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury;
- kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci;
- kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów;

Beneficjentami pomocy są samorządy gmin lub instytucje kultury, dla których organem założycielskim jest jednostka samorządu terytorialnego.

Podkarpackie wraz z pozostałymi polskimi województwami objęte jest także Programem dla Europy Środkowej oraz Programem Region Morza Bałtyckiego (kontynuacja INTERREG IIIB), a także Programem INTERREG IVC.

Fundusze unijne mogą być także pozyskiwane w ramach Programu Kultura (2007-2013), Norweskiego Mechanizmu Finansowego i in.

Do dyspozycji są także **środki przeznaczone na finansowanie opieki nad zabytkami, pozostające w gestii Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**. Zasady tego finansowania określa rozdział 7 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle Art. 73 tejże ustawy o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa może się ubiegać zarówno osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego, jak i inna jednostka organizacyjna będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Dotacja taka może być udzielona przez:

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (jeśli prace są realizowane w ramach zadań mieszczących się w ogłaszanych przez ministra programach operacyjnych lub priorytetach tych programów, realizujących cele zawarte w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury);
- wojewódzkiego konserwatora zabytków (w tym przypadku ze środków finansowych tej części budżetu państwa, której dysponentem jest wojewoda).

Szczegółowe zasady występowania i udzielania dotacji reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (treść rozporządzenia dostępna m.in. wśród aktów prawnych zamieszczonych na stronie internetowej Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków: www.kobidz.pl).

Krajowym programem wspierającym inicjatywy kulturalne jest **Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2020** (zob.: www.mkidn.gov.pl). Corocznie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza nabór wniosków do prowadzonych przez siebie programów operacyjnych. W r. 2009 ogłoszonych zostało 8 programów operacyjnych, przy czym w chwili obecnej w większości przypadków nabór wniosków został już zamknięty. Każdy z programów koncentruje się na nieco innym aspekcie wchodzącym w zakres kompetencji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministra na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze.

W r. 2009 Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosił następujące programy operacyjne:

- Wydarzenia artystyczne
- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury
- Fryderyk Chopin

- Promocja kultury polskiej za granicą
- Literatura i czytelnictwo
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- Dziedzictwo kulturowe

Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców oraz wskaźniki monitoringu. Szczegółowy opis każdego programu i priorytetu zamieszczony jest na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Niewątpliwie najistotniejsze z punktu widzenia realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami są dwa spośród wymienionych programów, tj. Rozwój infrastruktury kultury i Dziedzictwo kulturowe, niemniej jednak każdy z pozostałych stawia sobie za cel realizację zadań w różnym stopniu objętych gminnym programem opieki nad zabytkami, stąd też warto je śledzić na bieżąco.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie (zob.: www.bip.wfosigw.rzeszow.pl), powiatowe i gminne fundusze ochrony środowiska dysponują środkami przeznaczonymi na finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej w celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju i polityki ekologicznej państwa oraz na współfinansowanie projektów inwestycyjnych, kosztów operacyjnych i działań realizowanych z udziałem środków pochodzących z Unii Europejskiej.

Środki w/w funduszy (a także Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) mogą być przeznaczone m.in. na:

- edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju,
- przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków,

Środki wojewódzkich funduszy mogą być przeznaczone m.in. także na dofinansowywanie:

- działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie określił strategię działania na lata 2009-2012. W dziedzinie „Ochrona przyrody” głównym celem strategicznym jest zachowanie najcenniejszych zasobów środowiska oraz bioróżnorodności flory i fauny. Cel ten będzie realizowany poprzez wspieranie działań związanych m.in. z:

- przywracaniem walorów założeń parkowych i pałacowo-parkowych wpisanych do rejestru zabytków.

X. WYBRANA LITERATURA

Materiały źródłowe:

- rękopiśmienne:

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka koronna, t. 38

Lwowska Naukowa Biblioteka Nacjonalnej Akademii Nauk Ukrainy im. W. Stefanyka, fond 141, op. 1, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 466, op. 1

- drukowane:

Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej (dalej AGZ), t. VIII, Lwów 1880

Codex Diplomaticus Poloniae, t. I, Wyd. L. Ryszczewski i A. Muczkowski, Warszawa 1847

Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. IV, Kraków 1905

Lustracja województwa ruskiego 1661-1665, cz. I, Ziemia przemyska i sanocka, wyd. K. Arłamowski i W. Kaput, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970

Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 r., t. I., cz. 1, Przemyśl 1997

Źródła dziejowe, T. XVIII, cz. 2, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T.7, cz. 1-2, Ziemia ruskie. Ruś Czerwona, opr. A. Jabłonowski, Warszawa 1903

Dokumentacja zgromadzona w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Rzeszowie:

- Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych tzw. „biała”:

kaplica w Brzyskiej Woli, oprac. B. Łyżka, 1997 r.,

leśniczówka d. rządcówka w Brzyskiej Woli., oprac. V. Błotko, 1997 r.

cerkiew greckokatolicka pw. Archanioła Michała w Kulnie, oprac. J. Giemza, 2001 r.

– Karty ewidencyjne zabytków ruchomych:

Kościół w Koloni Polskiej – karty oprac. Joanna Dziwota, Marta Szczepanik

Cerkiew w Kulnie – karty oprac. Marta Nikiel

Kościół Kuryłówce-Tarnawcu – karty oprac. Antoni Nikiel

– Karty cmentarzy:

Dąbrowica – Biuro Dokumentacji Historyczno-Konserwatorskiej Halina Lisińska

Kulno - Biuro Dokumentacji Historyczno-Konserwatorskiej Halina Lisińska

Kuryłówka – oprac. Barbara Łyżka

Kuryłówka-Tarnawiec - Biuro Dokumentacji Historyczno-Konserwatorskiej Halina Lisińska

Ożanna – oprac. Barbara Łyżka

– Dokumentacja:

Bednarczyk A., Mieszkalne i gospodarcze budownictwo drewniane w gminie Kuryłówka, w województwie rzeszowskim od połowy XIX w. do 1944 r., praca magisterska, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1987

Półciwiatek J., Dworskie budownictwo obronne i rezydencjonalne w Leżajsku i Tarnawcu okresu XIV-XX wieku [bmr] mps

Skrócone studium historyczno-architektoniczne dworu w Dąbrowicy, oprac. V. Błotko, 1997, Archiwum WUOZ-Delegatura w Rzeszowie, nr 10008

Publikacje:

Bazan T. Zarys dziejów gminy Potok Górny 1574-2002, Leżajsk 2003

J. Bigo, Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami [...] w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorialnych kraju, Lwów 1904

Błotko V i A., Przewodnik po ziemi łańcucko-leżajskiej, Łańcut 2002;

Dzieje Leżajska, pod red. J. Półciwiatek, K. Baczkowskiego, Leżajsk 1996

Gliwa A., Najazd tatarski na ziemię przemyską w 1624 r., „Rocznik Przemyski”, T. XLI, 2005, z. 1

Gliwa A., Wykaz zniszczeń we wsiach i miastach ziemi przemyskiej po najeździe tatarskim z 1772 roku (Cz. I), „Prace Historyczno-Archiwalne”, tom XIII, Rzeszów 2003

Hrabyk P., Spytko z Jarosławia, „Rocznik Przemyski”, t. II, Przemyśl 1913

Jan Sas Zubrzycki i Andrzej Lenik – z pracowni architekta i rzeźbiarza, katalog wystawy teksty Krzysztof Stefański, Wrocław 2004

Janicka A., Franek Kycia czyli historia bohaterskiego Orłęcia z Kuryłówki, „Kuryłowski Wieści” nr 12/07/2007, okładka

Jawor G., Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu, Lublin 2004

Katalog Sztuki w Polsce, Seria Nowa, t.3, Województwo rzeszowskie, z. 4, Leżajsk, Sokołów Młp. i okolice, oprac. E. Śnieżyńska-Stolot, F. Stolot, Warszawa 1989

Kieferling K., Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej (1594-1635), Przemyśl 2008

Kołbuk W., Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku, Lublin 1998

Krasny P., Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596-1914, Kraków 2003

Lepucki H., Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II, Lwów 1938

Półciwartek J., Położenie ludności wiejskiej starostwa leżajskiego w XVI-XVIII wieku, Warszawa 1972

Sałaciak A., Pamiątki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce, Warszawa 1993

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. IV, Warszawa 1883

Szałajko R., Wiary naszej korzenie, „Kryłowskie Wieści” nr 5a/10/2005, s. brak

Szałajko R., Zarys dziejów Parafii pw. św. Józefa w Tarnawcu, „Kryłowskie Wieści” nr 6/12/2005, s. brak

Szałajko R., Zarys dziejów Parafii pw. św. Józefa w Tarnawcu cd., „Kryłowskie Wieści” nr 7/07/2006, s. brak

Szałajko R., Zarys dziejów Parafii pw. św. Józefa w Tarnawcu cd., „Kryłowskie Wieści” nr 8/07/2006, s. 7-8.

Szałajko R., Zarys historii parafii w Koloni Polskiej, „Kryłowskie Wieści” nr 10/02/2006, s. brak

Szałajko R., O parafii Kolonia Polska cd., „Kryłowskie Wieści” nr 11/04/2006, s. 8-10

Szałajko R., Rys historyczny parafii w Luchowie Górnym, „Kryłowskie Wieści” nr 12/12/2007, s. brak

Szałajko R., Zarys historii parafii w Bystrem, „Kryłowskie Wieści” nr 16/11/2008, s. 7-9.

Świątecki M., Dzieje Brzyskiej Woli, Rzeszów 1993

XI. ANEKSY

XI.1 ANEKS 1: PROPOZYCJA WERYFIKACJI OBIEKTÓW GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

kolor czerwony – obiekty proponowane do usunięcia z GEZ

kolor niebieski – obiekty proponowane do uwzględnienia w GEZ

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR	LOKALIZACJA
Brzyska Wola	układ przestrzenny		
Brzyska Wola	Kaplica p.w. Matki Boskiej Różańcowej		pod lasem
Brzyska Wola	kapliczka		na początku wsi, przy drodze z Kuryłówki
Brzyska Wola	krzyż z pasją		obok domu nr 290
Brzyska Wola	szkoła	169	
Brzyska Wola	zespół folwarczny: kancelaria i mieszkanie administratora folwarku	143	
Brzyska Wola	zespół folwarczny - stajnia (przebudowana)	143	
Brzyska Wola	pozostałości ogrodu z aleją grabową i nielicznym starodrzewiem	143	
Brzyska Wola	młyn		wł. Henryk i Maria Zachara zam. Ożanna 19
Brzyska Wola	zagroda a. dom	290	
Brzyska Wola	zagroda b. stodoła	290	
Brzyska Wola	dom mieszkalny	170	
Brzyska Wola	dom mieszkalny	97	
Brzyska Wola	dom mieszkalny	179	
Brzyska Wola	dom mieszkalny	289	
Brzyska Wola	dom mieszkalny	346	
Brzyska Wola	dom mieszkalny	357	

Dąbrowica	kapliczka		przysiółek Podług przy drodze do Dąbrowicy "Fedirki"
Dąbrowica	Zespół cerkiewny greko-kat. p.w. Św. Paraskewi a. cerkiew, obecnie kościół filialny rzym.-kat. p.w. Św. Michała Archanioła		przy drodze powiatowej
Dąbrowica	b. dzwonnica		
Dąbrowica	c. ogrodzenie		
Dąbrowica	Kaplica, zbudowana jako kościół filialny (przeniesiona na obecne miejsce w 1900r.)		przy drodze powiatowej w Dąbrowicy
Dąbrowica	Plebania- rozebrana do fundamentów i około 1965 roku wybudowany został obecny budynek, który pełnił funkcję szkoły	7	
Dąbrowica	szkoła	5	
Dąbrowica	Zespół folwarczno - parkowy – a. d. dwór		na końcu wsi, przy drodze powiatowej do Kolonii Polskiej
Dąbrowica	b. spichlerz		posesja przy drodze powiatowej do Kolonii Polskiej
Dąbrowica	c. stajnia przy gorzelni		na posesji istniejącej gorzelni
Dąbrowica	d. park		posesja przy drodze powiatowej do Kolonii Polskiej
Dąbrowica	e. staw		
Dąbrowica	zagroda a. dom	68	
Dąbrowica	b. stajnia	68	
Dąbrowica	c. chlewik	68	
Dąbrowica	dom	19	
Dąbrowica	dom	31	
Dąbrowica	dom	40a	
Dąbrowica	dom	42	
Dąbrowica	dom	43	
Dąbrowica	dom	50	
Jastrzębiec	kaplica filialna rzym. - kat. p.w. Najświętszego Serca Jezusa	79	
Jastrzębiec	kapliczka		na końcu wsi, przy drodze do Dąbrówki
Jastrzębiec	krzyż		w lesie za leśniczówką
Jastrzębiec	leśniczówka	1	
Jastrzębiec	zagroda a. dom	27	
Jastrzębiec	dom mieszkalny	73	
Kolonia Polska	kościół rzym. - kat. p.w. Św. Stanisława Biskupa	1	
Kolonia Polska	plebania przy kościele p.w. Św. Stanisława Biskupa	2	
Kolonia Polska	stajnia przy kościele p.w. Św. Stanisława Biskupa	2	
Kolonia Polska	Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny		w środku wsi, przy drodze powiatowej
Kolonia Polska	rządcówka		Kolonia Polska - Cieplice
Kolonia Polska	spichlerz		Kolonia Polska - Cieplice
Kolonia Polska	staw		Kolonia Polska-Cieplice

Kolonia Polska	dom	19	
Kolonia Polska	dom	23	
Kolonia Polska	dom	25	
Kolonia Polska	dom	35	
Kolonia Polska	dom	36	
Kulno	Cerkiew prawosławna fil. p.w. Św. Michała Archaniola i kościół rzym. - kat. fil. p.w. Św. Maksymiliana Kolbe	66	
Kulno	Kapliczka		przy drodze wojewódzkiej do Naklika
Kulno	kapliczka		pod lasem, przy drodze na cmentarz, na działce pana Jana Partyki
Kulno	kapliczka		przy domu nr 133
Kulno	cmentarz		
Kuryłówka	układ przestrzenny		
Kuryłówka	Zespół cerkwi greko-kat. p.w. Św. Paraskewii, ob. kościół filialny p.w. Św. Mikołaja		przy drodze gminnej na tzw "ruskim końcu"
Kuryłówka	dzwonnica przy kościele filialnym Św. Mikołaja		przy kościele filialnym p.w. Św. Mikołaja
Kuryłówka	kapliczka		obok nr 310
Kuryłówka	kapliczka-Kościółek		przy drodze gminnej w kierunku kościoła p.w. Św. Józefa
Kuryłówka	kapliczka		przy drodze do Tarnawca
Kuryłówka	pomnik ku czci poległych w 1920 r.		w centrum wsi
Kuryłówka	Pozostałości zespołu folwarcznego, ob. zespół kościoła parafialnego rzym-kat. p.w. Św. Józefa - ob. kościół parafialny	346	
Kuryłówka	dzwonnica przy kościele parafialnym p.w. Św. Józefa	346	
Kuryłówka	oficyna ob. plebania przy kościele p.w. Św. Józefa	347	
Kuryłówka	organistówka, obecnie wikařówka przy kościele p.w. Św. Józefa	345	
Kuryłówka	Pozostałości zespołu folwarcznego, ob. kościół rzym.-kat. p.w. Św. Józefa - stajnia plebańska	347	
Kuryłówka	Pozostałości zespołu folwarcznego - piwnica		koło plebanii
Kuryłówka	pozostałości fortyfikacji ziemnych przy kościele Św. Józefa		okolice kościoła parafialnego p.w. Św. Józefa
Kuryłówka	szkoła ob. przedszkole	114	
Kuryłówka	Zespół zagrody młynarskiej - młyn turbinowy		początek wsi - po prawej stronie od drogi wojewódzkiej
Kuryłówka	dom młynarza	225	
Kuryłówka	groble ziemne w zagrodzie młynarza nr 225		okolice zagrody młynarskiej
Kuryłówka	Zespół zagrody młynarskiej - relikty stawów		w pobliżu młyna
Kuryłówka	dom	21	
Kuryłówka	obora w zagrodzie nr 21	21	
Kuryłówka	dom	208	
Kuryłówka	stajnia w zagrodzie nr 208	208	
Kuryłówka	dom	325	
Kuryłówka	dom	277	

Kuryłówka	stodoła w zagrodzie nr 277	277	
Kuryłówka	dom	52	
Kuryłówka	dom	181	
Kuryłówka	dom	200	
Kuryłówka	dom	216	
Kuryłówka	dom	219	
Kuryłówka	dom	317	
Kuryłówka	dom	319	
Kuryłówka	dom ze sklepem	324	
Kuryłówka	stodoła w zagrodzie nr 201	201	
Kuryłówka	cmentarz rzym.- kat. przy kościele parafialnym		
Kuryłówka	cmentarz greko-kat. przy kościele p.w. Św. Mikołaja		
Ożanna	układ przestrzenny		
Ożanna	Pozostałości z. cerkwi fil. greko-kat. p.w. Św. Onufrego - dzwonnica		nad zalewem w Ożannie
Ożanna	Pozostałości z. cerkwii fil. greko-kat. p.w. Św. Onufrego - starodrzew		nad zalewem w Ożannie
Ożanna	kapliczka		obok nr 8
Ożanna	Kapliczka - Krzyż		
Ożanna	dom	4	
Ożanna	dom	8	
Ożanna	dom	42	
Ożanna	dom	62	
Ożanna	stajnia w zagrodzie nr 7	7	
Ożanna	stajnia w zagrodzie nr 34	34	
Ożanna	stajnia z komorą w zagrodzie nr 45	45	
Ożanna	Zespół młyna wodnego - młyn	19	
Ożanna	Zespół młyna wodnego - grobla z pozostałością stawu	19	
Ożanna	cmentarz		
Słoboda	kapliczka "Świętosza"		na skraju lasu, przy drodze do jednego z przysiółków Dąbrowicy
Tarnawiec	układ przestrzenny		
Tarnawiec	kapliczka		naprzeciw starej szkoły
Tarnawiec	Figura NMP		przy domu nr86
Tarnawiec	szkoła	1	
Tarnawiec	dom	6	
Tarnawiec	stodoła w zagrodzie nr 7	6	
Tarnawiec	dom	3	
Tarnawiec	dom	10	
Tarnawiec	dom	17	
Tarnawiec	dom	18	
Tarnawiec	dom mieszkalny	19	

Tarnawiec	dom	68	
Tarnawiec	dom	72	
Tarnawiec	dom	74	
Tarnawiec	dom	79	
Tarnawiec	dom	86	
Tarnawiec	dom	70	
Wólka Łamana	dom	28	
Wólka Łamana	stodoła w zagrodzie nr 28	28	
Wólka Łamana	dom	10	
Wólka Łamana	dom	15	
Wólka Łamana	dom	45	

XI.2 ANEKS 2 Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na obszarze gminy Kuryłówka na podstawie AZP

L.p.	Nazwa stanowiska	Nr stan. w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Uwagi
1.	Brzyska Wola	1 (1)	96-81	Cmentarzisko kurhanowe	Nieokreślona	Brak dokładnej lokalizacji
2.	Brzyska Wola	2 (2)	96-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Nieokreślona Późne średniowiecze 	
3.	Brzyska Wola	3 (19)	97-82	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
4.	Brzyska Wola	4 (20)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	Dzika eksploatacja piasku
5.	Brzyska Wola	5 (21)	97-82	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
6.	Brzyska Wola	6 (22)	97-82	Osada	Neolit	
7.	Brzyska Wola	7 (23)	97-82	Osada	Neolit	
8.	Brzyska Wola	8 (24)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Epoka kamienia Neolit 	
9.	Brzyska Wola	9 (25)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
10.	Brzyska Wola	10 (26)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
11.	Brzyska Wola	11 (27)	97-82	Ślad osadnictwa	Kult. świderska (EK - Paleolit schyłkowy)	
12.	Brzyska Wola	12 (28)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
13.	Brzyska Wola	13 (29)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Osada Osada Osada Osada 	<ul style="list-style-type: none"> Kult. pucharów lejkowatych (Neolit) Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu) Kult. łużycka (Epoka brązu/Epoka żelaza) Pradziejowa nieokreślona 	

14.	Brzyska Wola	14 (30)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
15.	Dąbrowica	1 (1)	98-81	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska KŁ (EB)	Brak dokładnej lokalizacji; Domniemane cmentarzysko
16.	Dąbrowica	2 (9)	98-81	Ślad osadnictwa	Kult. pucharów lejkowatych (Neolit)	
17.	Dąbrowica	3 (10)	98-81	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
18.	Dąbrowica	4 (11)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
19.	Dąbrowica	5 (12)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) • Kult. przeworska ? (OR) 	
20.	Dąbrowica	6 (13)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Późne średniowiecze 	
21.	Dąbrowica	7 (14)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) 	
22.	Dąbrowica	8 (15)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
23.	Dąbrowica	9 (16)	98-81	Ślad osadnictwa	Epoka brązu ?	
24.	Dąbrowica	10 (17)	98-81	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
25.	Dąbrowica	11 (18)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Osada ? • Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) 	
26.	Dąbrowica	12 (19)	98-81	Osada ?	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
27.	Dąbrowica	13 (20)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
28.	Dąbrowica	14 (17)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> • Osada • Osada 	<ul style="list-style-type: none"> • Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu) • Kult. tużycka (Epoka brązu/Epoka żelaza) 	
29.	Dąbrowica	15 (18)	97-82	Ślad osadnictwa	Neolit	
30.	Jastrzębiec	1 (1)	96-82	Ślad osadnictwa	Neolit ?	Brak dokładnej lokalizacji
31.	Jastrzębiec	2 (2)	96-82	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
32.	Jastrzębiec	3 (3)	96-82	Ślad osadnictwa	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
33.	Jastrzębiec	4 (4)	96-82	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Nieokreślona • Okres nowożytny 	
34.	Jastrzębiec	5 (5)	96-82	Obozowisko ?	Pradziejowa nieokreślona	
35.	Jastrzębiec	6 (6)	96-82	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	

36.	Jastrzębiec	7 (7)	96-82	Ślad osadnictwa	Kult. ceramiki sznurowej ? (Neolit)	
37.	Jastrzębiec	8 (8)	96-82	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Okres nowożytny 	
38.	Jastrzębiec	9 (9)	96-82	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Wczesna epoka brązu • Wczesne średniowiecze 	
39.	Jastrzębiec	10 (10)	96-82	Ślad osadnictwa	Neolit	
40.	Jastrzębiec	11 (11)	96-82	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
41.	Kolonia Polska	1 (21)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
42.	Kulno	1 (3)	96-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
43.	Kulno	2 (4)	96-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
44.	Kulno	3 (5)	96-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
45.	Kulno	4 (1)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Pradziejowa nieokreślona 	
46.	Kulno	5 (2)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Epoka kamienia • Pradziejowa nieokreślona 	
47.	Kulno	6 (3)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
48.	Kulno	7 (4)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
49.	Kulno	8 (5)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
50.	Kulno	9 (6)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Grupa tarnobrzaska KŁ (EB) • Wczesne średniowiecze 	
51.	Kulno	10 (7)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
52.	Kulno	11 (8)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
53.	Kulno	12 (9)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Kult. trzciniecka ? (Starsza epoka brązu) 	
54.	Kulno	13 (10)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Osada ? • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Wczesna epoka brązu • Pradziejowa nieokreślona 	
55.	Kulno	14 (15)	97-80	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzaska KŁ (EB) 	
56.	Kulno	15 (16)	97-80	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Osada • Osada 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzaska KŁ (EB) • Pradziejowa nieokreślona 	
57.	Kuryłówka	1 (2)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kult. pucharów lejkwatych 	Wpis do rej. zabytków,

				<ul style="list-style-type: none"> Osada Ślad osadnictwa Założenie pałacowe 	(Neolit) <ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Kult. przeworska (OR) Wczesne średniowiecze XVIII w. 	nr A 836/1978
58.	Kuryłówka	2 (22)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
59.	Kuryłówka	3 (23)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Neolit Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Pradziejowa nieokreślona 	
60.	Kuryłówka	4 (24)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Osada ? Osada ? Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzeska KŁ III faza (EB) Kult. przeworska (OR) Wczesne średniowiecze 	
61.	Kuryłówka	5 (25)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Kult. przeworska ? (OR) 	
62.	Kuryłówka	6 (26)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada ? Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Neolit Wczesna epoka brązu Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Pradziejowa nieokreślona 	
63.	Kuryłówka	7 (27)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? Osada ? Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Kult. przeworska (OR) Wczesne średniowiecze 	
64.	Kuryłówka	8 (28)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Kult. przeworska ? (OR) Wczesne średniowiecze 	
65.	Kuryłówka	9 (29)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
66.	Kuryłówka	10 (30)	98-81	Osada	Kult. przeworska (PÓR)	
67.	Kuryłówka	11 (31)	98-81	Osada ?	Kult. przeworska ? (ÓR)	
68.	Kuryłówka	12 (32)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
69.	Kuryłówka	13 (11)	97-81	Ślad osadnictwa	Mezolit ?	
70.	Kuryłówka	14 (12)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona 	

					<ul style="list-style-type: none"> • Wczesne średniowiecze 	
71.	Kuryłówka	15 (13)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) • Epoka brązu ? 	
72.	Kuryłówka	16 (14)	97-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Epoka brązu ? • Wczesne średniowiecze 	
73.	Kuryłówka	17 (15)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
74.	Kuryłówka	18 (17)	97-80	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) 	
75.	Kuryłówka	19 (18)	97-80	Osada ?	Grupa tarnobrzeska KŁ (EB)	
76.	Kuryłówka	20 (19)	97-80	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Ślad osadnictwa • Osada • Osada ? • Osada • Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Epoka kamienia • Wczesna epoka brązu • Epoka brązu • Kult. przeworska (OR) • Pradziejowa nieokreślona • Wczesne średniowiecze 	
77.	Ożanna	1 (3)	98-81	Cmentarzysko ?	Grupa tarnobrzeska KŁ (EB)	Brak lokalizacji, Wpis do rej. zabytków, nr A 504
78.	Ożanna	2 (4)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Ślad osadnictwa • Obozowisko ? • Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kult. świderska (Paleolit schyłkowy) • Neolit • Kult. przeworska ? (OR) 	Stanowisko znane z literatury; Wpis do rej. zabytków, nr A 503
79.	Ożanna	3 (5)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	Stanowisko znane z literatury; Wpis do rej. zabytków, nr A 502/1969
80.	Ożanna	4 (6)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	Stanowisko znane z literatury; Wpis do rej. zabytków, nr A 501/1969
81.	Ożanna	5 (7)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzeska KŁ (EB)	Stanowisko znane z literatury
82.	Ożanna	6 (33)	98-81	Kurhan ?	Nieokreślona	Stanowisko domniemane
83.	Ożanna	7 (34)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzeska KŁ (EB)	
84.	Ożanna	8 (35)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> • Osada ? • Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Pradziejowa nieokreślona • Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) 	
85.	Ożanna	9 (36)	98-81	• Osada ?	• Pradziejowa	

				<ul style="list-style-type: none"> Osada 	nieokreślona <ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) 	
86.	Ożanna	10 (37)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Kult. przeworska ? (OR) 	
87.	Ożanna	11 (38)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Neolit Epoka brązu ? 	
88.	Ożanna	12 (39)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) 	
89.	Ożanna	13 (40)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
90.	Ożanna	14 (41)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Grupa tarnobrzeska KŁ III faza (EB) 	
91.	Ożanna	15 (42)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzeska KŁ (EB)	Zabudowa! Materiał zabytkowy znajdował się w wykopie fundamentowym
92.	Ożanna	16 (43)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzeska KŁ (EB) Wczesne średniowiecze 	
93.	Ożanna	17 (44)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
94.	Słoboda	1 (4)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada 	<ul style="list-style-type: none"> Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu) Wczesne średniowiecze 	Stanowisko znane z literatury
95.	Słoboda	2 (5)	97-82	Ślad osadnictwa	Neolit	Stanowisko znane z literatury
96.	Słoboda	3 (6)	97-82	Osada	Neolit	
97.	Słoboda	5 (7)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu Pradziejowa nieokreślona 	
98.	Słoboda	6 (8)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Neolit Wczesne średniowiecze 	
99.	Słoboda	7 (9)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
100.	Słoboda	8 (10)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
101.	Słoboda	9 (11)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada 	<ul style="list-style-type: none"> Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu Pradziejowa nieokreślona 	

102.	Słoboda	10 (12)	97-82	<ul style="list-style-type: none"> Osada Osada 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Epoka brązu 	
103.	Słoboda	11 (13)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
104.	Słoboda	12 (14)	97-82	Osada	Epoka kamienia	
105.	Słoboda	13 (15)	97-82	Ślad osadnictwa	Kult. janisławicka (Mezolit)	
106.	Słoboda	14 (16)	97-82	Ślad osadnictwa	Mezolit ?	
107.	Tarnawiec	1 (8)	98-81	Cmentarzysko	Pradziejowa nieokreślona (OR?)	Bez dokładnej lokalizacji; Znaleźiska monet Antonina Piusa
108.	Tarnawiec	2 (57)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
109.	Tarnawiec	3 (58)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Kult. świderska ? (Paleolit schyłkowy) Pradziejowa nieokreślona 	
110.	Tarnawiec	4 (59)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Grupa tarnobrzaska KŁ (EB) Kult. przeworska (OR) 	
111.	Tarnawiec	5 (60)	98-81	Osada	Kult. przeworska (OR)	
112.	Tarnawiec	6 (61)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Kult. przeworska (OR) 	
113.	Tarnawiec	7 (62)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Pradziejowa nieokreślona Wczesne średniowiecze 	
114.	Tarnawiec	8 (63)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
115.	Tarnawiec	9 (64)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
116.	Tarnawiec	10 (65)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
117.	Tarnawiec	11 (66)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
118.	Tarnawiec	12 (67)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
119.	Tarnawiec	13 (68)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Osada ? Osada ? 	<ul style="list-style-type: none"> Kult. przeworska ? (OR) Wczesne średniowiecze 	
120.	Tarnawiec	14 (69)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Epoka kamienia Pradziejowa nieokreślona 	
121.	Tarnawiec	15 (70)	98-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Epoka brązu Pradziejowa nieokreślona 	
122.	Wólka Łamana	1 (3)	96-81	<ul style="list-style-type: none"> Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> Kult. pucharów lejkowatych (Neolit) Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu) Pradziejowa 	

					nieokreślona • Wczesne średniowiecze	
123.	Wólka Łamana	2 (6)	96-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	

Wykaz skrótów: EB – epoka brązu; KŁ – Kultura Łużycka; Kult. – Kultura; OR – okres rzymski;

¹ J. Półciwiatek, Położenie ludności wiejskiej starostwa leżajskiego w XVI-XVIII wieku, Warszawa 1972, s. 33; J. Półciwiatek, Dworskie budownictwo obronne i rezydencjonalne w Leżajsku i Tarnawcu okresu XIV-XX wieku, s. 4

² Codex Diplomaticus Poloniae, t. I, Wyd. L. Ryszczewski i A. Muczowski, Warszawa 1847, s. 210.

³ Diversa Monumenta Historica, s. 3-6: „[...] nadajemy mu (Jakubowi Jasieńskiemu, mieszczaninowi z Przeworska, który wykupił wójtostwo za 100 grzywien groszy praskich) przestrzeń jednomilową po obu brzegach Sanu, a w szczególności mile gruntu między rzeką Ozaną, wpadającą do Sanu, a rzeką Kolną, pozwalając przestrzeń tę z lasów oczyścić i utworzyć 130 łanów [...]” (za:) J. Półciwiatek, Położenie ludności wiejskiej..., s. 33.

⁴ Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. IV, Kraków 1905, s. 284; P. Hrabek, Spytko z Jarosławia, [w:] Rocznik Przemyski, t. II, Przemysł 1913, s. 5-6.

⁵ Lwowska Naukowa Biblioteka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy im. W. Stefanyka, fond 141, op. 1, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 466, op. 1, s. 11.

⁶ Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej (dalej AGZ), t. VIII, Lwów 1880, s. 120-121.

⁷ Żereła do historyi Ukrainy – Rusy, t. II, Lwów 1897, s. 184, (za:) J. Półciwiatek, Położenie..., s. 36.

⁸ V. i A. Błotko, Przewodnik po ziemi łańcucko-leżajskiej, Łańcut 2002, s. 266

⁹ Źródła dziejowe, T. XVIII, cz. 2, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T.7, cz. 2, Ziemie ruskie. Ruś Czerwona, opr. A. Jabłonowski, Warszawa 1903 (dalej A. Jabłonowski, cz. 2), s. 95

¹⁰ A. Jabłonowski, cz. 2, s. 395

¹¹ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. IV, Warszawa 1883, s. 943.

¹² Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 r., t. I., cz. 1, Przemysł 1997, s. 180, przyp. 1085

¹³ PAN Kraków, sygn. 255, k. 36 i in (za:) K. Kieferling, Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej (1594-1635), Przemysł 2008, s. 30

¹⁴ J. Półciwiatek, Dworskie budownictwo obronne..., s. 28.

¹⁵ AGZ, t. XIII, s. 325 (pod nazwą Osszoua).

¹⁶ Żereła..., t. II, s. 200 (za:) J. Półciwiatek, Położenie ludności wiejskiej..., s. 38; ilustracja starostwa leżajskiego z 1565 r., [w:] Żereła..., t. II, Lwów 1897, s. 172-210)

¹⁷ J. Półciwiatek, Położenie..., s. 56

¹⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka koronna, t. 38, s. 230

¹⁹ Źródła dziejowe, T. XVIII, cz. 1, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T.7, cz. 1, Ziemie ruskie. Ruś Czerwona, opr. A. Jabłonowski, Warszawa 1902 (dalej A. Jabłonowski, cz. 1), s. 139

²⁰ AGAD, Arch. Sk. Kor., Oddz. I, rkps 17, k. 409-410 (rejestr poborowy)

²¹ Żereła..., t. II, s. 202 (za:) J. Półciwiatek, Położenie..., s. 39.

²² A. Jabłonowski, cz. 1, s. 4

²³ AGAD, Księgi Referendarskie, nr 3, k. 41v.-42v.

²⁴ Żereła..., t. II, s. 202 (za:) J. Półciwiatek, Położenie..., s. 41

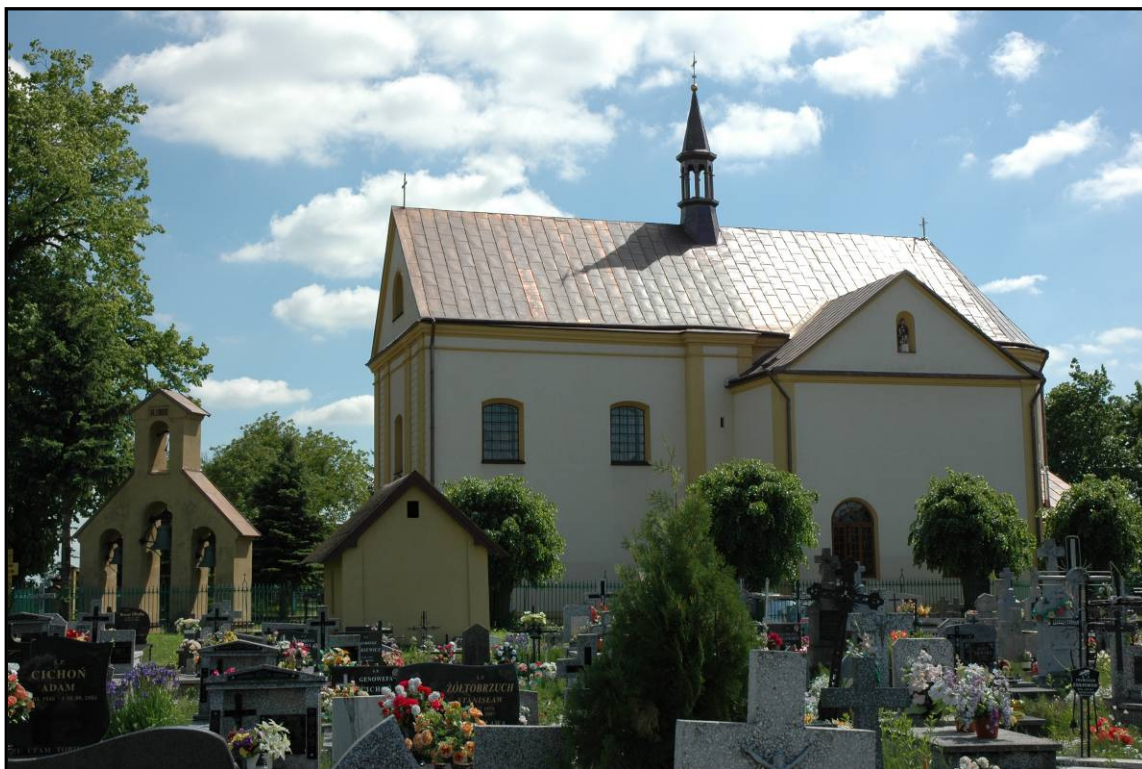
²⁵ AP Przemysł, Archiwum biskupstwa grekokatolickiego, rkps 25, Wizytacja dekanatu jarosławskiego z 1777 r., s. 47 (za:) Półciwiatek, Położenie..., s. 41

- ²⁶ M. Świątecki, *Dzieje Brzyskiej Woli 1565-1992*, Rzeszów 1993, s. 6-9, G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004
- ²⁷ J. Półcwiartek, *Położenie...*, s. 43
- ²⁸ tamże, s. 43
- ²⁹ J. Półcwiartek, *Położenie...*, s. 44
- ³⁰ A. Jabłonowski, cz. 1, s. 23-24
- ³¹ Półcwiartek, *Położenie...*, s. 63, 64
- ³² Kłobuk, *Kościoty wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 248
- ³³ Kłobuk, op. cit., s. 257
- ³⁴ Półcwiartek, *Położenie...*, s. 63
- ³⁵ Półcwiartek, *Położenie...*, s. 42
- ³⁶ A. Gliwa, *Najazd tatarski na ziemię przemyską w 1624 r.* [w:] *Rocznik Przemyski*, T. XLI, 2005, z. 1, s. 58, 60, 63
- ³⁷ A. Gliwa, *Wykaz zniszczeń we wsiach i miastach ziemi przemyskiej po najeździe tatarskim z 1772 roku (Cz. I)*, [w:] *Prace Historyczno-Archiwalne*, tom XIII, Rzeszów 2003, s. 143, 146, 151, 155, 163,
- ³⁸ J. Półcwiartek, *Położenie...*, s. 44
- ³⁹ AGAD, Arch. Sk. Kor., Oddz. XVIII, rkps 75, k. 360v [za:] J. Półcwiartek, *Położenie...*, s. 48
- ⁴⁰ J. Półcwiartek, *Położenie...*, s. 49
- ⁴¹ H. Lepucki, *Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II*, Lwów 1938
- ⁴² H. Lepucki, op. cit., s. 172
- ⁴³ H. Lepucki, op. cit., s. 144
- ⁴⁴ Kolonizacja obejmowała nie tylko dobra kameralne, ale również prywatne; H. Lepucki, op. cit., s. 120-130
- ⁴⁵ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami [...] w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytoryalnych kraju*, Lwów 1904, s. 78
- ⁴⁶ J. Półcwiartek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)* [w:] *Dzieje Leżajska*, Leżajsk 1996, s. 223
- ⁴⁷ Obszary AZP: 96-80 (J. Libera 1990); 96-81 (M. Florek 1988; M. Florek, J. Ścibior 1988); 96-82 (S. Czopek 1998); 97-80 (J. Podgórska-Czopek i zespół 1991); 97-81 (J. Podgórska-Czopek i zespół 1991); 97-82 (A. Lubelczyk 1998); 98-81 (J. Podgórska-Czopek i zespół 1991).

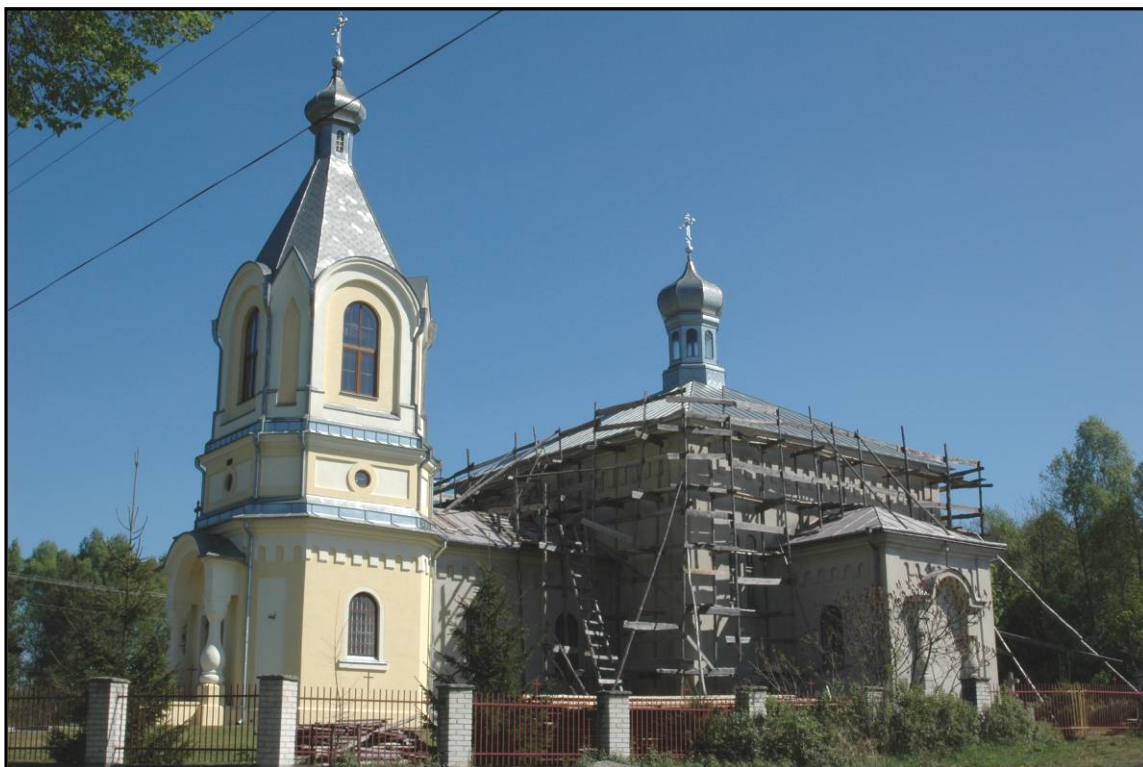
XII. FOTOGRAFIE

Fot. 1 Kuryłówka. Cerkiew, obecnie kościół filialny

Fot. 2 Kuryłówka. Kościół parafialny

Fot. 3 Kulno. Cerkiew, obecnie cerkiew filialna, kościół filialny

Fot. 4 Dąbrowica. Cerkiew, obecnie kościół filialny

Fot. 5 Brzyska Wola. Kaplica

Fot. 6 Dąbrowica. Kaplica

Fot. 7 Ożanna. Cerkwisko, dzwonnica

Fot. 8 Tarnawiec. Kaplica

Fot. 9 Kuryłówka. Młyn

Fot. 10 Ożanna. Młyn